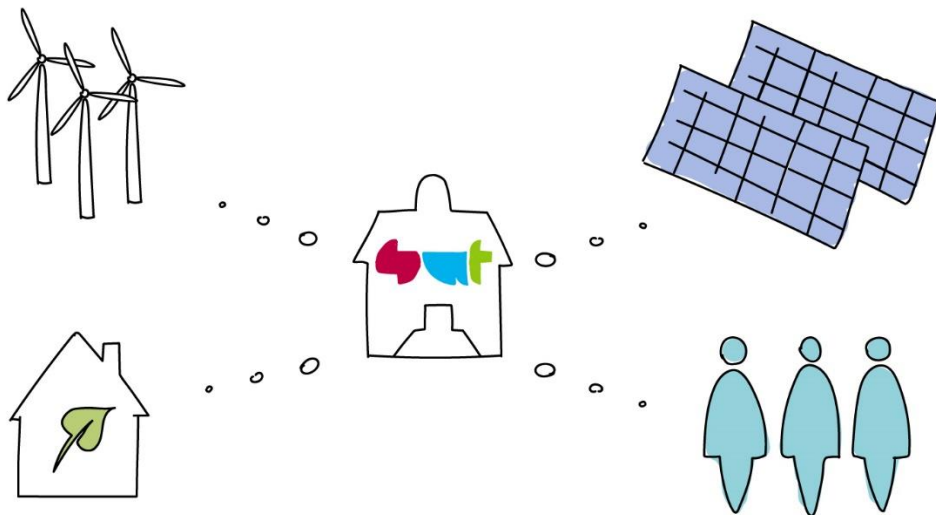

1376 inwoners van Súdwest-Fryslân over het toekomstige energiebeleid van hun gemeente: de uitkomsten van een raadpleging

Hoofdauteurs: Shannon Spruit (S.L.Spruit@tudelft.nl) en Niek Mouter

Met bijdrages van: Lionel Kaptein
Poppe Ytsma
Wim Gommans
Marion Collewet
Nienke van Schie
Ayla Karmat
Marijn Knip

Versie: 24 juni 2020

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	3
Onderbouwing hoofdconclusies	4
Leeswijzer	7
I. Inleiding	12
II. Over de raadpleging	13
III. Deelnemers	14
IV. Kwantitatieve Resultaten	19
V. Motivaties van deelnemers	26
VI. Kansen	68
VII. Waardenkaarten	93
VIII. Deelnemers over de raadpleging	108
IV. Conclusies	116
Bijlage 1: Informatie die deelnemers kregen tijdens de raadpleging	120
Bijlage 2: Technische mogelijkheden en Kennisvragen	126
Bijlage 3: Verwachting inwonersaantallen en deelnemers	129
Bijlage 4: Kansen en zorgen van speciale groepen	130
Bijlage 5: Postcodegebieden	141
Bijlage 6: Relatie tussen demografische eigenschappen en voorkeuren en zorgen	142
Eindnoten	152

SAMENVATTING

Wat vinden inwoners van Súdwest-Fryslân belangrijk voor het vormen van toekomstig energiebeleid van hun gemeente? Dat is de vraag die centraal stond in deze raadpleging.

Raadpleging: 1376 inwoners hebben deelgenomen aan deze raadpleging. Aan de deelnemers werd gevraagd om 100 punten te verdelen over zes mogelijkheden om het toekomstige energiebeleid in te richten:

- 1) **‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’**: De gemeente houdt de leiding en sluit aan bij wat jij als inwoner belangrijk vindt.
- 2) **‘Inwoners doen het zelf’**: Inwoners wekken zelf energie op en houden zelf de touwtjes in handen.
- 3) **‘De markt bepaalt’**: De gemeente wacht af waar de markt mee komt. Marktpartijen zijn verplicht om inwoners te betrekken bij hun plannen.
- 4) **‘Op een klein aantal plekken komt grootschalige energieopwekking’**: Hiermee voorkomt de gemeente dat er op heel veel plaatsen wind- of zonneparken komen.
- 5) **‘Inzetten op opslag’**: Súdwest-Fryslân wordt de batterij van Nederland en zorgt voor de stabiliteit van het Nederlandse energiesysteem.
- 6) **‘Energieleverancier van Nederland worden’**: Súdwest-Fryslân helpt de rest van Nederland om de energieopwekking te verduurzamen.

Deze keuzemogelijkheden zijn géén concrete plannen van de gemeente. Het zijn keuzes die ontworpen zijn om reacties van inwoners op te wekken. Als inwoners een mogelijkheid aantrekkelijk vonden, dan kenden zij daar veel punten aan toe en als zij zorgen hadden over een keuzemogelijkheid, dan gaven zij weinig punten. Vervolgens vroegen wij deelnemers om een toelichting te geven over hun puntentoekening, de zorgen die zij hebben en de kansen die zij zien. Door analyse van geschreven reacties van de deelnemers leerden we over hun motivaties, zorgen en centrale waarden. Deelnemers zijn geworven via o.a. berichten in kranten, sociale media, een brief aan 10.000 huishoudens en een panelbureau.

Hoofdconclusies: Op basis van de resultaten van de raadpleging trekken we zes hoofdconclusies over de toekomst van het energiebeleid.

1. Deelnemers zien een grote rol voor de gemeente en de inwoners zelf.
2. Deelnemers zijn terughoudend over een te grote rol voor de markt.
3. De overgrote meerderheid van de deelnemers wil niet dat Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland wordt, jongeren zijn relatief positief over deze optie.
4. Het landschap is een belangrijke waarde en de aantasting daarvan een reden tot zorg.
5. Kosteneffectiviteit is een belangrijk onderwerp voor deelnemers.
6. Deelnemers hebben zorgen over de eerlijkheid van de verdeling van lusten en lasten.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

ONDERBOUWING HOOFDCONCLUSIES

Hieronder onderbouwen we elk van deze hoofdconclusies op basis van de resultaten in het rapport.

- 1. Deelnemers zien een grote rol voor de gemeente en de inwoners zelf.** De meest favoriete optie van deelnemers aan de raadpleging is de eerste mogelijkheid 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt'. Als we naar de motivaties en zorgen van deelnemers kijken, dan lijken er verschillende verwachtingen te leven onder hen over de invulling van leiderschap door de gemeente; soms benadrukt men faciliteren, dan weer controle, dan weer dwang. Een vorm van leiding door de gemeente is belangrijk voor deelnemers. In 49% van de reacties op deze eerste mogelijkheid spreekt men over dit onderwerp. De tweede favoriete keuzemogelijkheid is 'Inwoners doen het zelf'. Deelnemers vinden zelfbeschikking belangrijk, zowel om zelf de eigen energievoorziening te verduurzamen, maar ook om zelf mee te beslissen: *"Bewoners van een gebied behoren volledige zeggenschap en sturing te hebben over hun leefomgeving."* We moeten wel opmerken dat we aanwijzingen in het onderzoek vinden dat de deelnemers aan de raadpleging een bovenmatige interesse hebben in het zelf opwekken van duurzame energie. De deelnemers die hebben meegedaan via een random getrokken steekproef, kenden namelijk iets minder punten toe aan deze keuzemogelijkheid dan deelnemers die uit eigen beweging hebben meegedaan aan de raadpleging. Het zou zo kunnen zijn dat de mogelijkheid 'Inwoners doen het zelf' daardoor iets minder populair is onder de totale bevolking dan onder de deelnemers aan deze raadpleging. Voor deelnemers hoeft zelfbeschikking niet per se individueel ingevuld te worden. Ook samenwerking is belangrijk voor 21% van de deelnemers, die zelf duurzame energie willen opwekken. Zelfbeschikking is 'samenbeschikking' voor deze deelnemers. Deelnemers benadrukken dat de Mienskip (voor niet Friese lezers: gemeenschap) heel effectief samen duurzame energie kan opwekken, mits ze ondersteuning van de gemeente krijgen en inspraak hebben in gemeentelijk beleid. *"Gemeente moet het samen met de inwoners doen. Anders heeft de gemeente te veel macht en wordt het landschap vergeten wanneer er geld mee gemoeid is (zie wat er in het IJsselmeer staat te gebeuren)."*
- 2. Deelnemers zijn terughoudend over een te grote rol voor de markt.** De derde mogelijkheid 'De markt bepaalt' is één van de minst favoriete opties (ter illustratie: 611 van de 1376 deelnemers (44%) kent 0 punten toe aan deze mogelijkheid). Bovendien is het voor de meeste deelnemers een 'zeer zorgwekkende' mogelijkheid. Tijdens de analyse van de waarden en zorgen komt naar voren dat deelnemers wantrouwend zijn tegenover een te grote invloed van 'de markt': *"Belachelijke constructies waar bepaalde mensen heel rijk van worden,"* schrijft een deelnemer. Met name grote spelers, die niet uit de regio komen, hebben in de ogen van deze deelnemers niet altijd het beste voor met de regio en het milieu. Deelnemers die wel veel punten toekennen aan deze mogelijkheid, zien dat de markt een bijdrage kan leveren via innovaties en een kosteneffectief energiesysteem: *"De markt kan met innovatieve technische oplossingen komen, maar de politiek moet keuzes maken en bepalen wat waar gebeurt."*

3. **De overgrote meerderheid van deelnemers wil niet dat Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland wordt, jongeren zijn positiever over deze keuzemogelijkheid.** De zesde mogelijkheid 'Energieleverancier van Nederland' is de minst favoriete mogelijkheid. 800 van de 1376 deelnemers (58%) kent hier geen punten aan toe en gemiddeld kennen deelnemers slechts 5 van de 100 punten toe aan deze mogelijkheid. Deze keuzemogelijkheid zou voor sommige deelnemers een kosteneffectieve manier kunnen zijn om het energiebeleid voort te zetten, maar mogelijke verstoring van het landschap en de kans een wingewest te worden voor de rest van Nederland, wordt door deelnemers ervaren als een risico. Tegelijkertijd zeggen sommige deelnemers dat er in Súdwest-Fryslân ruimte is, en dit een manier zou kunnen zijn om in een goed daglicht te komen staan bij de rest van Nederland: *"Als gemeente Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland wordt, zou dit een goede invloed kunnen hebben op hoe er naar deze regio wordt gekeken. Samen staan we sterk en daarbij kunnen we de rest van het land voorzien: "Twee vliegen in een klap."* Jongeren lijken minder negatief over deze mogelijkheid (zij kennen gemiddeld 13 punten toe). Vergeleken met gangbare offline raadplegingen (zoals bewonersavonden), hebben er veel jongeren meegedaan aan deze online raadpleging. Echter, het aandeel jongeren in de raadpleging is relatief klein ten opzichte van het aantal ouderen, als dit vergeleken wordt met de totale bevolking van Súdwest-Fryslân. Dit is opvallend, omdat in een vergelijkbare raadpleging over de warmtetransitie in Utrecht jongeren juist oververtegenwoordigd waren. Onder de aanname dat de jongeren, die mee hebben gedaan aan de raadpleging een goede afspiegeling zijn van de jongeren in Súdwest-Fryslân, hebben wij via een herwegingsmethode uitgerekend dat deelnemers gemiddeld 6 punten zouden toekennen aan deze optie, wanneer jongeren even goed vertegenwoordigd zouden zijn in de raadpleging als in de bevolking. Of de jongeren uit de raadpleging een goede afspiegeling zijn van jongeren uit de bevolking, kan verder worden onderzocht.
4. **Het landschap is een belangrijke waarde en reden tot zorg voor deelnemers.** Het landschap van Súdwest-Fryslân is heel belangrijk voor deelnemers. Het is zowel één van de belangrijkste waarden in de motivaties van deelnemers (15% van de vele honderden geschreven motivaties gaat in op dit onderwerp) als de meest voorkomende zorg (maar liefst 24% van de deelnemers die hun zorgen noteert, schrijft hierover). Deelnemers zijn bang dat het Friese landschap een veel mindere aanblik krijgt of zelfs verloren gaat. Een deelnemer schrijft over de 'Energieleverancier van Nederland' mogelijkheid: *"Het landschap wordt ermee naar de sodemieter geholpen terwijl Súdwest-Fryslân een toeristisch gerichte gemeente is."* Van de geschreven antwoorden bij mogelijkheid 4 'Op een aantal plekken komt er grootschalige energieopwekking' leren we dat het clusteren van grootschalige opwekking door sommige deelnemers wordt gezien als een manier om de leefbaarheid en het landschap te beschermen: *"Om grote schade aan het landschap te voorkomen moet een beperkt deel van de ruimte "opgeofferd" worden aan energieplannen."* Sommige zien het landschap als een kans voor de energietransitie: *"Er is hier zat ruimte en we moeten veranderen!"* Aansluiting zoeken bij het landschap, door gebruik van het vele water voor duurzame energieopwekking en opslag, wordt ook gezien als kans voor de gemeente. Duurzame energie hoeft dus geen bedreiging te zijn van het landschap, 'mits er rekening wordt gehouden met de omgeving'.
5. **Kosten zijn een belangrijk onderwerp voor deelnemers.** Kosteneffectiviteit, dus of geld voor verduurzaming goed wordt besteed, is een terugkerend thema in de antwoorden van deelnemers. Bij

alle mogelijkheden komt dit thema aan bod. Van de reacties van deelnemers op de eerste mogelijkheid 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' leren we, dat sommige deelnemers de gemeente als efficiënte verduurzamer zien. De gemeente heeft kennis en expertise om gelden goed in te zetten: *"Daar zit de meeste kennis of krijgen we het beste advies,"* schrijven deelnemers. Anderzijds zijn deelnemers bang voor geldverspilling of ze menen dat de gemeente geld beter kan inzetten: *"Daarmee bedoel ik dat het economisch niet optimaal is als de gemeente keuzes maakt, die wellicht snel alweer achterhaald zijn. Er moet juist ruimte zijn om geld op de meest rendabele manieren in te zetten."* Ook bij 'Inwoners doen het zelf' zien we dat sommige deelnemers dit als kosteneffectieve manier zien om te verduurzamen. Anderen lijken te vrezen dat kosten voor individuele huishoudens te hoog worden en hopen dat de gemeente financieel ondersteunt. 'De markt bepaalt' wordt door velen gezien als kosteneffectieve manier om tot verduurzaming te komen. Wel benadrukken deelnemers dat dit dan alleen om financiële 'kosten' zal gaan. Ze hebben er minder vertrouwen in dat de markt kosten voor het landschap en inwoners goed zal meewegen. Eenzelfde soort reactie zien we bij 'Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking.' Deelnemers geven aan dat dit een effectieve manier kan zijn om te verduurzamen. *"Grootschalig is het meest efficiënt,"* maar men is bang dat kosten wellicht niet eerlijk verdeeld worden (meer hierover in de volgende paragraaf). 'Inzetten op opslag' zou een manier kunnen zijn om opgewekte energie maximaal te laten renderen, maar deelnemers benadrukken dat ontwikkelkosten voorlopig nog hoog kunnen zijn. Ten slotte 'Energieleverancier van Nederland worden'. Deelnemers die hiervoor kiezen, dit is slechts een kleine groep, zien dit als een mogelijk kosteneffectieve manier om aan de lokale economie bij te dragen, mits de opbrengsten in de regio blijven. *"Goede manier om als gemeente meer zelfredzaam te worden in de financiering van de duurzame samenleving. En goed voor de werkgelegenheid."*

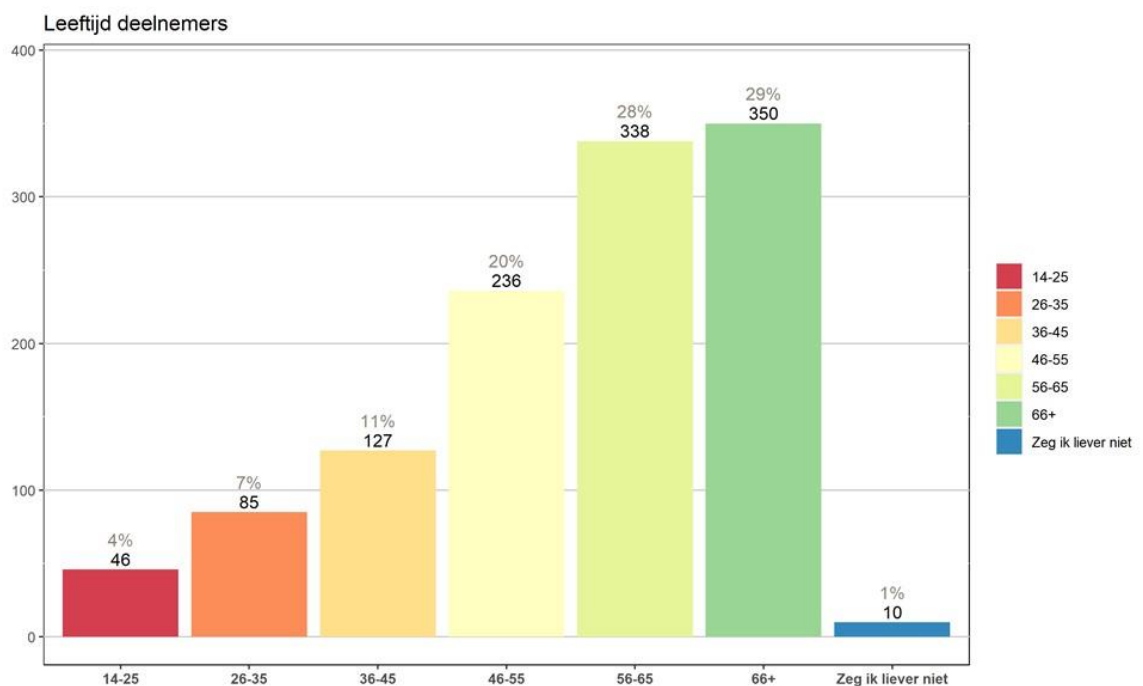
- 6. Deelnemers hebben zorgen over de eerlijkheid van de verdeling van lusten en lasten.** Opvallend is dat de waarde 'eerlijkheid' veel dominanter naar voren komt bij de zorgen dan bij geschreven reacties op de zes mogelijkheden: *"Ben bang dat het hier vol komt te staan met windmolens voor de randstad. Wij de ellende; het gemak en het geld naar de randstad, net als in Groningen met het gas. Heel Nederland profiteerde en Groningen zit met de ellende en schade."* De mogelijkheid dat er een oneerlijke verdeling van lusten en lasten ontstaat, is dus een belangrijke zorg. 14% van de deelnemers die over zorgen schrijft, noemt deze waarde. Het feit dat 'eerlijkheid' geen dominant thema is bij de antwoorden van de deelnemers op de vraag om hun puntentoekenning aan de zes mogelijkheden toe te lichten, suggereert dat geen van de mogelijkheden door deelnemers wordt ervaren als een eerlijkere optie dan de anderen. Hoewel 'Inwoners doen het zelf' op het eerste gezicht misschien er uitziet als een mogelijkheid waarin lusten en lasten eerlijk verdeeld zijn, (inwoners maken zelf kosten en hebben zelf voordelen) wordt dat niet door alle deelnemers zo gezien; men ziet dat niet iedereen mee kan doen, omdat ze geen middelen hebben of bijvoorbeeld in een huurwoning wonen. Er zijn dus ook zorgen over gelijke toegang tot duurzame energie. Men verwacht dat de gemeente kan zorgen voor eerlijke verdeling van lusten en lasten: *"Het is alleen de overheid die kan garanderen dat de energietransitie eerlijk en rechtvaardig verloopt en dat ook mensen met lagere inkomens en weinig vermogen mee kunnen doen."* Interessant is dat de zorgen over kosteneffectiviteit vaak ook met eerlijkheid te maken hebben. Dat er kosten gemaakt moeten worden, lijkt voor de deelnemers niet direct problematisch. Het is volgens hen juist wel problematisch als die kosten gemaakt moeten worden door iemand met

een kleine portemonnee, of wanneer een inwoner of een bedrijf veel meer profiteert dan andere inwoners. De relatie tussen het maken van kosten (investeringen, maar ook verandering van het landschap) de verdeling van lusten, én het hebben van zeggenschap daarover, is daarmee een belangrijke onderstroom in de antwoorden van deelnemers in deze raadpleging.

LEESWIJZER

In dit rapport kunt u veel achtergrondinformatie en resultaten van de raadpleging vinden. Deze kunt u als losse onderdelen lezen. Hierbij geven wij u een leeswijzer, zodat u weet waar u verdiepende informatie kunt vinden. We geven voorbeelden van het type informatie dat u in elke sectie kunt vinden.

- Als u meer wilt weten **over de deelnemers** van deze raadpleging kunt u kijken in hoofdstuk IV. Hier vindt u informatie en grafieken over wie er aan de raadpleging deel heeft genomen en wat hun leeftijd, opleidingsniveau, geslacht en interesse in duurzame energie is. Zie bijvoorbeeld de leeftijdsverdeling hieronder.

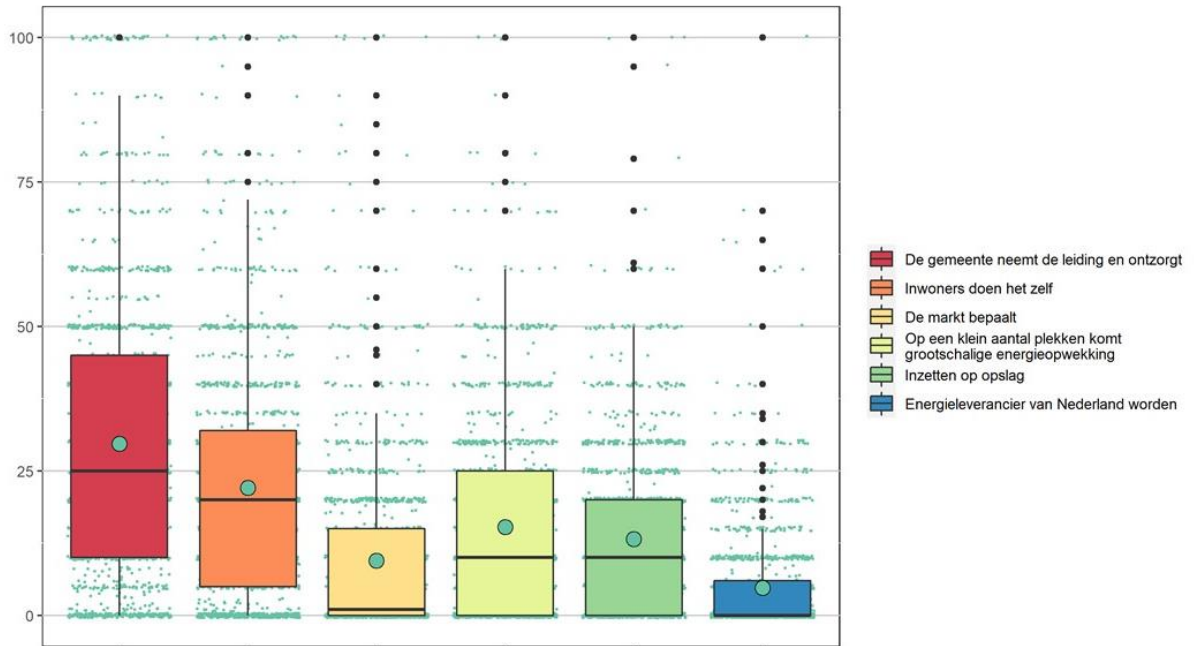

- Kijk in hoofdstuk V als u **cijfermatige informatie wilt over de voorkeuren en zorgen** van de deelnemers. Hier vindt u bijvoorbeeld de uitkomsten van de puntentoekenning van de deelnemers (zie het onderstaande plaatje voor de verdeling van punten per keuzemogelijkheid). We gaan hier ook in op de mate waarin er zorgen zijn onder deelnemers over één van de zes mogelijkheden.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Verdeling van punten per keuzemogelijkheid

Groene cirkel = gemiddelde, Groene puntjes = individuele puntentoekenning, Zwarte lijn = mediaan, Gekeurde box = bevat 50% van de punten

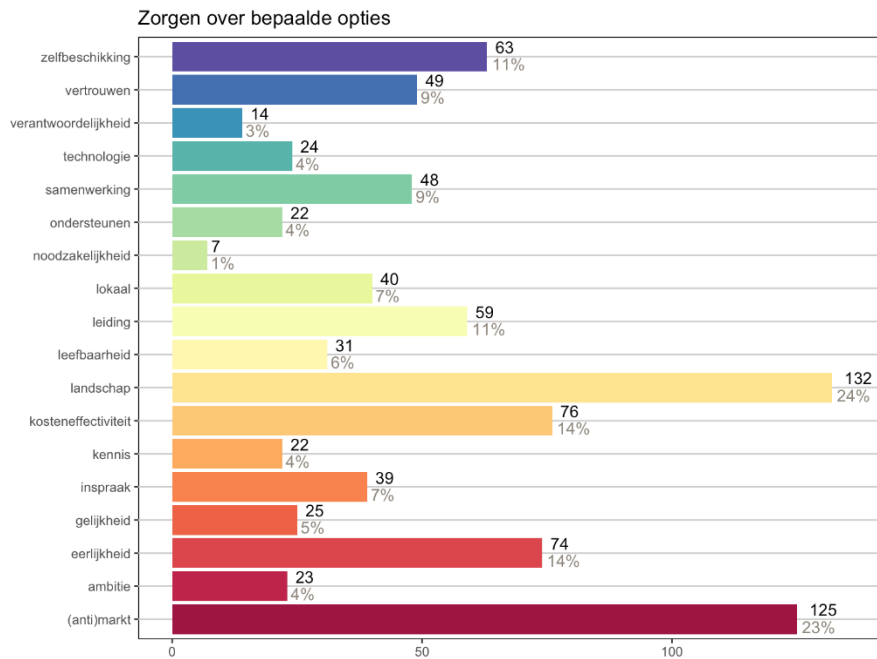
- Als u meer wilt weten over **de overwegingen en perspectieven van (andere) deelnemers**, kijk dan in hoofdstuk VI. Hier kunt u op detailniveau argumenten en antwoorden lezen van deelnemers. Elke mogelijkheid wordt besproken en we starten met een samenvattingstabel van de hoofdargumenten. Zie bijvoorbeeld onderstaande tabel die de motivaties, zorgen en voorwaarden van 'Inwoners doen het zelf' samenvat. Ook vindt u vele quotes van deelnemers, zodat u hun mening in hun eigen woorden kunt lezen.

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> Eigen regie en zelfbeschikking is belangrijk Dit is goed voor de bewustwording En het is onze verantwoordelijkheid Anders gebeurt het niet Samenwerken zal de gemeenschapszin vergroten Inwoners weten het beste wat goed is voor hun gebied Bevordert draagvlak Het bevordert creativiteit Kleinschalig is goed Dat tast het landschap zo min mogelijk aan Geld blijft in de gemeenschap Iedereen kan meedoen Zelf is beter, want ik vertrouw de gemeente niet om mijn belangen te behartigen 	<ul style="list-style-type: none"> Niet iedereen kan meedoen Leidt tot versnippering Brengt een hoop gedoe en mogelijk conflict met zich mee Dat levert niet genoeg energie op
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> Alleen voor kleinschalige/lokale projecten Het vergt veel van de lokale organisatie De gemeente moet regie houden Regelgeving moet het niet in de weg staan Gemeente moet financieel bijdragen 	

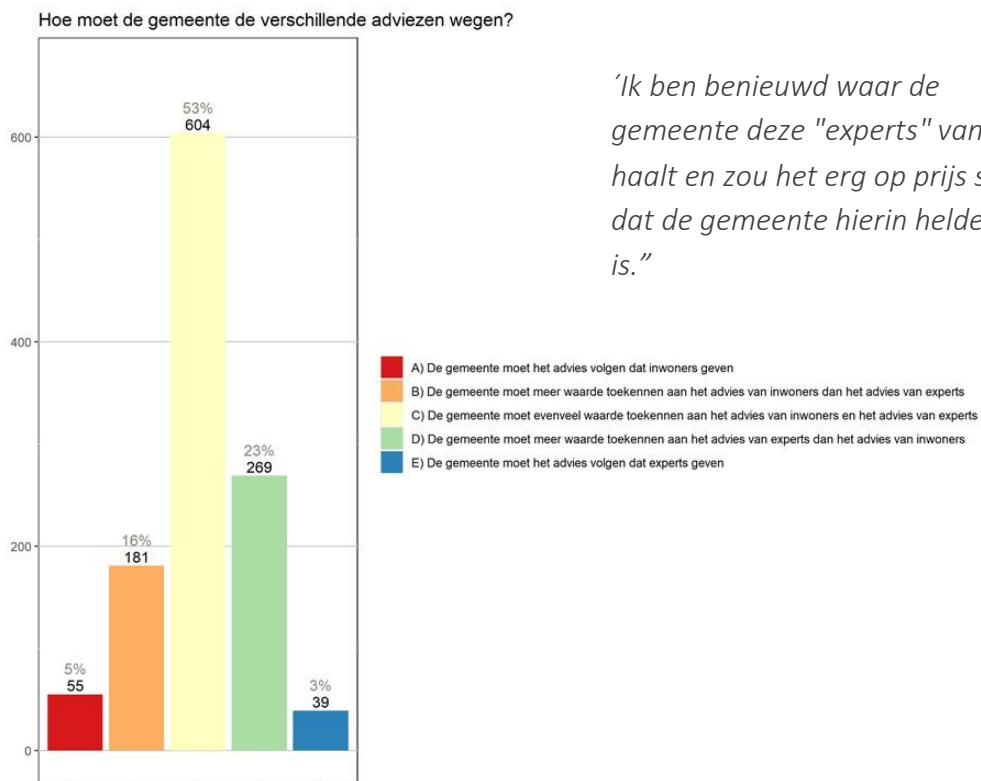
- Wilt u weten **welke kansen deelnemers zien** voor verduurzaming van energieopwekking? Kijk dan in hoofdstuk VII. In dit hoofdstuk beschrijven we alle kansen die door deelnemers zijn benoemd, deze zijn ook op de eerste pagina samengevat. Zie hieronder een tabel met een aantal voorbeelden van de kansen die geïdentificeerd zijn.

Sociale kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Dit is een kans om werkgelegenheid voor jongere generaties te creëren • Stimuleer zelfredzaamheid • Zet in op het gemeenschapsgevoel • Zie het als een kans voor de regio • Bevolkingskrimp is wellicht ook een kans
Besparing is een kans	<ul style="list-style-type: none"> • Zet in op besparing • En vermindering van consumptie • Beloon duurzaam gedrag
Het water van Súdwest-Fryslân is een kans	<ul style="list-style-type: none"> • Aquathermie en warmtepompen • Warmtepompen in kerken • Waterkracht • Getijdenenergie • Blauwe energie / membraantechnologie
Kansen voor boeren	<ul style="list-style-type: none"> • Help boeren • Met vergisting van mest • Zorg dat koolstof in landbouwgrond wordt opgebouwd • Laat boeren omscholen • Windmolens op boerenerven
Kijk ook naar deze technologie	<ul style="list-style-type: none"> • Aardwarmte • Waterstof • Kernenergie • En in het bijzonder thoriumcentrales • Neem niet te snel afscheid van aardgas • Zet in op andere/nieuwe brandstoffen • Groen gas • Zet in op koolstofafvang (CCS) • Kernfusie

- Wilt u zien **welke waarden gedeeld worden door deelnemers** en wat centrale waarden zijn in hun motivaties en zorgen? Hoofdstuk VII presenteert per mogelijkheid 'waardenkaarten' (zie hieronder een waardenkaart van de zorgen die deelnemers beschreven). Hierin kunt u per keuzemogelijkheid in één oogopslag zien wat de meeste deelnemers belangrijk vinden.

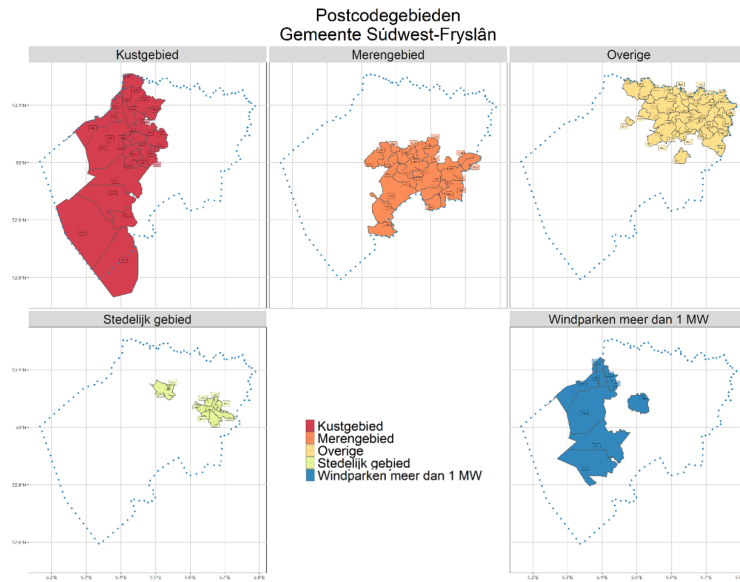

- Wilt u weten **wat deelnemers vonden van deze raadpleging**? In hoofdstuk IX leest u meer over de ervaringen van deelnemers over hun deelname aan de raadpleging. Wat vinden zij sterke en zwakke punten van de methode die we hebben toegepast? Deelnemers gaan bijvoorbeeld in op de relatie tussen advies van experts en burgers.

‘Ik ben benieuwd waar de gemeente deze "experts" vandaan haalt en zou het erg op prijs stellen dat de gemeente hierin helderder is.’

- In de bijlagen vindt u **achtergrondinformatie**, zoals onderstaande kaart van de postcodegebieden, die gebruikt zijn voor de analyses. Ook vindt u in bijlage 2 een overzicht van de **vele kennisvragen** die er tijdens de raadpleging zijn gesteld. Er wordt in de tekst verwezen naar de relevante bijlagen.

Als u iets onduidelijk vindt of meer informatie wilt, kunt u contact opnemen met Shannon Spruit (S.L.Spruit@tudelft.nl). Wij horen graag hoe wij in uw ogen dit onderzoek en de rapportage ervan kunnen verbeteren.

I. INLEIDING

1376

1376 inwoners van Súdwest-Fryslân hebben via deze raadpleging hun mening gegeven over de toekomst van energie in Súdwest-Fryslân.

'Opslag'

Opslag is door de inwoners naar voren geschoven als thema voor deze raadpleging tijdens de hackathon in Wommels.

Wat vinden de inwoners van Súdwest-Fryslân belangrijk?

Nederland wil in 2030 ongeveer de helft van de energie duurzaam opwekken. In 2050 is dit zelfs 100% duurzame energie. Dit staat in het klimaatakkoord. Súdwest-Fryslân moet ook een bijdrage leveren aan duurzame energie. De precieze hoeveelheid is nog niet vastgesteld, maar elke gemeente van Nederland wil proberen om de helft van zijn eigen energiegebruik zelf duurzaam op te wekken in 2030.

Súdwest-Fryslân wil hier een plan voor bedenken en wil weten wat voor haar inwoners belangrijk is. Daarom heeft zij haar inwoners uitgenodigd voor deze raadpleging.

De raadpleging is deel van het NBPO-burgerparticipatie traject

Deze raadpleging is onderdeel van vijf stappen, die de gemeente samen met het Nederlands Platform Burgerparticipatie in Overheidsbeleid (NPBO) neemt om haar inwoners te betrekken bij dit onderwerp. Dit is de rapportage van de derde stap. Daarna volgen er nog twee stappen. Hieronder staan ze alle vijf weergegeven:

1. Randvoorwaarden voor de raadpleging aangeven door de gemeente, in overleg met het bestuur en de raadsklankbordgroep. Er zijn geen beperkingen meegegeven, wel aandachtspunten, waaronder de eisen die de Regionale Energiestrategie stelt.
2. Hackathon op 7 maart in Wommels: een werksessie met 35 inwoners, 7 experts en 7 begeleiders. De deelnemers aan de werksessie hebben de raadpleging voorbereid.
3. De internetraadpleging: daar gaat dit rapport over.
4. Een burgerforum: Een groep van 15 inwoners vormt het burgerforum. Zij maken een advies over de uitkomsten van de raadpleging.
5. Behandeling van het burgerforumadvies door de gemeenteraad van Súdwest-Fryslân in de raadsvergadering van 24 september.

II. OVER DE RAADPLEGING

45

Aantal inwoners van Súdwest-Fryslân dat meedacht over de invulling van de zes mogelijkheden.

Participatieve Waarde Evaluatie

Voor deze raadpleging werd een nieuwe methode gebruikt: de Participatieve Waarde Evaluatie (PWE), die is ontwikkeld door de TU Delft (meer informatie is te vinden op: www.tudelft.nl/tbm/pwe). Via een online platform legden we zes mogelijkheden om energieopwekking te verduurzamen voor aan de deelnemers. We nodigden deelnemers uit om 100 punten te verdelen over de zes mogelijkheden en hun keuzes tekstueel toe te lichten. We hebben deelnemers ook gevraagd over welke mogelijkheden ze zorgen hebben.

5 weken

De raadpleging is toegankelijk geweest van 10 april tot en met 17 mei, een periode van vijf weken.

Zes mogelijkheden om reacties op te wekken

De zes mogelijkheden die wij aan deelnemers voorlegden zijn:

1. **‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’**: De gemeente houdt de leiding en sluit aan bij wat jij als inwoner belangrijk vindt.
2. **‘Inwoners doen het zelf’**: Inwoners wekken zelf energie op en houden zelf de touwtjes in handen.
3. **‘De markt bepaalt’**: De gemeente wacht af waar de markt mee komt. Marktpartijen zijn verplicht om inwoners te betrekken bij hun plannen.
4. **‘Op een klein aantal plekken komt grootschalige energieopwekking’**: Hiermee voorkomt de gemeente dat er op heel veel plaatsen wind- of zonneparken komen.
5. **‘Inzetten op opslag’**: Súdwest-Fryslân wordt de batterij van Nederland en zorgt voor de stabiliteit van het Nederlandse energiesysteem.
6. **‘Energieleverancier van Nederland worden’**: Súdwest-Fryslân helpt de rest van Nederland om de energieopwekking te verduurzamen.

Deze keuzemogelijkheden zijn géén concrete plannen van de gemeente. Het zijn mogelijkheden die ontworpen zijn om reacties van inwoners op te roepen.

III. DEELNEMERS

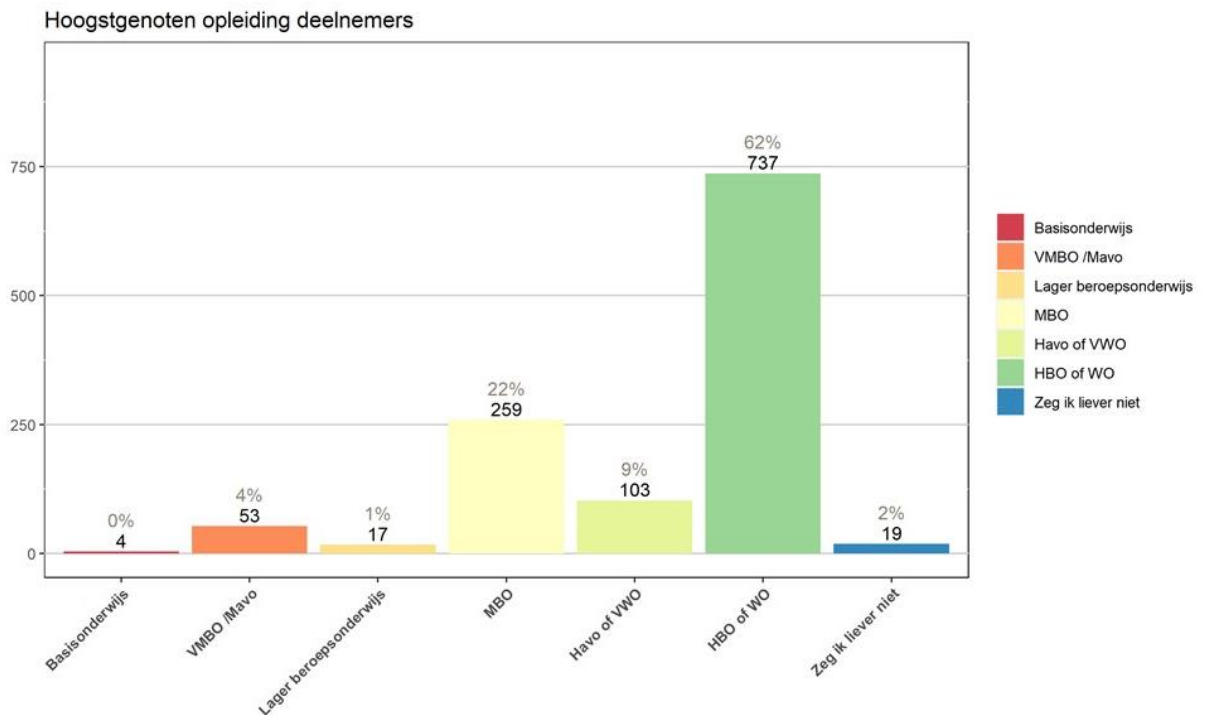
1,8 %

1,8 % van de inwoners van Súdwest-Fryslân van 14 jaar en ouder deed mee aan deze raadpleging. Dit is het hoogste percentage wat ooit behaald is met een raadpleging gebaseerd op deze methode.

Opleidingsniveau

Wij vroegen deelnemers naar hun hoogstgenoten opleiding (zie de grafiek hieronder). In deze raadpleging zijn hoogopgeleiden oververtegenwoordigd en laagopgeleiden ondervertegenwoordigd. Ter vergelijking:

- In de provincie Fryslân is 30% laagopgeleid, in deze raadpleging is dat 5% (categorieën Basisonderwijs, VMBO/MAVO, en Lager Beroepsonderwijs tezamen).
- In de provincie Fryslân is 43% middelhoogopgeleid, in deze raadpleging is dat 31 % (categorieën MBO, en 'HAVO of VWO' tezamen).
- In de provincie Fryslân¹ is 26% hoogopgeleid, in deze raadpleging 62% (categorie 'HBO of WO').

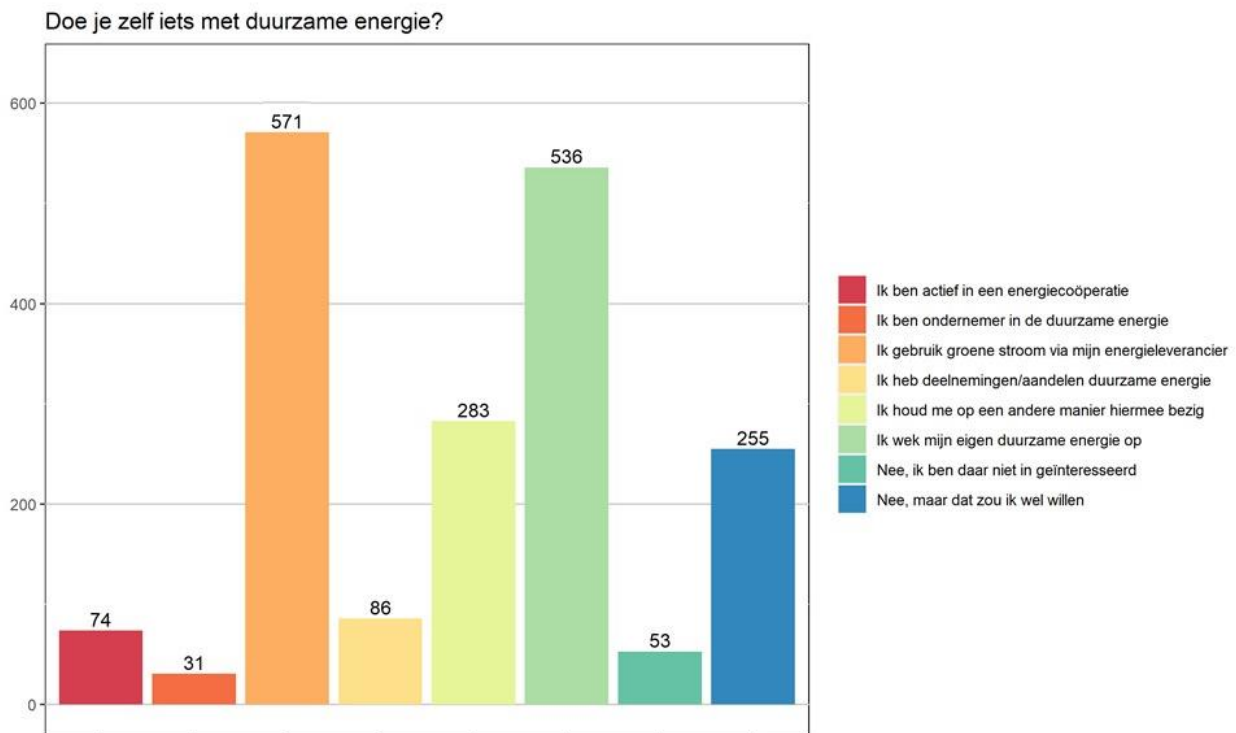

1192 personen hebben deze vraag beantwoord.

255 van de deelnemers geeft aan dat zij nu niets met duurzame energie doen, maar dat wel zouden willen.

We vroegen deelnemers of zij zelf al iets doen met duurzame energie (zie grafiek beneden). Op deze manier kunnen we zien of de deelnemers van de raadpleging bovengemiddeld betrokken zijn bij dit thema. Deelnemers konden meerdere opties aanvinken. Ter vergelijking:

- Van de deelnemers in deze raadpleging wekt 45% eigen duurzame energie op, in Súdwest-Fryslân heeft 13% van de huishoudens (5.125 van de 39.777 huishoudens) zonnepanelen op hun dakⁱⁱ.

Deelnemers konden meerdere antwoorden geven op deze vraag. 1188 mensen hebben deze vraag beantwoord, en hebben tezamen 1889 antwoorden gegeven.

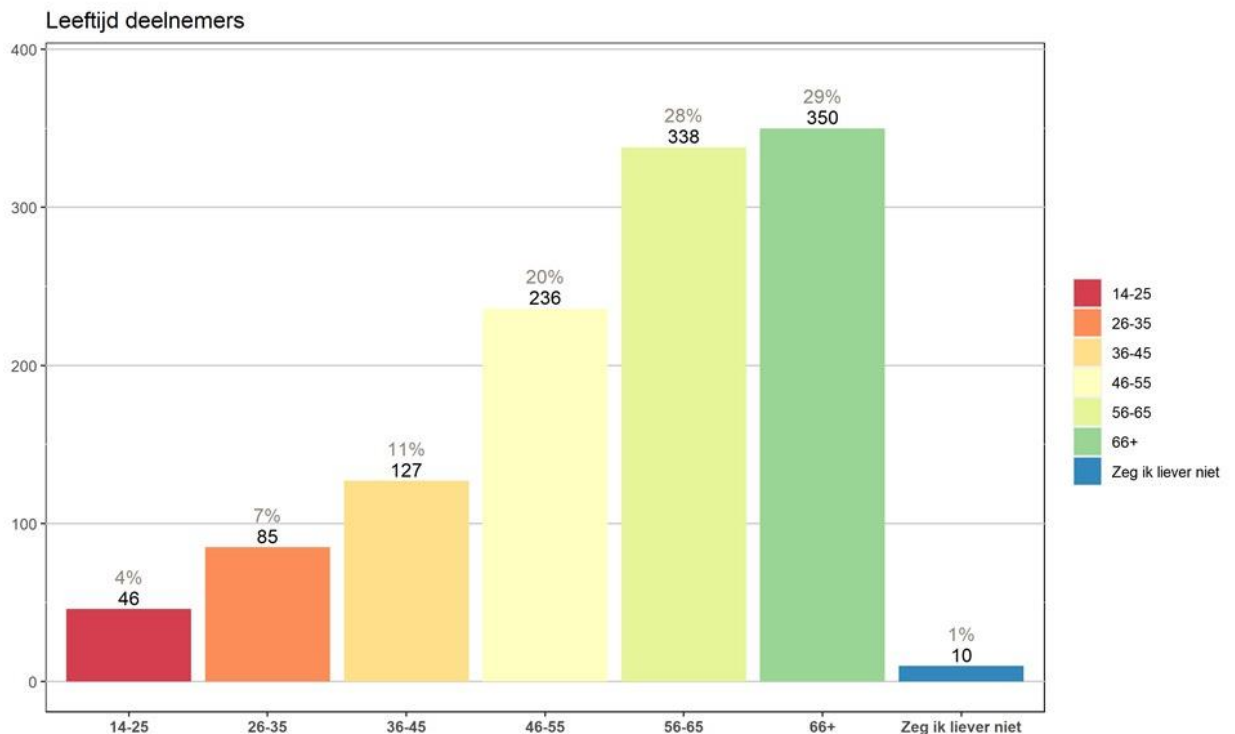
26%

Het percentage vrouwelijke deelnemers aan deze raadpleging was 26%.

Leeftijd deelnemers

Wij vroegen deelnemers naar hun leeftijd. Personen tussen 45 en 65 jaar zijn oververtegenwoordigd en jongeren tot 25 jaar zijn ondervertegenwoordigd. Ter vergelijking:

- In Súdwest-Fryslânⁱⁱⁱ is 11,6% van de bevolking tussen de 14 en 25 jaar, in deze raadpleging is de groep van 14-25 jaar 4%.
- In Súdwest-Fryslân is 20,6% van de bevolking tussen de 26 en 45 jaar, in deze raadpleging is dat 18%.
- In Súdwest-Fryslân is 29,4% van de bevolking tussen de 46 en 65 jaar, in deze raadpleging is dat 48%.
- In Súdwest-Fryslân is 22,1% van de bevolking 66 jaar of ouder, in deze raadpleging is dat 29%

1192 deelnemers hebben deze vraag beantwoord

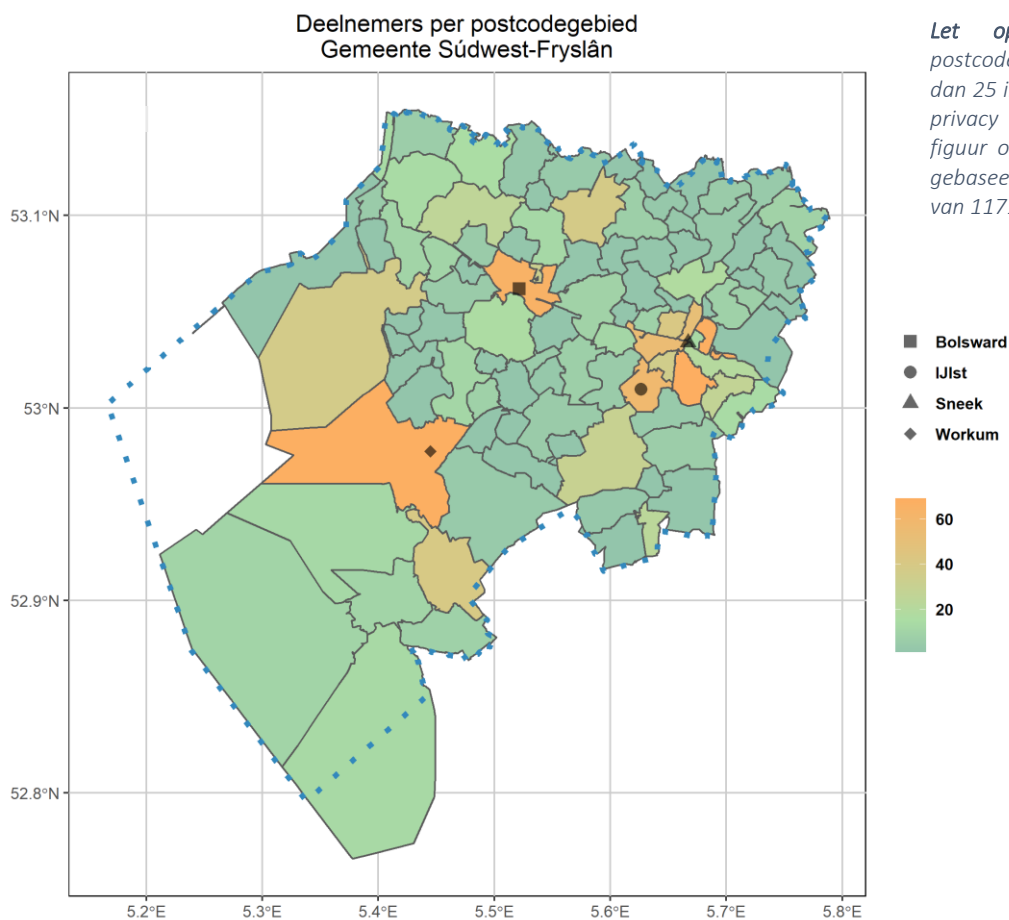
Hele gemeente

Deelnemers komen uit alle delen van de gemeente Súdwest-Fryslân.

Spreiding deelnemers

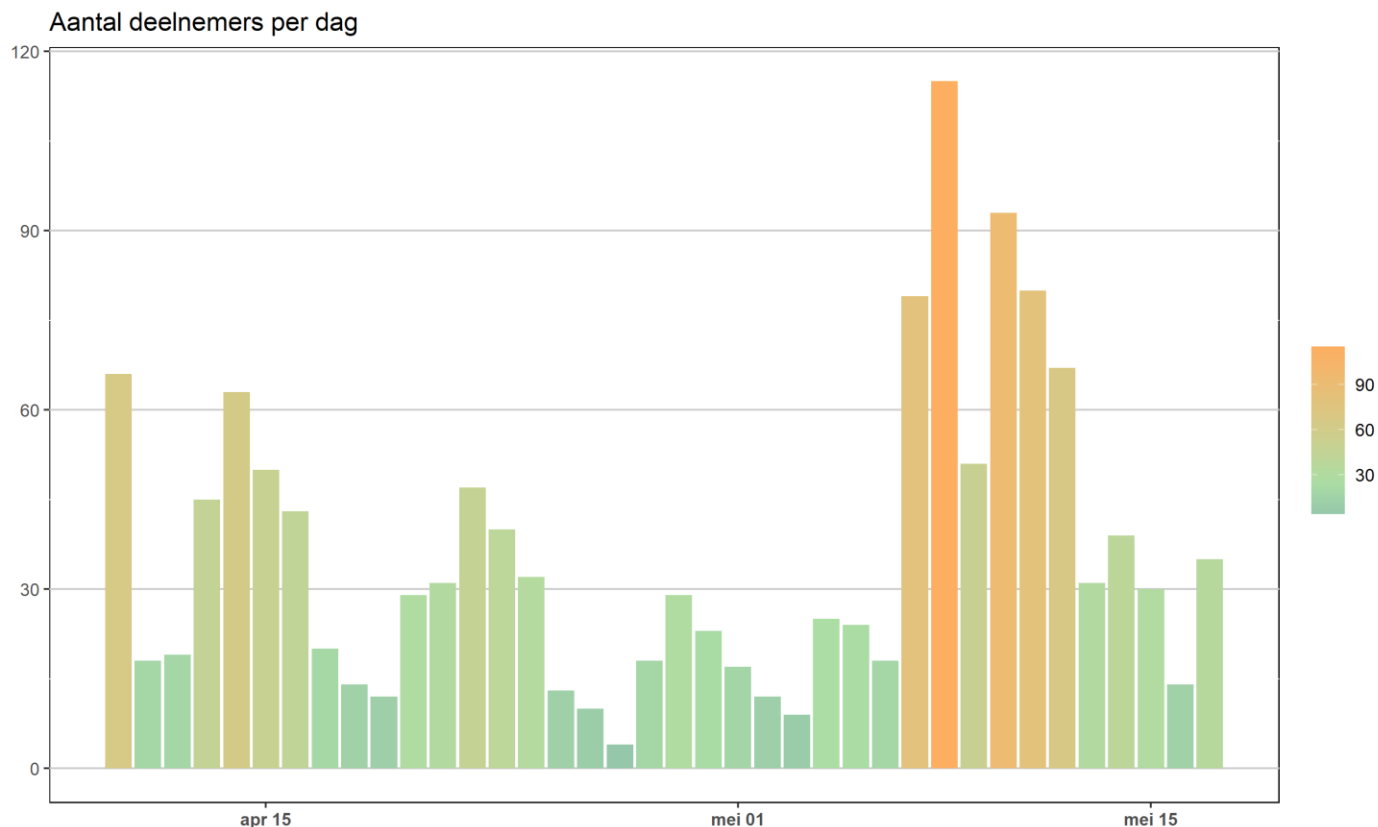
Onderstaande kaart geeft het aantal deelnemers per viercijferig postcodegebied aan. De postcodegebieden zijn gebaseerd op geografische kaarten, waarop de postcodegrenzen doorlopen over het IJsselmeer. Daarom is de kustlijn aan de linkerzijde niet goed herkenbaar.

- Postcodegebieden 8608 (een wijk in Sneek) en 8701 (een wijk in Bolsward) hebben minder deelnemers dan verwacht (zie bijlage 3 voor onderbouwing).
- Postcodegebieden 8651 (IJlst), 8711 (een wijk in Workum), en 8601 en 8604 (twee andere wijken in Sneek) hebben meer deelnemers dan verwacht (zie bijlage 3 voor onderbouwing).

Let op! Gegevens van postcodegebieden met minder dan 25 inwoners zijn vanwege privacy redenen niet in deze figuur opgenomen. Gegevens gebaseerd op de antwoorden van 1171 personen.

Werving

De raadpleging is toegankelijk geweest van 10 april 2020, tot en met 17 mei 2020. In die periode is de raadpleging op veel verschillende manieren door de gemeente onder de aandacht gebracht.

- De gemeente heeft viermaal een advertentie geplaatst in de lokale krant (eenmaal voorafgaand en driemaal tijdens de raadpleging). Er is een persbericht verspreid bij aanvang van de raadpleging.
- Deelnemers van de Hackathon en contacten van de gemeenten hebben op 10 april een uitnodiging tot deelname gekregen. Eind april heeft de gemeente via dorpsraden nogmaals een uitnodiging verstuurd.
- De gemeente heeft op haar website geadverteerd.
- De gemeente heeft 6 mei een brief gestuurd naar 10.000 huishoudens in de gemeente.
- Vanaf 12 april is er een betaalde sociale mediacampagne via Facebook en Instagram gestart. Tegelijkertijd is er via de LinkedIn-, Facebook-, Twitter- en Instagramaccounts van de gemeente geadverteerd.
- Er zijn vlogs gemaakt, en er is lesmateriaal aangeboden aan MBO's en middelbare scholen om jongeren aan te trekken.
- Er zijn via Kantar Public extra laagopgeleiden en een controlegroep geworven.

IV. KWANTITATIEVE RESULTATEN

Voorkeuren

We vroegen deelnemers 100 punten te verdelen over zes mogelijkheden om het toekomstig energiebeleid in te richten. De tabel en grafiek hieronder geven de puntenverdeling weer. ‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’ is de **meest favoriete** keuzemogelijkheid. Hieraan kennen deelnemers gemiddeld 31,59 punten toe en voor 610 deelnemers is dit de favoriete strategie. De **tweede favoriete** mogelijkheid is ‘Inwoners doen het zelf’: 405 deelnemers kennen hier de meeste punten aan toe. Gemiddeld kennen zij 23,36 punten toe aan deze mogelijkheid.

Hoeveel deelnemers hebben...	‘De gemeente neemt de leiding...’	‘Inwoners doen het zelf’	‘De markt bepaalt’	‘Op een klein aantal...’	‘Inzetten op opslag’	‘Energieleverancier van...’
100 punten toegekend	32	18	6	5	3	1
0 punten toegekend	160	275	611	380	402	800
Meer dan 50 punten toegekend	191	94	26	32	16	7
Meer dan 25 punten toegekend	661	461	131	274	204	50
De meeste punten toegekend	610	405	128	209	162	49
Gemiddeld aantal punten toegekend:	31,59	23,36	9,93	16,17	13,89	5,05

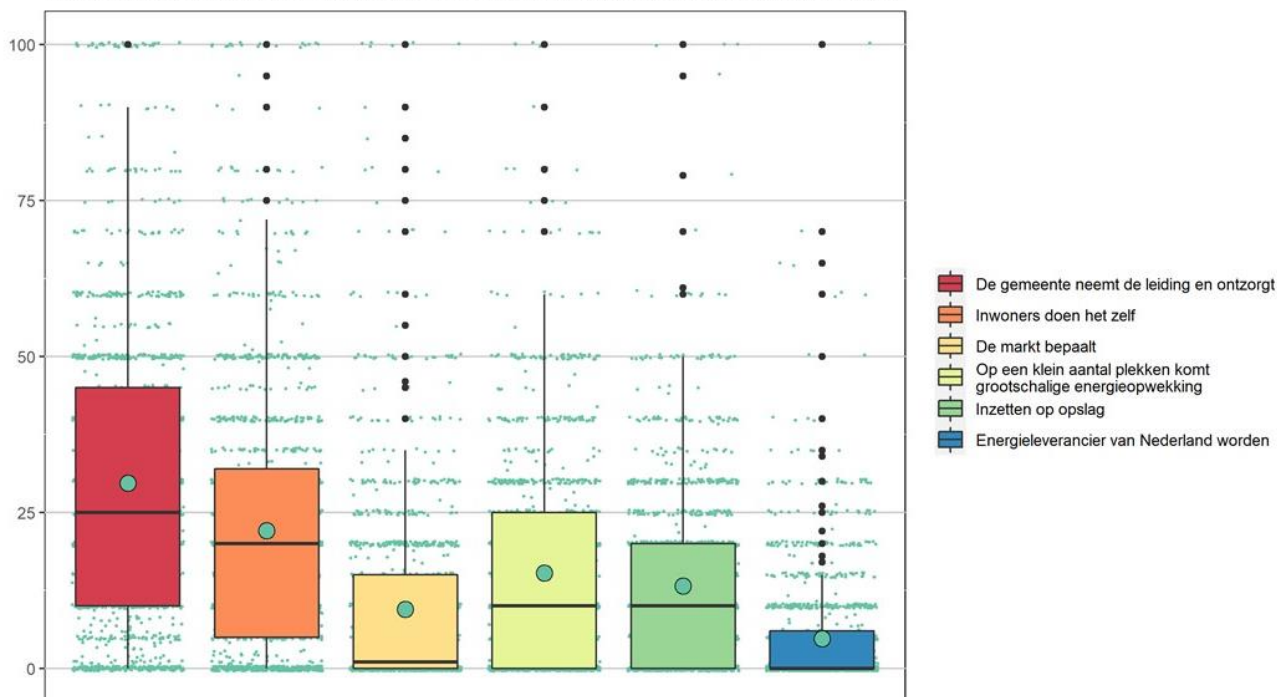
Mogelijkheden drie en zes, ‘De markt bepaalt’ en ‘Energieleverancier van Nederland worden’ zijn het **minst favoriet**. 611 mensen geven 0 punten aan ‘De markt bepaalt’ (gemiddeld 9,93 punten). ‘Energieleverancier van Nederland worden’, is nog minder favoriet: 800 deelnemers geven hier geen punten aan en gemiddeld kennen deelnemers 5,05 punten toe.

Deelnemers die punten toekennen aan mogelijkheid 1 ‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’ kennen **vaker punten toe** aan mogelijkheid 4 ‘Op een klein aantal plekken komt grootschalige energieopwekking’ en mogelijkheid 6 ‘Energieleverancier van Nederland worden’, dan dat zij punten toekennen aan andere mogelijkheden. Deelnemers die punten toekennen aan mogelijkheid 2 ‘Inwoners doen het zelf’ kennen juist **minder vaak** punten toe aan mogelijkheid 1 ‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’ en mogelijkheid 4 ‘Op een klein aantal plekken komt grootschalige energieopwekking’.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Verdeling van punten per keuzemogelijkheid

Groene cirkel = gemiddelde, Groene puntjes = individuele puntentoekenning, Zwarte lijn = mediaan, Geleerde box = bevat 50% van de punten

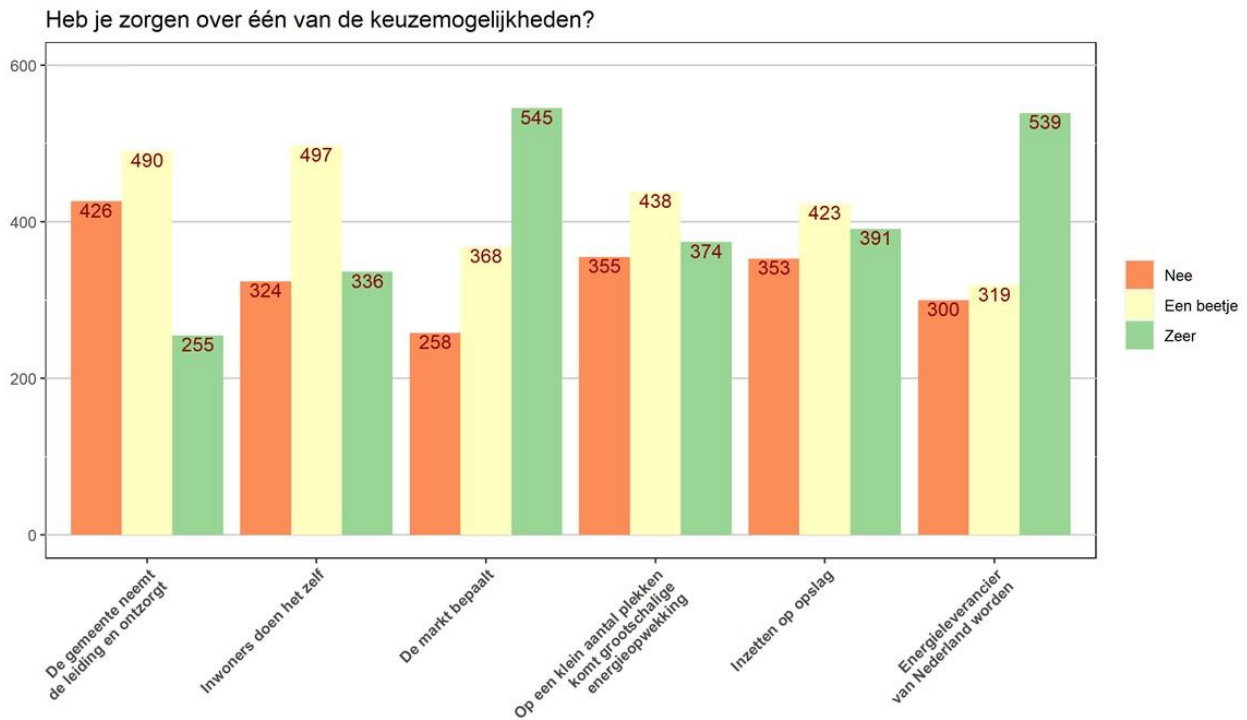

Uitleg grafiek: De vierkante rechthoek geeft aan binnen welk bereik 50% van de deelnemers punten toekent. De zwarte streep is de mediaan, dat is het middelste getal in de getallenreeks als je die op volgorde zou zetten. Waarom is dit interessant? Het laat ons zien hoe de punten verdeeld zijn. Als er heel veel mensen 0 punten geven en een aantal 100, dan kan het gemiddelde (de groene stip) hoog zijn, maar is de mogelijkheid eigenlijk helemaal niet populair. Nu kunnen we zien dat bijvoorbeeld de derde mogelijkheid 'De markt bepaalt' veel lagere cijfers krijgt (meer nullen) dan de vijfde mogelijkheid 'Inzetten op opslag'. Terwijl hun gemiddelde vrij dicht bij elkaar ligt.

De kleine groene puntjes geven per deelnemer aan hoeveel punten er gegeven zijn. Wellicht merk je op dat mensen de neiging hebben om per vijftallen de punten te verdelen, dit was niet verplicht. De zwarte puntjes zijn zogenaamde 'outliers' dat zijn punten die zo anders zijn dan de rest van de bevindingen, dat ze door onze software niet meer als deel van de normale verdeling worden gezien.

Zorgen

Het beeld van de voorkeuren wordt omgekeerd bevestigd in de antwoorden op de vraag of deelnemers zorgen hadden over de mogelijkheden. De meerderheid van de deelnemers heeft over alle mogelijkheden een beetje zorgen en over 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' de minste zorgen. Deelnemers vinden 'De markt bepaalt' en 'Energieleverancier van Nederland worden' juist het meest zorgwekkend.

1165 deelnemers hebben deze vraag beantwoord.

Om de mogelijkheden te vergelijken hebben we een zorgenindex gemaakt. Als deelnemers geen zorgen hebben en 'nee' antwoorden op bovenstaande vraag, krijgt de mogelijkheid 0 punten, 1 punt voor 'een beetje', en 2 punten voor 'zeer'. Hoe hoger de index, hoe meer zorgen er zijn onder de deelnemers. Dit is een manier om de mate van bezorgdheid over een mogelijkheid te vergelijken.

	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energieleverancier van...'
Zorgenindex	0,85	1,01	1,24	1,02	1,03	1,21

Voorkeuren en zorgen van bepaalde groepen

We hebben gekeken of eigenschappen van deelnemers (leeftijd, opleidingsniveau, geslacht, interesse in duurzame energie en woongebied) samenhangen met hun puntentoekenning en zorgindex. Hieronder staan de bevindingen van deze analyse. Bijlage 6 geeft de statistische onderbouwing per bevinding, Bijlage 5 bevat een kaart met de indeling naar postcodegebieden.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Eigenschap	Relatie met voorkeuren	Relatie met zorgen
Geslacht:	Vrouwen kennen significant meer punten toe aan mogelijkheid 1 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt', en significant minder punten toe aan mogelijkheid 3 'De markt bepaalt' en mogelijkheid 5 'Energieleverancier van Nederland worden'.	Vrouwen maken zich minder zorgen over mogelijkheid 1 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' en meer zorgen over mogelijkheid 3 'De markt bepaalt'.
Leeftijd:	Er lijkt een tweedeling tussen deelnemers onder en boven de 25 jaar te zijn. Oudere respondenten kennen significant meer punten toe aan mogelijkheid 1 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' en mogelijkheid 2 'Inwoners doen het zelf'. Jongeren kennen significant meer punten toe aan mogelijkheid 6 'Energieleverancier van Nederland worden'. Maar ook onder jongeren is deze laatste optie nog steeds impopulair (ze kennen er gemiddeld ongeveer 13 van de 100 punten aan toe). In bijlage 4 staat meer informatie over de antwoorden van jongeren, om een beeld te geven van hun inhoudelijke motivaties.	Zorgen over mogelijkheid 1 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' lopen op met leeftijd. N.B. De voorkeur voor deze mogelijkheid neemt ook toe met leeftijd!
Opleiding:	Hoger opgeleide respondenten kennen significant meer punten toe aan mogelijkheid 3 'De markt bepaalt'.	Er is geen duidelijk verband tussen het opleidingsniveau van de deelnemers en zorgen over een bepaalde mogelijkheid.
Werving:	Deelnemers die na de het sturen van een brief deelnamen aan de raadpleging zijn iets enthousiaster over 'De markt bepaalt' en iets minder enthousiast over 'Inwoners doen het zelf'.	We hebben een controlegroep van 68 deelnemers geworven via een panel (Kantar). Deelnemers van het panel lijken minder zorgen te hebben over alle mogelijkheden (ze scoren lager op de zorgenindex).
Interesse in duurzame energie:	Deelnemers die geen interesse hebben in duurzame energie kennen significant minder punten toe aan mogelijkheid 2 'Inwoners doen het zelf'. Deelnemers die zelf energie opwekken geven significant meer punten aan mogelijkheid 2 'Inwoners doen het zelf' en mogelijkheid 5 'Inzetten op opslag' en minder punten aan mogelijkheid 3, 'De markt bepaalt'.	Ondernemers in de duurzame energiesector hebben minder zorgen over 'De markt bepaalt'.
Gebied:	Deelnemers die bij windparken wonen, kennen significant minder punten toe aan de mogelijkheid 'Inwoners doen het zelf'.	Er is geen duidelijk verband tussen postcodegebied en zorgen.

Representativiteit

Wij willen benadrukken dat dit een raadpleging is en geen stemming over beleidsopties. Het doel van deze raadpleging is om van inwoners te leren wat voor hen belangrijk is, daarom ligt de nadruk in deze rapportage op de presentatie van inhoudelijke antwoorden (motivaties, zorgen, voorwaarden en kansen).

Aan deze raadpleging namen 1.376 mensen deel, dit is een hoog aantal deelnemers voor een raadpleging. Ter vergelijking: In de gemeente Utrecht deden in 2019 aan een raadpleging met dezelfde methode over de warmtetransitie 619 personen mee. De Provincie Friesland hield een peiling onder alle inwoners van de Provincie over communicatie rond de Regionale Energiestrategie, 3.091 Friezen deden mee. Cleantechregio (Apeldoorn en omstreken) organiseerde een raadpleging onder zeven gemeenten waar 2.933 mensen aan deelnamen (op een bevolking van ongeveer 400.000 Inwoners). Aan internetconsultaties van de nationale overheid rondom energie en duurzaamheid doen over het algemeen slechts tientallen mensen mee.

Een raadpleging is representatief als de deelnemersgroep een goede doorsnede is van de populatie (in dit geval de inwoners van Súdwest-Fryslân) die het representeert. Het gaat dan om de kenmerken van de steekproef en de populatie, die relevant zijn voor het onderwerp. Stel dat de verwachting is dat mannen en vrouwen verschillende ideeën hebben over de energietransitie in Súdwest-Fryslân, dan is het belangrijk dat mannen en vrouwen gelijk vertegenwoordigd zijn in de raadpleging. Maar als mannen en vrouwen ongeveer dezelfde voorkeuren hebben over de energietransitie, dan is het voor de representativiteit geen probleem als de verdeling van mannen en vrouwen in de steekproef niet overeenkomt met de populatie.

Kenmerken die niet relevant zijn voor het onderwerp hoeven niet gelijk verdeeld te zijn over de steekproef en de populatie om representativiteit te garanderen. Als bijvoorbeeld het aantal roodharige mensen in de steekproef relatief groot is ten opzichte van de populatie, dan is dit geen probleem als we aannemen dat haarkleur geen invloed heeft op voorkeuren voor de energietransitie.

Stel nu dat we te maken hebben met een kenmerk dat ongelijk verdeeld is in de steekproef en de populatie en dit kenmerk blijkt ook relevant voor de voorkeuren van inwoners. In dit onderzoek zien we bijvoorbeeld dat er relatief weinig laagopgeleiden hebben meegedaan (er deden slechts 74 laagopgeleiden mee aan deze raadpleging) en we zien ook dat laagopgeleiden significant minder punten toekennen aan de keuzemogelijkheid 'De markt bepaalt' dan hoogopgeleiden. In dat geval is de steekproef niet representatief voor de populatie op het kenmerk 'opleidingsniveau' en de keuzemogelijkheid 'De markt bepaalt' is daardoor mogelijk minder populair onder de totale bevolking dan in de steekproef. Dit probleem kunnen we oplossen door herweging. Hoe gaat dit in zijn werk? Herweging houdt in dat wij een hoger gewicht toekennen aan de voorkeuren van laagopgeleiden (en een lager gewicht aan de voorkeuren van hoogopgeleiden) tot het punt dat het gewicht van de voorkeuren van laag- en hoogopgeleiden gelijk is in de steekproef en de populatie.

Een voorwaarde voor herwegen is dat er voldoende laagopgeleiden hebben meegedaan aan het onderzoek. Als er geen laagopgeleiden hebben meegedaan, dan kunnen wij niet herwegen. Er is geen wetenschappelijke consensus over het minimale aantal mensen dat in een subgroep nodig is om verantwoord te kunnen herwegen. Aan ons onderzoek namen bijvoorbeeld 46 jongeren tot 25 jaar deel en dit is een relatief laag aantal ten opzichte van het aantal jongeren in de populatie. Wanneer je herwegen toepast, dan neem je aan

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

dat de 46 jongeren qua voorkeuren over de energietransitie een goede afspiegeling zijn voor de jongeren in Súdwest-Fryslân. Of dit daadwerkelijk zo is, kan duidelijk worden na verder onderzoek onder jongeren. We hebben wel aanwijzingen dat de groep jongeren redelijk divers is, wat weer een aanwijzing is dat de jongeren uit de raadpleging waarschijnlijk een goede afspiegeling zijn van jongeren uit de gemeente. We zien bijvoorbeeld dat onder de jongeren die hebben deelgenomen 40% vrouw is en 60% man. Er zitten jongeren van alle opleidingsniveaus (laag, midden, hoog) in de steekproef. Er zitten geen ondernemers in de duurzame energie of leden van energiecoöperatie in de groepen jongeren, maar dat zijn waarschijnlijk geen relevante eigenschappen voor deze groep (aangenomen dat jongeren relatief minder vaak ondernemer of lid van een energie coöperatie zijn). Wel zien we dat, net als bij de overige deelnemers, veel jongeren zich met duurzame energie bezighouden (36 van de 46 jongeren wekt eigen energie op of houdt zich op een andere manier hiermee bezig).

We hebben ook het vermoeden dat het aantal mensen met een hoge interesse voor de energietransitie oververtegenwoordigd is in de steekproef^{iv}. We hebben een controlegroep van 68 deelnemers geworven via een panel (Kantar). Deelnemers aan dit panel wekten zelf minder duurzame energie op dan deelnemers aan de open raadpleging (28% tegenover 46%). Ze hielden zich hier ook minder op een ‘andere manier mee bezig’ (15% tegenover 24%). Het percentage groenstroomgebruikers was ongeveer gelijk (50% tegenover 48%). Daarbij is er waarschijnlijk een oververtegenwoordiging in de steekproef van mensen met veel zorgen. Deelnemers die aan de open raadpleging hebben meegedaan, rapporteren significant meer zorgen dan die via het Kantar panel.

Herweging

Omdat de steekproef op een aantal kenmerken geen goede miniatuur is van de inwoners van Súdwest-Fryslân, (eigenschappen van deelnemers aan de raadpleging komen niet overeen met de eigenschappen van de inwoners van Súdwest-Fryslân als groep), hebben wij een herweging uitgevoerd. Middels een herweging kunnen we onderzoeken wat de uitkomsten van de analyse zouden zijn als de steekproef wel de kenmerken van de gemeente zou hebben. Dus ‘wat als er nu een gelijke verdeling mannen en vrouwen zou zijn?’ Of een verdeling van opleidingsniveaus of leeftijden die gelijk is aan die in de gemeente. Zou je dat dan terugzien in de resultaten?

We hebben drie herwegingen uitgevoerd op basis van geslacht, leeftijd en opleiding (zie de tabel hieronder). Uit deze herweging blijkt dat als we op basis van de nu beschikbare gegevens over geslacht, opleidingsniveau en leeftijd de gemiddelde waarden voor voorkeuren zouden corrigeren, dit niet tot grote verschillen zou leiden. Hooguit twee punten verschil tussen de gemiddelde puntentoekenningen en de herwogen puntentoekenningen en geen gevolgen voor de hoofdconclusies van deze raadpleging.

Voor ‘interesse in duurzame energie’ is het lastig herwegen, we kennen hiervoor te weinig referentiecijfers. We weten bijvoorbeeld niet hoe groot de aandelen groene-stroomgebruikers binnen de gemeente zijn, hoeveel mensen niet geïnteresseerd zijn in duurzame energie en of zij ondernemer zijn in de sector duurzame energie. Het enige referentiecijfer dat we voorhanden hebben is het percentage inwoners, dat zelf stroom opwekt middels zonne-energie (ongeveer 12%), maar dit is niet afdoende voor een herweging.

Herweging is een middel om te onderzoeken wat de invloed van ondervertegenwoordiging van specifieke groepen is op de algemene uitkomsten. Dit kan de suggestie wekken dat deze cijfers de boventoon voeren in dit rapport. Wij willen nogmaals benadrukken dat dit een raadpleging is en geen stemming. Het doel van deze raadpleging is om van inwoners te leren wat voor hen belangrijk is, daarom ligt de nadruk in deze rapportage op de presentatie van inhoudelijke antwoorden (motivaties, zorgen, voorwaarden en kansen). De komende pagina's gaan daarop in. Dit is anders dan bij een stemming waarin het doel van de stemming is om tot een gezamenlijke gewogen uitkomst te komen. We gebruiken de kwantitatieve gegevens om een algemeen beeld van de deelnemers en de diversiteit van hun voorkeuren weer te geven. Deze raadpleging zoekt niet naar één antwoord op dit complexe vraagstuk, we brengen juist de diversiteit aan antwoorden in kaart.

Geslacht	'De gemeente neemt de leiding...' (aantal punten)	'Inwoners doen het zelf' (aantal punten)	'De markt bepaalt' (aantal punten)	'Op een klein aantal...' (aantal punten)	'Inzetten op opslag' (aantal punten)	'Energie-leverancier van...' (aantal punten)	Aandeel in steekproef	Aandeel in bevolking
Man	31,0	22,6	10,8	15,9	14,9	4,7	72,2%	50,3%
Vrouw	34,9	23,6	7,2	16,8	11,7	5,9	27,8%	49,7%
Totaal	32,1	22,9	9,8	16,2	14,0	5,0		
Herwogen totaal	32,9	23,1	9,0	16,4	13,3	5,3		
Leeftijd	'De gemeente neemt de leiding...' (aantal punten)	'Inwoners doen het zelf' (aantal punten)	'De markt bepaalt' (aantal punten)	'Op een klein aantal...' (aantal punten)	'Inzetten op opslag' (aantal punten)	'Energie-leverancier van...' (aantal punten)	Aandeel in steekproef	Aandeel in bevolking
14-25 jaar	24,4	15,5	11,3	20,1	15,4	13,3	3,73%	19,7%
25-45 jaar	30,9	23,2	10,2	14,1	15,9	5,7	18,58%	22,9%
45-65 jaar	30,5	25,0	9,1	16,4	14,1	4,9	49,36%	32,8%
65+	36,5	20,2	10,4	17,1	12,1	3,7	28,32%	24,6%
Totaal	32,0	23,0	9,8	16,3	13,9	5,0		
Herwogen totaal	30,9	21,5	10,1	16,8	14,3	6,4		
Opleiding	'De gemeente neemt de leiding...' (aantal punten)	'Inwoners doen het zelf' (aantal punten)	'De markt bepaalt' (aantal punten)	'Op een klein aantal...' (aantal punten)	'Inzetten op opslag' (aantal punten)	'Energie-leverancier van...' (aantal punten)	Aandeel in steekproef	Aandeel in bevolking
Laag	38,6	19,3	6,7	17,7	12,0	5,6	5,87%	30%
Midden	32,6	22,3	9,2	16,5	13,9	5,4	30,55%	43%
Hoog	31,2	23,6	10,3	15,9	14,2	4,8	63,58%	27%
Totaal	32,0	22,9	9,8	16,2	14,0	5,0		
Herwogen totaal	34,0	21,7	8,7	16,7	13,5	5,3		

Let op! het aandeel in de steekproef is gebaseerd op het percentage van deelnemers van wie we deze informatie hebben. Alle lege antwoordvelden en ook de bijdrages van deelnemers die 'dat zeg ik liever niet' als antwoord geven zijn weggelaten. Hierdoor zijn de percentages net iets anders dan in de andere grafieken.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

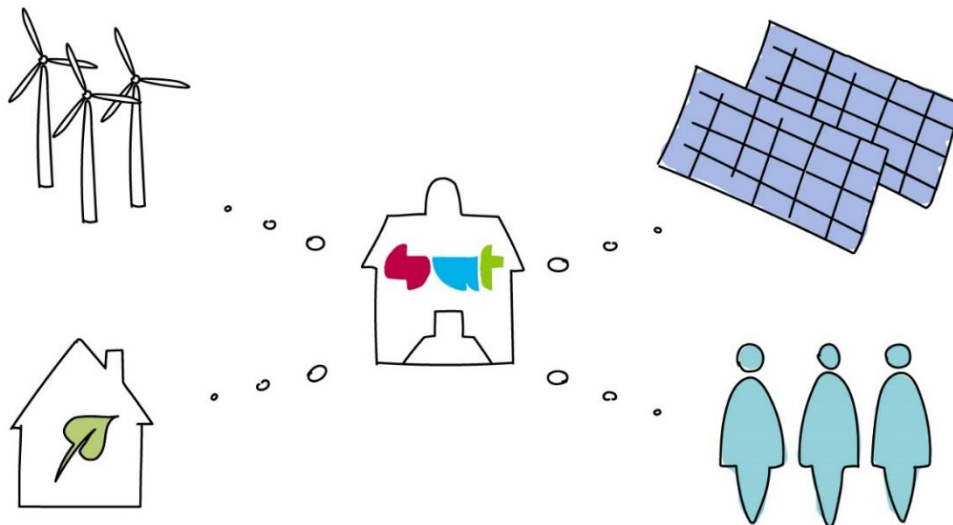
V. MOTIVATIES VAN DEELNEMERS

Wij vroegen deelnemers hun keuzes te motiveren. Enerzijds vroegen we ze na het verdelen van hun punten om aan te geven waarom ze aan een bepaalde mogelijkheid punten hadden toebedeeld, anderzijds vroegen wij deelnemers om aan te geven waar zij precies zorgen over hadden. Door deze geschreven motivaties kunnen wij een overzicht maken van veelgebruikte motivaties en zorgen. Ook viel het op dat veel mensen voorwaarden opschreven zonder dat we hen hier expliciet naar hadden gevraagd. Zij gaven bijvoorbeeld aan dat de markt best een rol zou mogen spelen ‘mits dit niet over de rug van de lokale bevolking zou gaan’.

Op de komende pagina's geven we per keuzemogelijk veelgenoemde motivaties, zorgen en voorwaarden weer. We starten elke bespreking met een samenvattende tabel (zoals die hieronder). Daarna geven we **dikgedrukt** het hoofdargument weer met daaronder een aantal quotes en fragmenten van quotes van deelnemers ter illustratie.

We blijven zo dicht mogelijk bij de originele tekst maar hebben voor de leesbaarheid spel- en taalfouten gecorrigeerd en soms hoofdletters en leestekens toegevoegd. Ook hebben we delen van quotes weggelaten om herhaling te voorkomen, als er [blokhaken] gebruikt worden betekent dit dat we een deel van een zin binnen het fragment hebben weggelaten voor leesbaarheid.

1. De gemeente neemt de leiding en ontzorgt

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • Ontzorgen is belangrijk • Zo kunnen meer mensen meedoen • Dit kan motiverend werken • Burgers kunnen het niet betalen, dat moet de overheid doen • Indien nodig kan de gemeente ook iets opleggen • Iemand moet de regie hebben, en de gemeente is daarvoor het meest geschikt • De gemeente kan wildgroei voorkomen • Dit is efficiënter • Bovendien is het de taak van de gemeente als vertegenwoordiger van het volk • Daarmee kan de gemeente handelen in het algemeen belang • En eerlijker de lusten en lasten verdelen • De gemeente kan daadkrachtiger zijn met betrekking tot verduurzaming • De gemeente heeft daarvoor de juiste (en de meeste) kennis, expertise en connecties in huis • Bovendien zijn bepaalde technische oplossingen alleen collectief te bereiken • Gemeente wordt gezien als organisatie die te vertrouwen is • Gemeente heeft een voorbeeldrol • De gemeente kan toezien en handhaven • De gemeente speelt sowieso een rol bij ontwikkeling door vergunningen te vergeven • En kan door regulering eisen stellen aan duurzame energie 	<ul style="list-style-type: none"> • Eigen regie is ook belangrijk • Ik heb geen vertrouwen dat de keuzes van de gemeente ook mijn keuzes zijn • Dit geeft de gemeente te veel macht • De gemeente wordt door het bedrijfsleven beïnvloed • Dan gebeurt het niet (snel genoeg) • Zal niet leiden tot de beste oplossingen • De gemeente kan haar inzet en geld ook anders besteden • Zuidwest Friesland heeft al genoeg gedaan
Voorwaarden <ul style="list-style-type: none"> • Gemeente moet het samen met bewoners doen • Het moet regionaal geregeld worden • De gemeente moet voor een integrale aanpak kiezen • Voorkom bureaucratie • Gemeente moet oog hebben voor alternatieven • Er moet samengewerkt worden tussen verschillende overheidslagen • Gemeente mag niet dwingen 	

Motivaties van deelnemers voor 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt'

Ontzorgen is belangrijk

Deelnemers geven aan dat zij of anderen zich niet met verduurzaming van energie kunnen of willen bezighouden en verwachten dat de gemeente dat voor hen doet.

"Ik wil me daar niet druk om maken."

"Verduurzamen is al moeilijk genoeg. Ik wil niet minder kwaliteit en meer overlast hebben voor meer geld."

"De gemeente kan en moet ondersteunend werken en bewoners informeren en stimuleren."

"Dan hebben de inwoners er geen zorgen en moeite van."

Zo kunnen meer mensen meedoen

Niet iedereen heeft de kennis, tijd of geld om iets met duurzame energie te doen. De gemeente kan dit laagdrempeliger maken.

"Veel mensen hebben zelf niet de tijd, kennis of mogelijkheid te onderzoeken wat in welke situatie een goede keuze is op het gebied van duurzame energie. Wanneer de gemeente dit onderdeel verzorgt verwacht ik meer deelname aan verbeteringen ten behoeve van duurzame energie."

"Ik wil dat iedereen toegang heeft tot betaalbare energie."

"Duurzame energie moet voor iedereen toegankelijk en betaalbaar zijn. De gemeente moet pal staan voor de zwakkeren en ook voor hen duurzame energie garanderen."

"Mensen hebben niet allemaal de financiële middelen om het zelf te regelen al zouden ze dat wel willen."

Dit kan ook motiverend werken

"Als de gemeente de leiding neemt en met concrete plannen komt, is dit voor veel burgers een duwtje in de rug."

"[...] ik zie bijvoorbeeld dat mijn eigen ouders de stap voor zonnepanelen niet willen zetten voor hun eigen huis, terwijl ze de mogelijkheden wel hebben. Als zij extra gestimuleerd of gestraft worden, zouden zij het wellicht wel doen."

Burgers kunnen het niet betalen, dat moet de overheid doen

"Als de inwoners het zelf moeten doen dan raakt bijna ieder gezin persoonlijk failliet. Hebben

jullie wel in de gaten wat een WTW-installatie kost? Of een nieuwe set zonnecollectoren? Je mag er bijna een uitbreiding van de hypotheek op afsluiten. Daar moeten op zijn minst subsidies bij komen.”

“Waar moet een normaal werkend persoon al die aanpassingen van betalen? Daarom mogen de regering en gemeente wat mij betreft initiatief nemen en ook de financiële kant van deze poppenkast voor hun rekening nemen.”

“De overheid wil en kan grote volumes wegzetten, waardoor kostprijs en kwaliteit in verhouding zijn.”

Wanneer nodig kan de gemeente ook iets opleggen

“Ik denk dat je dergelijke ontwikkelingen niet bij de burger neer moet leggen. De kans dat nieuwe ontwikkelingen verzanden in discussies over "nimby" is dan te groot.”

“Ze zouden bijvoorbeeld woningcorporaties kunnen verplichten om alleen nog maar duurzaam te bouwen of alle gasgestookte cv-ketels te vervangen door waterstof ketels of andere duurzame verwarming.”

Iemand moet de regie hebben, en de gemeente is daarvoor het meest geschikt

“Ik vind het belangrijk dat de regie ligt bij een overheidsinstelling. Geef je de burgers alle ruimte ben ik bang dat er van samen optrekken weinig terecht komt.”

“Ik wil dat de gemeente de regie houdt en niet bedrijven.”

“Er moet één de regie houden en dat kan het beste met betaalde krachten”

“Is eenduidig.”

De gemeente kan wildgroei voorkomen

“Iemand moet de leiding nemen, anders wordt het een chaos.”

“Om ervoor te zorgen dat er geen wildgroei /cowboy acties komen.”

“Dit is nodig om het geheel overzichtelijk en geordend te houden. Wildgroei aan molens en zonneparken voorkomen.”

“Dat kan d.m.v. zonnepanelen op daken (huizen, industrie en daken van gemeentepanden) en daarna pas d.m.v. zonneweides. Als de markt dit gaat doen, komt er een wildgroei van parken door bedrijven die alleen achter de subsidie aan zitten.”

En zorgen voor efficiëntie

“We moeten voorkomen dat er allemaal eigen initiatieven ontstaan, die elkaar kunnen tegenwerken. Wanneer de gemeente de leiding neemt voorkomen we tegenwerkingen en kunnen bepaalde initiatieven beter op elkaar worden afgestemd voor een betere efficiëntie”

“Energievoorziening is naar mijn idee het meest efficiënt als er een gecentraliseerde opdrachtgever mee gemoeid is. Besluiten worden genomen na instemming van de gemeenteraad en een heldere bezwaar-beroepsregeling daarmee mogelijk is.”

Bovendien is het de taak van de gemeente als vertegenwoordigers van het volk

“De gemeente is de vertegenwoordiging van ons en zou daardoor, ook hierin, prima de leiding kunnen nemen.”

“Het lijkt mij goed dat de gemeente in samenspraak met de inwoners het voortouw neemt. Duidelijk en democratisch proces.”

“Ik vind het van belang dat er lokaal wordt gewerkt en dat de gemeente toezicht houdt op de haalbaarheid van de projecten met daarbij ook zorg draagt voor continuïteit.”

“Geen grote willekeur, 1 beleid, doelen bundelen.”

Daarmee kan de gemeente handelen in het algemeen belang

“Energie is een basisbehoefte. Ik vind dat je dat niet aan de markt moet overlaten. Bij duurzame energie vind ik dat nog belangrijker.”

“De verantwoordelijkheid ligt bij de gemeente als onze vertegenwoordiger van het ALGEMEEN BELANG. Dat moeten we niet aan anderen overlaten en ja dat gaat geld en veel inspanning kosten en ja dat betekent ook dat gehandhaafd moet gaan worden.”

En eerlijker de lusten en lasten verdelen

“Het is belangrijk dat de gemeente de regie heeft om de voor- en nadelen eerlijk tegen elkaar af te wegen en eerlijk te verdelen.”

“Het is alleen de overheid die kan garanderen dat de Energietransitie eerlijk en rechtvaardig verloopt en dat ook mensen met lagere inkomens en weinig vermogen mee kunnen doen.”

De gemeente kan daadkrachtiger zijn met betrekking tot verduurzaming

“Wij vinden dat we niet moeten wachten op externe partijen. De urgentie is nu. Met de doelstellingen die de gemeente zichzelf heeft gesteld, verwachten wij een snellere transitie. Daarnaast zijn er te veel burgers die een te afwachtende houding hebben t.a.v. deze transitie”

“Bestuurskracht telt hier zwaarder mee dan draagkracht omdat er bestuurlijke lef nodig is. Met de huidige opgave zijn we er nog lang niet. Willen we straks van het gas dan vraagt dit een flinke bijdrage aan groene energie.”

“Dan denk ik dat het beter van de grond komt, omdat het dan centraal geregeld wordt.”

De gemeente heeft daarvoor de juiste (en de meeste) kennis, expertise en connecties in huis

“Daar zit de meeste kennis of krijgen het beste advies.”

“Dan is er goede begeleiding.”

“De gemeente kan zich het beste oriënteren, de juiste adviezen geven en de belangen behartigen.”

“De gemeente kan (hopelijk) goede keuzes maken. Zij hebben de kracht om grotere besluiten te nemen. [...] Dit is niet iets wat inwoners zelf lokaal kunnen regelen. Gemeente kan helpen om inspanningen goed te verdelen.”

Bovendien zijn bepaalde technische oplossingen alleen collectief te bereiken

“Grootschalig is kostenbesparend. Gemakkelijker om de omgeving in te richten.”

“Veel mensen hebben niet de mogelijkheden om het zelf te doen. Inzetten op waterstof provinciaal en gemeentelijk.”

“Wanneer de gemeente de leiding neemt zullen er niet overal grote energieparks komen. Maar kan het meer verdeeld worden bij de inwoners. Samen zijn we dan groot!”

Gemeente wordt gezien als organisatie die te vertrouwen is

“Vertrouwen in de gemeente t.a.v. betrekken van de burgerij.”

“Mensen moeten meegenomen worden en vertrouwen hebben in de investeringen die ze (gaan) doen. Daarbij is het belangrijk dat er een organisatie is die expertise heeft en overzicht houdt en slim kan combineren.”

Gemeente heeft een voorbeeldrol

“Gemeente verduurzaamt eigen panden en straten waar mogelijk/nodig.”

“Gemeente heeft hierin een voorbeeldrol.”

“Het goede voorbeeld geven.”

De gemeente kan toezien en handhaven

“Toezicht en handhaving door de gemeente voorkomt verrommeling van het landschap.”

“Enige sturing en bewaking.”

“Om wildgroei te voorkomen.”

“Wanneer je de transitie door marktpartijen en ontwikkelaars laat uitvoeren is Nederland landschappelijk gezien naar de Filistijnen.”

De gemeente speelt sowieso een rol bij ontwikkeling door vergunningen te vergeven

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“De gemeente moet een zekere rol in het geheel hebben zoals bv. vergunningen en plaatsbepaling.”

“De gemeente heb je nodig voor de vergunningen en voor de bestemmingsplannen.”

En kan door regulering eisen stellen aan duurzame energie

“Om e.e.a. goed te laten verlopen is inzet van de gemeente essentieel. Er zijn veel eisen en berekeningen waaraan moet worden voldaan, daarom kan de gemeente niet passief blijven.”

“De overheid moet de leiding nemen en ervoor zorgen dat er systemen komen die voldoen aan de gestelde eisen.

De overheid moet voor een regeling zorgen dat mensen eenzelfde bedrag voor de vervangende energieopwekking als men nu voor elektra en gas betalen”

Zorgen van deelnemers bij ‘De gemeente neemt de leiding en ontzorgt’

Eigen regie is ook belangrijk

“Ik vind eigen regie belangrijk. Daarom kies ik voor 70% ‘zelf doen’. 30% voor ‘de gemeente neemt leiding en ontzorgt’ via verkiezingen kan ik hier enigszins invloed op uitoefenen.”

“Ik wil geen methodes door de overheid opgedrongen krijgen en dan er ook nog voor betalen.”

Ik heb geen vertrouwen dat de keuzes van de gemeente ook mijn keuzes zijn

“Matig vertrouwen in de overheid. Meestal duur en nooit binnen budget en uiteindelijk betaal je als burger via de belastingen.”

“Altijd lastig wat de koers van de gemeente over een bepaalde tijd is en hoe het politieke landschap er in de toekomst uit zal zien.”

“Geen vertrouwen dat de gemeente de kleine kernen ook goed behandelt.”

“Ik zal nooit bijdragen aan projecten die fossiele brandstof blijven gebruiken en/of biomassa inzetten. Dit heeft wellicht op de energieopwekking een positief resultaat, maar niet op de leefbaarheid.”

Dit geeft de gemeente te veel macht

“Als de gemeente bepaalt wat er gaat gebeuren op gebied van energie zouden ze plannen door kunnen drukken, waar de inwoners van de gemeente het helemaal niet mee eens zijn.”

“Wanneer de overheid beslist en de leiding neemt, heeft de lokale bevolking helemaal niets

meer in te brengen. Zie Windpark Nij Hiddum Houw en het park in het IJsselmeer. [...] Uiteindelijk draait het allemaal om geld en macht.”

“Gemeente mag wel stimuleren maar niet verplichten.”

De gemeente wordt door het bedrijfsleven beïnvloed

“Tot nu toe liep de overheid ook in relatie tot de Energietransitie te veel aan de leiband van het bedrijfsleven. Het was te veel een zaak van alle ruimte geven aan het bedrijfsleven en aan hun wensen voldoen.”

“De gemeente is in het verleden een onbetrouwbare partner gebleken voor wat betreft burgerparticipatie. Er zijn nogal wat voorbeelden waar marktpartijen ruim baan kregen/krijgen tegen de wensen van de burgers in.”

Dan gebeurt het niet (snel genoeg)

“Stroperig.”

“[...] meestal wordt het weer ergens uitbesteed, zodat het in handen komt van de grote jongens waar het verdienmodel voorop staat.”

“Overheid is duur, omslachtig en traag, burgers kunnen zelf veel sneller mooiere en betere dingen doen.”

“Trage uitvoering en ambitie.”

Zal niet leiden tot de beste oplossingen

“Niet het meest op maat gesneden [oplossing]. Hele steden, dorpen en buurtschappen zullen kanttekeningen plaatsen bij het door u te voeren beleid. Uiteindelijk zal er iets uitkomen waar u de bevolking niet mee achter u krijgt. “

“Politiek heeft te grote invloed en forceert emotionele beslissingen.”

De gemeente kan haar inzet en geld ook anders besteden

“Aan de andere kant is het ook een nadeel dat alle kosten ten laste van de overheid komen. Die heeft daardoor minder geld beschikbaar voor andere (belangrijke) dingen.”

Zuidwest Friesland heeft al genoeg gedaan

“Zuidwest Friesland heeft zijn part al gedaan, stoppen met die windmolens dat is een kortetermijnoplossing wek de energie op waar het gebruikt wordt en anders op zee.”

“Met windpark Fryslân en Hiddem Houw binnen de gemeentegrenzen wordt er ook al enorm veel opgewekt”

Gemeente moet het samen met bewoners doen

"Inwoners en de gemeente moeten samen kijken naar mogelijkheden voor duurzame energie."

"Hou het dicht bij de burger."

"Gemeente moet het samen met de inwoners doen. Anders heeft de gemeente te veel macht en wordt het landschap vergeten wanneer er geld mee gemoeid is (zie wat er in het IJsselmeer staat te gebeuren)."

Het moet regionaal geregeld worden

"In geval van woningverwarming zijn lokale omstandigheden (warmtenet + warmtecentrale of warmtepomp + warmte-onttrekking uit bodem of oppervlaktewater) nogal regionaal afhankelijk en dienen regionaal en gemeentelijk te worden geïmplementeerd."

"De gemeente brengt in kaart of geeft per plaats/wijk/buurschap een advies wat de meest passende mogelijkheden zijn, in samenspraak/afstemming met bijv. plaatselijkbelang."

De gemeente moet voor een integrale aanpak kiezen

"Wat hier niet genoemd is, is de mogelijke bundeling van bestaande individuele bespaarmaatregelen (zonnepanelen, zonneboiler e.d.) hierbij. Hoe houd je hier s.v.p. rekening mee. Dit voorstel lijkt voornamelijk een opstap naar een meer integrale energie aanpak: Opwekken, evt. opslag en besparen van gebruik van energie."

"Dit vergt de nodige capaciteit op bestuursniveau. Voorkomen moet worden dat er een lappendeken ontstaat van verschillende vormen van energievoorziening, met elk een eigen beheerstructuur."

Voorkom bureaucratie

"[...] wel zo veel mogelijk bureaucratie voorkomen"

Gemeente moet oog hebben voor alternatieven

"Ik hoop dat er ook op andere vormen aan innovatie energieopwekking wordt gedacht, zoals kernenergie, eb- en vloed, van zout, naar zoet water."

"Maar ik mis in de opties de voor mij belangrijkste optie: 'kernenergie'. De vragen zijn m.i. gebaseerd op een verouderde insteek voor wat betreft duurzame energie"

"Ontwikkelingen rond een alternatief voor aardgas door te onderzoeken hoe waterstofgas inzetbaar is als vervanger. Die infrastructuur hebben we al en is wellicht een goed alternatief voor woningen die minder goed energiearm te maken zijn."

“We hebben een prachtig gasnetwerk, gebruik dat voor schonere energie! Waterstof lijkt mij de beste oplossing.”

Er moet samengewerkt worden tussen verschillende overheidslagen

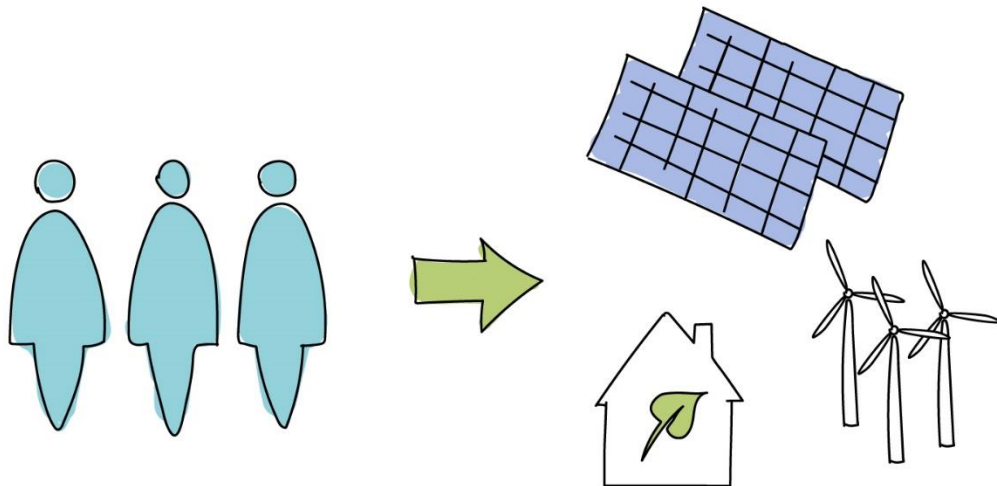
“Er moet wel goed inzicht zijn hoeveel energie er (landelijk, regionaal) nodig is en op welke plekken. En maatregelen die het mogelijk maken om energie te transporteren moeten ook gefaciliteerd worden. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor een overheidslaag.”

“Er moet een centrale regie komen op gemeente- maar bij voorkeur op provincieniveau. Dit bevordert dat voor alle lagen van de bevolking de beste keuzes worden gemaakt.”

Gemeente mag niet dwingen

“Het moet alleen niet zo zijn dat de Gemeente keuzes en maatregelen gaat opleggen (niet dwingen).”

2. Inwoners doen het zelf

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • Eigen regie en zelfbeschikking is belangrijk • Dit is goed voor de bewustwording • En het is onze verantwoordelijkheid • Anders gebeurt het niet • Samen werken zal de gemeenschapszin vergroten • Inwoners weten het beste wat goed is voor hun gebied • Bevordert draagvlak • Het bevordert creativiteit • Kleinschalig is goed • Dat tast het landschap zo min mogelijk aan • Geld blijft in de gemeenschap • Iedereen kan meedoen • Zelf is beter, want ik vertrouw de gemeente niet om mijn belangen te behartigen 	<ul style="list-style-type: none"> • Niet iedereen kan meedoen • Leidt tot versnippering • Brengt een hoop gedoe en mogelijk conflict met zich mee • Dat levert niet genoeg energie op
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> • Alleen voor kleinschalige/lokale projecten • Het vergt veel van de lokale organisatie • De gemeente moet regie houden • Regelgeving moet het niet in de weg staan • Gemeente moet financieel bijdragen 	

Motivaties van deelnemers voor 'Inwoners doen het zelf'

Eigen regie en zelfbeschikking is belangrijk

"Ik vind het belangrijk dat burgers zelf dingen kunnen doen en dat dit ondersteund wordt door de gemeente."

“Bewoners van een gebied behoren volledige zeggenschap en sturing te hebben over hun leefomgeving.”

“Zo kan iedereen meedoen op de manier die men zelf kiest. En zorgt ervoor dat niet slechts enkele mensen worden opgescheept met de nadelen van grote projecten.”

“Heb je wel alle touwtjes in eigen handen, ben je niet meer afhankelijk van de gemeente en andere grote partijen.”

Dit is goed voor de bewustwording

“Als je zelf opwekt heb je er direct voordeel van. Ook word je zelf dan ook beter bewust van je energieverbruik en ga je daarover nadenken.”

“Zorgt voor betrokkenheid.”

“Als de inwoners zelf energie op gaan wekken is de motivatie om duurzaam en bewust met energie om te gaan extra hoog.”

“Mensen direct betrekken vergroot de kans op gedragsverandering t.a.v. verbruik. Een energie neutrale woning zou het streven moeten zijn.”

En het is onze verantwoordelijkheid

“Het is ons probleem, dus wij moeten vooral ook meewerken aan de oplossing (participatie).”

“Doordat inwoners zelf bepalen wat voor manier van energieopwekking er komt hebben ze grip op wat er met hun eigen investeringen gebeurt. Ook hebben de inwoners dan meer eigen verantwoordelijkheid, want als er niks opgewekt wordt kan er ook niks verbruikt worden.”

“Iedereen moet zelf zijn verantwoordelijkheid nemen.”

Anders gebeurt het niet

“Als je wat wil moet je het zelf doen, reken maar niet op steun van de gemeente.”

“Vanwege draagvlak en snelheid is het belangrijk om de inwoners zelf mee te laten doen.”

“Als bewoners er voordeel van hebben dan werkt dat het beste.”

“Waar mogelijk kunnen inwoners zelf hun huis verduurzamen Ook isoleren hoort hierbij. Huiseigenaren moeten daarop worden aangesproken.”

Samen werken zal de gemeenschapszin vergroten

“Creëert saamhorigheid en bevordert Mienskip.”

“[...] het begrip voor mede[be]woners van de gemeente neemt toe, daar vaart iedereen wel

bij.”

“Past uitstekend bij de Friese Mienskip.”

“De gemeente bestaat uit veel kleine kernen. Deze kernen hebben vaak een sterke kern van betrokken bewoners. Door energie coöperaties in deze kernen op te zetten, versterkt dit de cohesie in deze kernen en vloeit de (mogelijke) winst terug in deze kernen. Ook voor de gemeente is dit punt interessant, omdat deze kernen (mogelijk) minder afhankelijk worden van geldstromen van de gemeente.”

Inwoners weten het beste wat goed is voor hun gebied

“Bewoners in de dorpen kennen hun dorp, de wensen en mogelijkheden het best zelf.”

“Elke situatie is anders, op maat voor eigen situatie.”

“Inwoners kennen hun omgeving en weten daarom welke ideeën geschikt zijn voor hun omgeving. Kleinschalige projecten voor en door de inwoners zelf.”

Bevordert draagvlak

“Ik denk dat als inwoners het zelf doen er een veel groter draagvlak is. Ook denk ik dat er meer ruimte is om met creatieve oplossingen aan de slag te gaan. Toegespitst op de directe leefomgeving.”

“Dorpsinitiatieven zijn goed voor het draagvlak. Voor mensen die het kunnen betalen is dit waarschijnlijk het beste initiatief.”

“Er zijn al veel inwoners die stappen hebben gezet richting duurzame energie. Eigen initiatief is belangrijk. Inwoners en de gemeente moeten elkaar aanvullen/helpen. Er is meer draagkracht voor plannen van de gemeente als inwoners mee kunnen doen.”

Het bevordert creativiteit

“Laat mensen zelf met goede plannen komen en de creativiteit is oneindig.”

“Toch invloed hebben wat er in je omgeving gebeurt en komen dan soms ook tot mooie en creatieve initiatieven.”

“Inwoners hebben vaak goede ideeën.”

Kleinschalig is goed

“Door lokaal energie op te wekken en te gebruiken hoeft er niet een zwaar energienetwerk aangelegd te worden en met kleinschalige projecten (bv zonnepanelen op fabrieksdaken) wordt het landschap niet/bepert aangetast.”

“De grote mate van centralisatie van collectieve voorzieningen door de privatiseringsgolf van de afgelopen 20 jaar geeft mij een onbehaaglijk gevoel, De geprivatiseerde

energieleveranciers (voorheen nutsbedrijven) keren dividend uit terwijl een deel van hun omzet uit subsidies bestaat. Kleinschalige initiatieven zijn wellicht minder efficiënt maar de subsidies komen dan de lokale gemeenschap ten goede.”

Dat tast het landschap zo min mogelijk aan

“Energietransitie gaat gepaard met wijzigingen in het landschap. Bijvoorbeeld zonnepanelen en of windmolens. Wanneer deze grootschalig worden aangelegd door grote marktpartijen is er geen draagvlak bij de inwoners. Zij zien zich geconfronteerd met grote bouwwerken in hun leefomgeving waarvan de revenuen naar partijen van buitenaf gaan. Dat wordt niet positief ervaren. Los van het verzet, het is ook niet leuk voor de mensen.”

“We zijn het zat om allerlei zaken door onze strot geduwd te krijgen. Mijn uitzicht is al verpest door die krenten van windmolens en een zendmast. Daar is tegen geprotesteerd maar als inwoner heb je NIETS te vertellen en je wordt altijd 'overruled'.”

Geld blijft in de gemeenschap

“Mensen kunnen beslissen over hun eigen vorm van energieopwekking, locatie en grootte. De energie komt meteen daar waar hij nodig is en de winst stroomt ook terug de Friese economie in.”

“Meer invloed per dorp of stad. Geen geldverspilling. Geldstroom blijft binnen de eigen gemeenschap.”

Iedereen kan meedoen

“Iedereen kan zijn steentje naar draagkracht bijdragen.”

Zelf is beter, want ik vertrouw de gemeente niet om mijn belangen te behartigen

“[...] Omdat, als de gemeente het helemaal zelf gaat doen, de burger geen inspraak gaat hebben. Natuurlijk krijgen we dan enquêtes zoals deze, maar die zijn vaak nergens goed voor. [...] De 15 toegekende punten voor 'Inwoners doen het zelf' zijn dus voor het recht van de inwoners. Dat hun stem gehoord wordt. En niet dat de gemeente deze stem naast zich kan neerleggen 'omdat dat jullie beter uitkomt'.”

“Gezien de ervaring met het propageren van warmtepompen in combinatie met zonnepanelen geen vertrouwen in overheidsmaatregelen. Een warmtepomp heeft in de WINTER elektriciteit nodig. De zonnepanelen wekken in de ZOMER vrijwel al hun stroom op. Gevolg: stroom over in de zomer en tekort in de winter. Heb nu 24 panelen op mijn dak en geen warmtepomp.”

Niet iedereen kan meedoen

"Ik heb hier een hard hoofd in, want hoe gaat het met huurwoningen. Deze mensen hebben geen poot om op te staan."

"Daar waar niet elke woning/wijk geschikt is en niet elk huishouden de wil of de middelen heeft om dit te behalen, - kunnen we niet leunen op deze strategie alleen om de klimaatdoelen te halen."

"Lijkt mooi, maar zonder sturing wordt het niks, je krijgt ook uitsluiting van mensen die het niet betalen kunnen."

Leidt tot versnippering

"Wordt een rommeltje."

"Via buurtcoöperaties kunnen geavanceerdere energieoplossingen worden gerealiseerd ten opzichte van de '1op1' particuliere oplossingen die een ad-hoc beeld achterlaten op daken en achtertuinen."

"Ook de inwoners kunnen het niet zelf want dan wordt het een chaos met windmolens en zonneparken, of panelen wat leidt tot haat en rijd onder de inwoners, daarom moet het in overleg met de gemeente."

Brengt een hoop gedoe en mogelijk conflict met zich mee

"Wordt oorlog denk ik."

"Dit gaat niet werken, het wordt een bron van ruzies. Maar ik heb het erbij gezet om te benadrukken dat ik vind dat de gemeente de burger wel een belangrijke rol moet geven bij beslissingen. En deze rol serieus moet nemen, en niet de wensen van de burgers naast zich neerleggen, omdat die wensen niet overeenkomen met de wensen van de gemeente."

Dat levert niet genoeg energie op

"Met zijn allen kun je veel meer bereiken."

"Als individuen ongecoördineerd zaken opzetten is het onduidelijk of de optelsom wel het doel haalt."

"Het is goed om persoonlijk bij te dragen maar dit moet wel naar kunnen worden afgewogen. Bedrijven en overheden kunnen meer impact maken omdat ze de beschikking hebben over diepere zakken en grotere gebieden. Veel mensen willen vast meehelpen!"

Alleen voor kleinschalige/lokale projecten

"De mogelijkheid voor goede initiatieven vanuit de streek moet mogelijk zijn. (Recht om uit te dagen). Als de streek de gemeente kan overtuigen dat zij het goedkoper kunnen doen, moet dit mogelijk zijn."

"Bepaalde kleinschalige projecten moeten mogelijk blijven. bijv. de keuze voor bewoners in buitengebieden om kleinschalige windmolens voor eigen gebruik te installeren."

Het vergt veel van de lokale organisatie

"Het vraagt veel lokale organisatie en een borging van continuïteit van de organiserende lokale gemeenschap. Dat is wel een ding wat heel goed geregeld moet worden."

"Er moet voldoende kennis zijn en er moet ook voor de toekomst continuïteit gewaarborgd blijven."

"Gecoördineerde aanpak van kleinschalige energieopwekking"

"Zonder medewerking van inwoners is het kansloos."

"Men moet het zelf willen en ervoor gemotiveerd worden door kostenverlaging."

De gemeente moet regie houden

"Met behulp van het gemeentelijk apparaat!"

"[De] gemeente moet echter natuurlijk wel het overzicht houden zodat de gemeente niet 'verrommelt'."

"Met regie van de gemeente zouden de inwoners kleinschalig iets kunnen doen."

"Ik ben ervoor dat gemeente met inwoners samenwerkt, zodat met lokale omstandigheden rekening wordt gehouden."

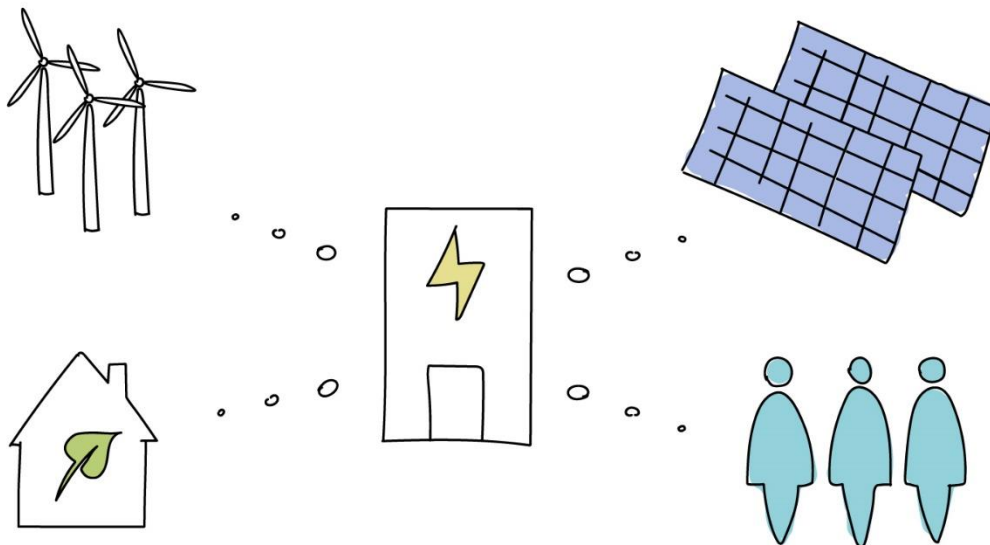
Regelgeving moet het niet in de weg staan

"Tenzij de regelgeving natuurlijk alles weer dwarsboomt, want dit land gaat ten onder aan regels."

Gemeente moet financieel bijdragen

"Er moet alleen een dikke financiële stimulans vanuit de gemeente komen om hier vol op in te springen."

3. De markt bepaalt

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • De markt kan dat beter dan de gemeente • Markt zorgt voor meest efficiënte en goedkope oplossingen • Marktwerking en concurrentie is nodig voor goede kwaliteit energieproducten • De markt heeft kennis en kunde • Kennis die elders in de wereld een positieve bijdrage kan leveren • Dat zorgt voor vernieuwing • De markt kan investeren en nieuwe projecten financieren • Door schaalvergroting zullen de prijzen voor inwoners omlaaggaan • Goed voor de werkgelegenheid • Dat is wat men verwacht 	<ul style="list-style-type: none"> • De markt heeft alleen een winstbejag • Dat is niet eerlijk • De markt betreft bewoners niet • Dit kan slecht zijn voor de leefbaarheid van de gemeente • Dit maakt ons afhankelijk van de markt • Ik vertrouw de markt niet • Dan gebeurt het niet
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> • Zolang de gemeente wel regie houdt • En inwoners een stem • De gemeente moet initiatieven vanuit de markt ondersteunen, maar we moeten het niet aan de markt overlaten • Alleen kleine en lokale marktpartijen moeten kunnen meedoen • Zodat winst in de regio blijft • Voorkom monopolys 	

Motivaties van deelnemers voor ‘De markt bepaalt’

De markt kan dat beter dan de gemeente

“Het is aan de markt om energie op te wekken, te leveren en kansen te benutten. De markt kan dat soort dingen veel beter dan de overheid en idyllische amateuristische kleinschalige projecten.”

“Gemeente is een te kleine speler in de energiesector. Mist het landelijke overzicht en inzicht in de verbruiken.”

“Als de gemeente niet de nek durft uit te steken voor plannen van eigen mensen, moet de markt het maar overnemen. Ondanks dat dan de hefboomfactor elders neerdaalt en de winst wegvloeit. Hebben we toch een bijdrage aan groene energie gegeven.”

“Ondernemers, niet zelden ook verenigd in samenwerkingsverbanden (lees; ondernemersverenigingen), hebben een voorbeeldfunctie en zijn aanjagers.”

Markt zorgt voor meest efficiënte en goedkope oplossingen

“[...] uiteindelijk betaald de burger altijd de rekening. Een economisch niet rendabel plan is niet wenselijk, en marktwerking zou daarbij kunnen helpen.”

“De markt zal goede alternatieven gaan leveren, met betaalbare oplossingen komen. Pionieren moet overgelaten worden aan de bedrijven en niet aan de gemeente. Ga voor bewezen oplossingen in plaats van veel geld stoppen in experimenten.”

“De markt geeft aan wat efficiënt is (wordt) en wat niet. We kunnen niet alleen op gevoel varen, de markt bepaalt nu eenmaal de prijzen. Het doel moet zijn: Duurzaam en voordeliger. Waterstof, waterstof, waterstof. De infrastructuur is er grotendeels al! De markt zal dat belonen met aantrekkelijke prijzen op de lange termijn.”

Marktwerking en concurrentie is nodig voor goede kwaliteit energieproducten

“Zonder een gezonde marktwerking kan energiebeheer niet functioneren.”

“Daarmee bedoel ik dat het economisch niet optimaal is als de gemeente keuzes maakt, die wellicht snel alweer achterhaald zijn. Er moet juist ruimte zijn om de meest rendabele manieren in te zetten.”

“Als de markt bepaalt, ontstaat er gezonde concurrentie tussen investerende bedrijven. Dit houdt de investeerders scherp en blijft groei in inzicht en kennis vitaal.”

De markt heeft kennis en kunde

“Commerciële partijen moeten ook betrokken worden, zij hebben kennis en financiële mogelijkheden.”

“De markt is de energieleverancier die alle technische kennis in huis heeft en de verdeling (lees netwerken) in handen hebben. Zij weten de weg naar de goedkoopste en schoonste energieopwekking. De gemeenten zijn niet de aangewezen instanties en hebben absoluut geen kennis in huis maar misbruiken gelden die daar niet voor zijn bestemd.”

“Bedrijven pakken de zaken vaak voortvarend en praktisch aan.”

Kennis die elders in de wereld een positieve bijdrage kan leveren

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Samen met behulp van het bedrijfsleven haar kennis en kunde en innovatie. Bedrijven doen hierdoor kennis op. Deze kennis kunnen ze verzilveren in andere delen van de wereld.”

Dat zorgt voor vernieuwing

“De mogelijkheden zijn nog niet allemaal beschikbaar. Er wordt op dit moment nog veel bedacht en er worden beproevingen gedaan met eventuele toekomstige manieren. Hier is onder andere de markt voor nodig. “

“De doorontwikkeling van nieuwe technieken moet grotendeels uit de winsten van de bedrijven gefinancierd worden. De overheid moet veel meer geld in duurzame innovaties stoppen.”

“De markt moet met innovatieve projecten komen, welke de inwoners aanspreekt, die daar vervolgens mee aan de slag kunnen.”

De markt kan investeren en nieuwe projecten financieren

“...De markt kan er samen met de omgeving wat moois van maken. Grote spelers kunnen gemakkelijker aan geldmiddelen komen. Door de steeds lagere rendementen is financiering vanuit de omgeving niet erg aantrekkelijk. Dit werkt dan weer als een rem op de haalbaarheid.”

“De markt levert een financiële impuls om duurzame energie mogelijk te maken.”

“Investeren kost geld, marktpartijen hebben schaalvoordeel en door de burgerparticipatie komt een deel van dit schaalvoordeel ten gunste aan de inwoners.”

Door schaalvergroting zullen de prijzen voor inwoners omlaaggaan

“Als er grootschalig ingekocht wordt, wordt het waarschijnlijk goedkoper, waardoor het voor meer mensen toegankelijk is.”

“Als de markt bepaalt ontstaat door de marktwerking een evenwichtige prijsbepaling. Naar mijn mening eerlijker dan als de overheid die taak naar zich toetrekt. Daarnaast worden ook de betrokkenen beloond.”

“Alleen rendabele initiatieven, bewezen technologieën.”

“Markt kan zorgen voor inkoopvoordeel.”

Goed voor de werkgelegenheid

“Ze weten wat ze doen. Goed voor de werkgelegenheid.”

“Bedrijven spelen een grote factor in de samenleving, en zo ook in de regio Súdwest-Fryslân. Door samen te werken in projecten, wordt het bedrijfsleven geboost; iets wat deze regio, welke toch ondergewaardeerd wordt, ten goede zal komen.”

“Bedrijven zorgen voor bedrijvigheid en kunnen in samenspraak en in samenwerking met de gemeente en de lokale bevolking nieuwe ontwikkelingen uitvoeren.”

“Stimuleert bedrijven die anders misschien niet meedoen.”

Dat is wat men verwacht

“Ik verwacht dat de meerderheid van de mensen afwachten waar de markt mee komt.”

“Zo heeft het al sinds het stenen tijdperk gewerkt.”

Zorgen van deelnemers bij ‘De markt bepaalt’

De markt heeft alleen een winstbejag

“Als de marktwerking zijn gang gelaten wordt gaat het niet meer om het energie opwekken op een duurzame manier, maar om zoveel mogelijk geld te verdienen.”

“Marktpartijen zijn vooral uit op eigen gewin en dienen niet altijd het belang van de inwoners.”

“Vrije markt heeft geen moraal. [...] Winst bestaat uit meer dan alleen financieel gewin.”

Dat is niet eerlijk

“[dan] worden een aantal mensen miljonair over de ruggen van de gewone mens”

“Belachelijke constructies waar bepaalde mensen heel rijk worden”

“Deze situatie is ontstaan door marktwerking, winst en bedrog en alles wat daar tussen zit. Lijkt mij dus niet zo'n goed idee. Door alle privatisering is zekerheid uit handen gegeven, zie heden ten dage.”

De markt betreft bewoners niet

“[...] dan is er geen invloed en ideeën van de lokale inwoners”

“Mogelijk voordeliger maar niet waarschijnlijk dat iedereen (de inwoners van de gemeente dus) achter de gekozen oplossing staat”

“Niet wenselijk met het oog op de wens naar autonomie bij de kernen.”

Dit kan slecht zijn voor de leefbaarheid van de gemeente

“De markt te laten bepalen kan leiden tot zeer nadelige gevolgen voor het landschap en overlast voor de inwoners. Het kan de leefbaarheid van de gemeente aantasten.”

“Dit betekent meestal: het grote geld telt, niet het welzijn van bewoners. Gezondheid,

leefbaarheid en welzijn heeft wat mij betreft voorrang.”

“Als de markt gaat bepalen wat er komt: kunnen we het Friese Landschap zoals we dat nu kennen en waarderen gedag zeggen.”

Dit maakt ons afhankelijk van de markt

“Afhankelijk opstellen van de markt die al veel te lang heeft gewacht is niet de beste uitgang. Maar de markt is zeker nodig voor innovatie.”

“Gemeente kan dit niet aan.”

“Het is, voor de bewoners wel belangrijk om de keuzemogelijkheden van de markt te kennen, maar de markt laten bepalen wat er komt lijkt me een zeer onwenselijke afhankelijkheid. Op het gebied van de energieopwekking kunnen marktpartijen voorstellen doen, maar de gemeente dient er de regie op te houden.”

Ik vertrouw de markt niet

“Je weet nooit wat de markt in de aankomende jaren te bieden gaat hebben. Misschien loopt de technologie in zonnepanelen of andere duurzame energie helemaal niet snel, en duurt het veel te lang voordat je uiteindelijk kan beginnen met het opwekken van duurzame energie. En de markt moet ook nog rekening houden met de inwoners waardoor het alleen nog maar langer kan duren.”

“Hier is waakzaamheid geboden vanwege diverse project/investeerdere die enkel uit financiële belangen meedoen.”

“Waken voor te liberale en te kapitalistische aansturing. Iedereen moet mee kunnen.”

“Marktconform geeft niet altijd de zekerheid over prijzen, de kleinere leveranciers worden opgekocht en vervolgens bepalen de grote concerns de prijzen.”

“Wordt erg vaak geleid door economische belangen, waardoor meer ideële zaken in het nauw komen.”

Dan gebeurt het niet

“De markt heeft in de voorbije tijd te weinig blijk gegeven het probleem op een goede manier op te [kunnen] lossen.”

Voorwaarden van deelnemers voor ‘De markt bepaalt’

Zolang de gemeente wel regie houdt

“Ook de markt kan een belangrijke bijdrage leveren aan de opgave die er ligt. Hier kan de

gemeente gebruik van maken. Maar de regie blijft bij de gemeente, want er zijn ook minderdraagkrachtige gebieden en inwoners. Het moet niet zo zijn dat de markt alleen de economisch rendabele gebieden pakt en de rest blijft liggen.”

“Zolang het gaat om gebieden die de gemeente aanwijst is het geen probleem. Initiatiefnemers kunnen ook zelf met gebieden komen. Dat hoeft geen probleem te zijn, maar daar zal wel een goede afweging moeten plaatsvinden. De gemeente zal bepaalde gebieden dan ook moeten kunnen weigeren.”

“De markt kan met innovatieve technische oplossingen komen maar de politiek moet keuzes maken en bepalen waar wat gebeurt.”

En inwoners een stem

“De inwoners hebben een stem in samenwerking met gemeente en marktaanbieders”

De gemeente moet initiatieven vanuit de markt ondersteunen, maar we moeten het niet aan de markt overlaten

“Goede initiatieven vanuit de markt die lokale ondernemers of energie coöperaties kunnen benutten, moeten niet uitgesloten worden.”

“De markt werkt prima als er een consument is die kritisch is en er voldoende concurrentie is. De markt laten bepalen maakt dat de sterkste lobby wint, wat niet per se de beste oplossing hoeft te zijn. Keuze moet liggen bij de bewoners. Dus zeker geen gedwongen winkelnering met voldongen feiten/keuzes die later toch wat tegenvallen.”

Alleen kleine en lokale marktpartijen moeten kunnen meedoen

“De lokale markt zoals bedrijven moeten kunnen meedoen.”

“De kleinschalige bedrijven met kennis hebben voorrang boven grote bureaucratische energie reuzen. Zij kijken te veel naar eigenbelang.”

Zodat winst in de regio blijft

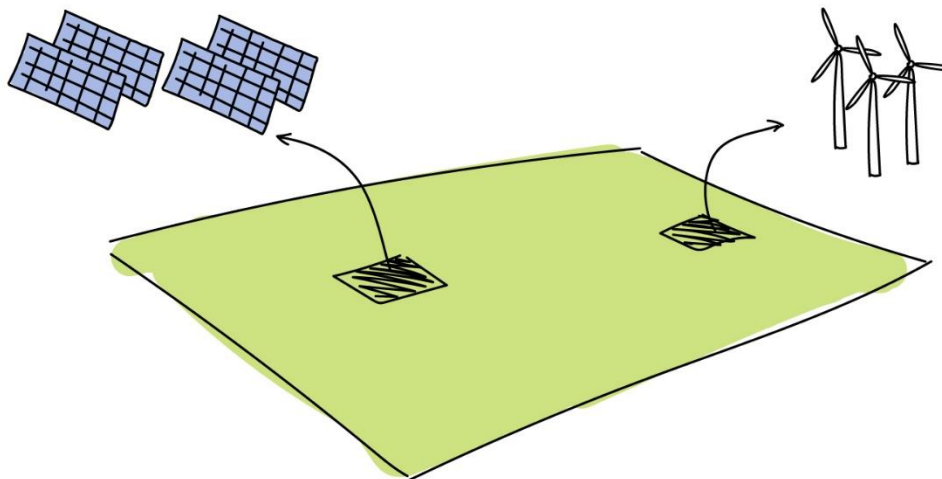
“Markt is het meest efficiënt, waken dat een deel van de profit terecht komt in lokale economie en sociaal netwerk. Burgerparticipatie bij grootschalige opwekking is lastig”

Voorkom monopolys

“Hierbij moet m.i. worden voorkomen dat er monopolyposities ontstaan doordat je bent overgeleverd aan een enkele leverancier.”

“Tegenwoordig is het allemaal marktwerking maar, dit zou beter en goedkoper zijn. In de praktijk komt dit niet vaak zo uit. De grote bedrijven krijgen dan een monopolie positie, en maken daar jammer genoeg misbruik van.”

4. Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • Het verstoort het landschap het minst • Zo voorkom je wildgroei • Minder mensen hebben hier last van • Beter voor het toerisme • Grootschalige energieopwekking kan hier, er is ruimte • Grote schaal is nodig om te verduurzamen • Grootschalige energieopwekking is goedkoper • En is een inkomstenbron voor de regio • Zo hebben meer mensen toegang tot duurzame energie • Het heeft ook technische voordelen voor transport van energie • Het is duidelijk en herkenbaar beleid 	<ul style="list-style-type: none"> • Tast het landschap te veel aan • Leidt tot te veel overlast voor mens en natuur • De verdeling is moeilijk te maken, en wellicht niet eerlijk • Kleinschalig is beter • Dit is niet grootschalig genoeg • Dit doen we al, en het is nu genoeg • Dit kan ons stroomnet niet aan, er zijn bijkomende kosten • Zo is het geen collectief project
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> • Mits er rekening wordt gehouden met de omgeving • Mits het gedragen wordt door de omgeving • En de lusten en lasten eerlijk verdeeld zijn • Alleen als het zonne-energievelden zijn, geen windmolens • Alleen voor windmolens, zonnepanelen moeten op daken • Het liefst zo onopvallend mogelijk • Kijk ook naar alternatieve technologie • Mits heel Nederland meer energie zal gaan opwekken 	

Motivaties van deelnemers voor 'Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking'

Het verstoort het landschap het minst

"Om grote schade aan het landschap te voorkomen moet een beperkt deel van de ruimte "opgeofferd" worden aan energieplannen."

“[Dat is] beter voor het behoud van het Friese landschap, natuur en vergezicht.”

“Je kunt in een dichtbevolkt land niet alles spreiden. Een vorm van concentratie tast het landschap het minst aan.”

“Niet bij elke boer een windmolen, maar geconcentreerd op plaatsen waar dat het minst landschap ontsierend is.”

Zo voorkom je wildgroei

“Hiermee voorkom je een wildgroei aan installaties of voorzieningen voor het opwekken van energie. Een centrale energieopwekkingslocatie op een groot industrieterrein zou een optie zijn.”

“Clustervorming is de beste manier om de chaos van molentjes en zonnepanelen nog wat in de hand te houden.”

“Dit voorkomt wildgroei.”

“In de gemeente enkele strategische plekken voor opwekken van energie zal versplintering kunnen voorkomen.”

Minder mensen hebben hier last van

“Hierbij hebben zo min mogelijk mensen last van de infrastructurele constructies voor de opwekking van energie.”

“Hiermee kan men plaatsen bepalen die het minste last gevent voor inwoners, ook van kleinere dorpen.”

“Dit is ook wel een goede oplossing, hierbij voorkom je dat er overal verspreid in Súdwest-Fryslân zonnepanelen en windmolens te zien zijn maar heb je toch een paar plekken waar voldoende energie wordt opgeleverd en is het dus niet in het zicht van allemaal huishoudens. Wat mensen echt heel boos kan maken want als je uitzicht door zo'n grote windmolen wordt belabberd ga je al snel verhuizen.”

Beter voor het toerisme

“Om de natuur te beschermen, zowel voor mens & dier als wel voor de, voor de gemeente en provincie, broodnodige recreatie moeten we ervoor zorgen dat we de gemeente niet omtoeveren tot een grote energiecentrale. Een paar centrale plekken zal kostentechnisch ook veel positiever uitpakken bij de aanleg van de benodigde infrastructuur.”

Grootschalige energieopwekking kan hier, er is ruimte

“Er is hier ruimte voor groter projecten. Niet alles kan door individuele deelnemers worden gedaan.”

“Er zijn al een aantal van dat soort plekken in de gemeente. Zie Windpark Friesland in het

IJsselmeer en Nij Hiddum Houw. Toch is er nog ruimte voor meer zoals: drijvende zonneparken op afgesloten watergebieden of langs de IJsselmeerkust of windparken op industrieterreinen. Kleinschalige opwekking waar het kan door (samenwerkende) burgers en enkele zorgvuldig gekozen plekken voor meer grootschalige opwekking door projecten van het bedrijfsleven.”

“Loze kavels beter benutten.”

“We hebben ook een verantwoordelijkheid voor de rest van Nederland”

Grote schaal is nodig om te verduurzamen

“Begrijp dat het lastig is maar anders komen we er nooit.”

“Er is hier zat ruimte en we moeten veranderen!”

“Er zijn plekken die zich hier goed voor lenen; als het geen schade aan de natuur en toerisme geeft, deze optie zoveel mogelijk benutten. Omdat ik het belangrijk vind, dat we met z'n allen haast maken met de verduurzaming; we hebben geen tijd om te verliezen.”

“Waarschijnlijk kunnen we daar niet zonder. Helaas maar waar. De opgave is dermate groot dat we niet daaraan kunnen voldoen met zonnepanelen op daken en een enkele dorpsmolen.”

Grootschalige energieopwekking is goedkoper

“Met alleen daken wordt de duurzaamheidsdoelstelling niet gehaald. Economisch zijn grotere opwekkingen veel voordeliger/ duurzamer dan versnipperde kleine installaties.”

“Efficiencyvoordelen geven de doorslag. Kleinschalige opwekking en opslag kent te veel nadelen in de kosten. Wat wel kan is kleinschalige opwekking gekoppeld aan collectieve, grootschalige opslag.”

“Toelichting: als we de 35terrawattuur in Nederland alleen met zon doen kost dat de belastingbetaler per jaar meer dan 1 miljard meer dan wanneer we alles met wind doen. (35Twattuur maal 3 cent is ~1 miljard) en dat maal 15 jaar is meer dan ~35 miljard. Doe je een goede mix dan hou je genoeg geld over voor de extra financiering van de jeugdzorg de komende 15jaar.”

En is een inkomstenbron voor de regio

“[...] ook de economische voordelen zijn belangrijk! Minder landbouw, meer energieopwekking.”

Zo hebben meer mensen toegang tot duurzame energie

“Voor veel mensen is het niet haalbaar om zelf iets aan te schaffen. Voor al deze mensen zou een grootschalige energieopwekking een oplossing kunnen zijn.”

“Er zijn ook mensen die zelf niet energie willen opwekken. Dat moet dan ergens anders geregeld worden.”

“Het zou een toevoeging zijn om inwoners te ontlasten in het eigen drukke leven zodat zij minder over het klimaat neutrale leven hoeven na te denken.”

Het heeft ook technische voordelen voor transport van energie

“Gecentraliseerde opwekking kan gecombineerd worden met gecentraliseerde opslag om verlies door transport te beperken.”

“Voor de energie infrastructuur is het efficiënter om op deze wijze te produceren.”

Het is duidelijk en herkenbaar beleid

“Zoals we het nu ook doen, opwekken in een centrale, of dit nu een traditionele of innovatieve manier van opwekken is.”

“Is ook duidelijker voor iedereen; meer overzicht.”

Zorgen van deelnemers bij ‘Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking’

Tast het landschap te veel aan

“Dit is landschapsvervuiling.”

“Zeer slecht idee en erg horizonvervuiling.”

“Het Friese landschap heeft als kenmerk prachtige vergezichten. Ik vind dat die maar beperkt verstoord mogen worden. Laten we zuinig zijn op dit unieke uitzicht.”

“Niet doen dan komt er te veel druk op bepaalde gebieden wat de leefbaarheid en draagkracht niet ten goede komen.”

Leidt tot te veel overlast voor mens en natuur

“Opwekken energie op plaatsen waar mensen niet of nauwelijks hinder ondervinden is dat wel mogelijk in ons dichtbevolkte landje. “Je kunt in dit land geen huis bouwen of het heeft wel een schaduwkant”.

“De windparken en zonneweiden verstoren het hele landschap overal. Inclusief flora en fauna. Geen goed idee.”

Niet te veel grootschalig, i.v.m. aantasting natuur”

De verdeling is moeilijk te maken, en wellicht niet eerlijk

“Lijkt me behoorlijk lastig om de juist verdeelsleutel te vinden. Mogelijk arbitraire keuzes tot

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

gevolg.”

Kleinschalig is beter

“Alle wijken en straten zijn niet geschikt voor een centrale opwekking van energie.”

“Ik zou juist inzetten op kleinschalig energie/warmte opwekken, met de snel toenemende energietechnieken zijn deze eventueel later rap om te bouwen tot bijvoorbeeld waterstof of ammoniak of warmte CO₂ slurpers of andere vormen van energie, bij grootschalige energie op een plek is het duur om aan te passen maar bovenal te kostbaar om transport door heel de provincie mogelijk te maken.”

Dit is niet grootschalig genoeg

“Bij grootschalige energieopwekking moet je mijns inziens denken aan echte grootschalige oplossingen in Europees verband.”

Dit doen we al, en het is nu genoeg

“SWF beschikt al over deze plekken. En dat is de max.”

Dit kan ons stroomnet niet aan, er zijn bijkomende kosten

“Ik denk dat de kosten voor de bekabeling problemen gaan geven.”

Zo is het geen collectief project

“Jammere hiervan is wel dat de verantwoordelijkheid niet met z'n allen genomen wordt. [...] Het lijkt me verstandiger alle burgers op hun verantwoordelijkheid in deze te wijzen.”

Voorwaarden van deelnemers voor ‘Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking’

Mits er rekening wordt gehouden met de omgeving

“Goede locaties zoeken, in de basis nabij industrieterreinen zodat het platteland het minst wordt beïnvloed. Zorg voor goede landschappelijk inpassing en een mooie overgang gradiënt tussen industrie en platteland.”

“Op afgelegen grote industrieterreinen. Omgeving toch al verknoeid en hele grote molens neerzetten.”

“Ik wil, zoals jullie het formuleren, het landschap van Súdwest-Fryslân op zo min mogelijk plekken aantasten. Dit vind ik heel belangrijk, zeker voor onze provincie. Windmolens zijn een gruwel [...] Verder stellen jullie: door grote windparken op enkele plekken toe te staan, kan je het landschap op andere plaatsen beschermen. Mee eens. Vreemd alleen, dat de provincie Friesland dan kiest voor het plaatsen van een supergroot windmolenpark in het IJsselmeer,

bij Makkum, goed in het zicht van iedereen, je kunt er niet aan ontkomen. Waarom niet bij een bestaand industriegebied, waar de windmolens minder opvallen?”

Bij grote vierbaanswegen zonnepanelen als geluidsschermen en op ongebruikte stukken grond langs deze wegen.”

Het gedragen wordt door de omgeving

“[...] mits het gedragen en gesteund wordt door de bevolking.”

En de lusten en lasten eerlijk verdeeld zijn

“Een efficiënte manier van energie opwekken is van groot belang. Echter een extra inspanning om de opbrengen daarvan eerlijk over de gemeenschap te verdelen is essentieel voor het draagvlak.”

“Aantal plekken in SWF zijn hiervoor geschikt echter deze zadel je dan wel op met problemen/overlast en dienen daarom bovenmatig gecompenseerd te worden.”

Alleen als het zonne-energievelden zijn, geen windmolens

“Dan zonne-energie. Geen windmolens. I.v.m. lawaai en landschapsvervuiling!”

“Als het moet dan moet het maar liever niet en zeker geen grote windmolenparken.”

“Daar waar zonnepanelen prima op gebouwen kunnen met een openbare functie (sporthallen, gemeente loodsen/werkplaatsen), bedrijfsgebouwen, stukken grond of water is het goed om grootschalige opwekking te doen en de baten ten gunste van het algemeen nut te laten komen. De gemeente kan hier beleid op maken, plekken en soorten gebouwen aanwijzen en toezien op de uitvoering.”

“Dit kan voordelen opleveren maar een veld met windmolens zit niemand op te wachten.”

Alleen voor windmolens, zonnepanelen moeten op daken

“Dit lijkt me voor windmolens zeer gewenst en misschien ook voor zonnen panelen in die windmolenparken, maar zonnepanelen moeten op daken niet op land dat is zonde van die resource liever bomen planten op die plekken zolang er nog daken beschikbaar zijn. Dat is beter voor de natuur en we vangen dan ook weer co2 af. Bossen en voedselbossen zijn een resource de we weer als gemeenschap kunnen benutten we houden het lokaal (dus minder kilometers en uitstoot).”

“In Friesland kunnen op geschikte plaatsen windmolens komen. Zonnepanelen in weilanden vind ik verschrikkelijk. Er zijn oppervlakken (daken, huis maar ook industriehal) genoeg om panelen te plaatsen.”

Het liefst zo onopvallend mogelijk

“Lijkt me sowieso zinvol op een aantal plekken dat te doen. Liefst zo onopvallend mogelijk

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

door er bijvoorbeeld bomen of struiken omheen te zetten.”

“Eis zou moeten zijn dat ieder zonnepark wordt omzoomd door groenvoorziening.”

“Liefst op een klein aantal plekken, maar ook de mogelijkheid om d.m.v. innovatie op veel plaatsen te werken aan onopvallende energieopwekking. Ik denk aan aquathermie, geothermie (op plaatsen waar geen toekomstige drinkwaterwinning komt). Blue energie. (We wonen bij de zee.), Combinatie met de landbouw?”

Kijk ook naar alternatieve technologie

“Zon en wind zullen het niet redden om ook de industrie van energie te voorzien. Kernfusie?”

“[...] laten we ook investeren in groengas.”

“Voor energieopwekking opteer ik voor een thorium centrale: weinig afval, veel resultaat. Deze centrale wordt gebruikt om waterstof te produceren. Om de waterstof te verspreiden kan het prachtige aardgasnetwerk gebruikt worden.”

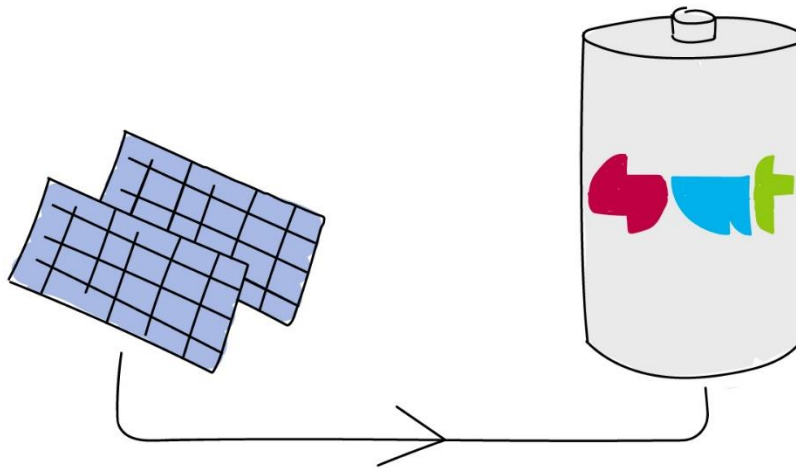
“Twee kerncentrales nemen weinig ruimte in, zijn leuk voor isotopen, en het afval is tegenwoordig verwaarloosbaar.”

“Niet echt een optie, windmolens zijn niet zo gewild en ik moet er niet aan denken dat ze overal van die spiegelende velden in het mooie Fryske landschap neer leggen. Waar ik dan wel weer wat in zie is aardwarmte, waardoor je misschien een hoop huizen op een simpele manier mee kunt verwarmen.”

Mits heel Nederland meer energie zal gaan opwekken

“[...] Hoe is het mogelijk dat je in het noorden... Groningen Friesland Noord Oost Polder Flevo Polders het landschap verziekt met molens en je in Zeeland Brabant Limburg Utrecht Gelderland amper molens ziet? Friesland vol met molens voor heel Nederland? Absoluut niet ... Ieder provincie moet hieraan bijdragen. Het gaat niet op dat het alleen hier waait”

5. Inzetten op opslag

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • Opslag is noodzakelijk voor duurzame energieopwekking • Opslag is nodig omdat zonne- en windenergie geen constant aanbod hebben • Bovendien kan zo het stroomnet ontzien worden • Het is de toekomst • Het geeft zekerheid • Opslag is belangrijk om onafhankelijk te blijven • Opslag creëert meer keuzevrijheid • Het is duurzamer, want er wordt niets verspild • Zo hoeft er minder energie opgewekt te worden • Daar is ruimte genoeg voor in Friesland • Goed voor de werkgelegenheid en economie • Zo kunnen we prijsverschillen in de energiemarkt opvangen 	<ul style="list-style-type: none"> • Techniek is onvoldoende ontwikkeld • Andere zaken leveren een grotere bijdrage aan de verduurzaming van het energiesysteem • Heeft risico's voor mens en natuur • SWF hoeft alleen maar voor zichzelf te zorgen • Dit kan gevolgen hebben voor het landschap en toerisme • Je moet kleiner, of juist groter denken
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> • Alleen voor de gemeente: geen opslag voor heel Nederland • De gemeente moet dit ondersteunen • Betrek inwoners • Er is nog veel technologische innovatie nodig om dit te kunnen doen • Kijk of het ondergronds kan, of uit het zicht • Kies voor gecentraliseerde opslag • Mits het niet uit biomassa komt • Zorg dat het veilig is 	

Motivaties van deelnemers voor 'Inzetten op opslag'

Opslag is noodzakelijk voor duurzame energieopwekking

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Naast opwekken moet er natuurlijk ook gedacht worden aan opslag - dat kan gewoon niet anders.”

“Opslag is van belang om geen energie verloren te laten gaan.”

“Misschien wel één van de allerbelangrijkste aspecten van het opwekken van groene stroom.”

“[...] inzetten op de opslag van (zelf opgewekte) energie is een logische stap in de verduurzaming.”

“Opslag is veel belangrijker dan opwekken.”

Opslag is nodig omdat zonne- en windenergie geen constant aanbod hebben

“De bottleneck voor wind/zon-energie die met voorrang opgelost moet worden.”

“Opslag lijkt me goed om voldoende achter de hand te houden mocht er door omstandigheden geen groene energie voor handen zijn.”

“Duidelijk is dat overdag energie kan worden opgewekt met zonnepanelen (en evt. andere) terwijl er 's avonds en 's nachts wordt verbruikt. Opslag moet dus een wezenlijk onderdeel worden van de oplossing.”

Bovendien kan zo het stroomnet ontzien worden

“Opslag vooral in vroege voorjaar is erg belangrijk ook om op zulke opbrengstmomenten het stroomnetwerk te kunnen ontzien.”

“Uit de gegevens van Liander blijkt dat er sprake is van net congestie waardoor het opwekken en leveren van lokale energie heel slecht mogelijk is voor de komende jaren. Met mogelijkheden tot opslag van energie wordt het net ontzien en hebben we toch nog het profijt van lokaal opgewekte energie.”

Het is de toekomst

“Opslag is een groot vraagstuk en zal steeds groter worden. Het zou fantastisch zijn dat onze gemeente hierin het voortouw zou kunnen nemen.”

“De toekomst! Energie genoeg alleen op het verkeerde moment!!”

“De opslag van energie wordt een belangrijk thema. Hoe slaan we de energie in de zomer zo op dat dit het meest effectief is voor de woningen. Advies, blijf zoeken naar innovatie. (Waterzuiveringen, biogas, etc.).”

Het geeft zekerheid

“Opslag is nodig je hebt ook weleens mindere tijden dat je energie op kan wekken.”

“Goed om reserves te hebben.”

“Zorgt voor voorraad, is fijne gedachte!”

“Zon en wind vereisen een back-up systeem, anders toename black-outs.”

Opslag is belangrijk om onafhankelijk te blijven

“Als we autonoom willen zijn, moeten we onze energie kunnen bewaren voor de momenten dat we het nodig hebben.”

“Onafhankelijk blijven door opslag van energie in energie-luwe periodes. Innovatief inzetten op waterstofopslag. Ook voor gebruik van op waterstof rijdende auto's.”

“Als we van het gas afgaan, is het van belang dat er altijd energie beschikbaar is. Liever veel opslaan en weinig terug leveren. Zo kunnen we onafhankelijk worden van de grote energieleveranciers.”

Opslag creëert meer keuzevrijheid

“Door energie op te slaan, creëer je voor jezelf keuze. Keuze in aanbieders van energie, keuze in aanpak van energiewinning, keuze in investeerders. Het geeft een grotere invloed op de financiën. Door opslag te kopen, koop je tijd en keuzes.”

“Maakt minder afhankelijk van afnemers van energie en energiebedrijven.”

Het is duurzamer, want er wordt niks verspild

“Opslag is ook belangrijk; het is zonde om duurzaam opgewekte energie verloren te laten gaan. Dit punt hoort er zeker bij en kan wat mij betreft lokaal worden ingezet.”

“Heeft niet mijn grote voorkeur maar wel de moeite waard om te bekijken omdat opslag van op dat moment overtollige energie altijd beter is dan energie verloren laten gaan.”

Zo hoeft er minder energie opgewekt te worden

“Goed dat men opgewekte energie niet verloren laat gaan. Hierdoor kan het aantal energie opwekkers beperkt worden.”

“Zodat de energie van Friesland volledig gebruikt wordt (geen overproductie).”

“In onze gemeente en onze provincie is reeds veel opgewekte duurzame energie beschikbaar. Het gaat er o.a. om om pieken aan energieopwekking te kunnen opslaan voor andere periodes.”

Daar is ruimte genoeg voor in Friesland

“Friesland heeft ruimte genoeg. Maak er gebruik van.”

“In vergelijking met de rest van Nederland nog ruimte zat hier voor vormen van opslag.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Kan Súdwest met zijn meren misschien i.c.m. waterschap iets betekenen in het opslaan van energie in watervoorraad?”

Goed voor de werkgelegenheid en economie

“Samen met onderhoud van duurzame energie geeft opslag ook werk en kennis. Bovendien wordt je als hub niet snel afgesloten. Evengoed moet energie besparen ook een doel blijven. Wellicht moet ook productie energie van producten op de etiketten en dan zowel directe als indirecte energie.”

“Zou mogelijkheid kunnen zijn, goed voor onze economie.”

“Goed voor de gemeentekas.”

“Als er te veel stroom geleverd wordt, moet het opgeslagen kunnen worden. En waarom dan niet in SWF? Het levert misschien nog wat extra werk op.”

Zo kunnen we prijsverschillen in de energiemarkt opvangen

“Goed idee om prijsverschillen op te kunnen vangen.”

“Dit kan een interessant verdienmodel zijn om eigen plannen te kunnen uitvoeren.”

Zorgen van deelnemers bij ‘Inzetten op opslag’

Techniek is onvoldoende ontwikkeld

“Daar is onvoldoende techniek voor.”

“Is op dit moment te utopisch. Realisatie duurzame stroom en gebruik stroom liggen fors uiteen. Technische ontwikkelingen komen er maar staan nog in kinderschoenen, dit is meer voor periode na 2030.”

“Dit is n.m.m. nog te vroeg en te kostbaar, terugverdientijd zal zeer slecht zijn.”

Andere zaken leveren een grotere bijdrage aan de verduurzaming van het energiesysteem

“Eerst maar eens de eigen inwoners voorzien van schone energie.”

“Opslag is erg moeilijk en levert op korte termijn geen grote bijdrage in het oplossen van het klimaatprobleem.”

Heeft risico's voor mens en natuur

“Opslag is een goed alternatief voor de energievraag in de toekomst maar er hangt wel een risico aan zoals kwetsbaarheid en bedreigend voor de natuur {denk aan Tsjernobyl}.”

"[...] maar ik heb wel belangrijke twijfels bij de techniek van die opslag en de gevolgen daarvan voor de bodem (als er in de grond wordt opgeslagen), en de bewoners van Friesland. Ik zag op de website van TNO onder meer de volgende opmerkingen en ik heb niet de technische kennis om de consequenties van dit soort technieken te overzien. Technieken die het gevaar van bijvoorbeeld bodemverzakking of toekomstige aardbevingen zouden kunnen veroorzaken, moeten te allen tijde worden vermeden."

SWF hoeft alleen maar voor zichzelf te zorgen

"Waarom zouden wij de rest van nl willen voorzien? Lijkt me niet een juist uitgangspunt."

"Opslag van energie is prima als buffer, maar dan voor eigen behoefte."

"Friesland zou geen opslag van energie moeten willen op zijn grondgebied. Energie moet worden opgeslagen op de plaatsen waar deze nodig is."

Dit kan gevolgen hebben voor het landschap en toerisme

"Wij hoeven niet het schoonste kindje van de klas te zijn en ons toerisme te belasten met dergelijke landschap vervuiling."

"Denk niet dat wij daar genoeg ruimte voor kunnen vrijmaken."

Je moet kleiner, of juist groter denken

"Je moet grootschaliger denken, in Europees verband."

"Grootschalig lijkt me dit geen goed idee ("vervuiling" landschap en gevaarlijk)."

Voorwaarden van deelnemers voor 'Inzetten op opslag'

Alleen voor de gemeente: geen opslag voor heel Nederland

"Opslag belangrijk, inzet eerst alleen opslag voor Súdwest-Fryslân. Heel Nederland wellicht te veel."

"Dan dragen wij hier een onevenredige last van de Energietransitie. Dat hoort over het land verdeeld te worden."

"Opslag genoeg voor eigen gebruik vind ik ok, maar om hier een opslag te maken voor een groot gedeelte van Nederland lijkt me niks."

De gemeente moet dit ondersteunen

"Ook hier moeten provincie en gemeenten veel meer initiatieven steunen, opslag is een kwestie van lange adem maar de initiatieven die er zijn/komen stranden veelal in tegenstrijdige regelgeving."

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Opslag van energie is duur dat zou een gemeentelijke taak kunnen zijn.”

Betrek inwoners

“Overstappen op duurzame energie moet ook voor lagere inkomens te doen zijn.”

“Mensen willen het liefste meedoen met iets wat behapbaar en goed te begrijpen is. Daarom moet er een duidelijke en transparante uitleg komen waarom opslag nodig is, hoe dit rendeert en wie daarvan profiteert.”

“Als er subsidie komt op aanschaf van opslag om de energie van overdag af te geven in de momenten dat de zon niet schijnt, dan zijn meer mensen bereid om in opslag te investeren.”

“Combineren met participatie zodat de burger zelf invloed heeft hoe dit tot stand komt.”

Er is nog veel technologische innovatie nodig om dit te kunnen doen

“Dit is mijn ogen het belangrijkste en tegelijkertijd het lastigste aspect van de energie transitie. Ik zie dat op korte termijn (10-20 jaar) niet als een oplossing, en zo lang moeten we niet wachten denk ik.”

“Waterstof kan een rol hierin spelen.”

“Je moet ook naar het recyclen kijken van de accu's over jaren.”

Kijk of het ondergronds kan, of uit het zicht

“Ondergronds als het kan.”

“In de grond is belangrijk, uit zicht.”

“Goed idee, maar mag niet teveel ten koste gaan van het mooie Fries landschap. We moeten niet het grootste industrieterrein van Nederland worden.”

“Energie op een manieren opslaan dat onze mooie gemeente haar schoonheid behoudt.”

Kies voor gecentraliseerde opslag

“Door in te zetten op gezamenlijke opslag komen er niet overal potentiële gevaarlijke opslagsystemen. Ook zal dit waarschijnlijk goedkoper zijn dan dat iedereen zijn eigen systeem door een beunhaas aan de muur laat hangen. Voor mensen met zonnepanelen zal een gezamenlijke opslag ook interessant zijn i.v.m. de aflopende salderingsregeling.”

“Als dat maar op één plaats geconcentreerd wordt.”

Mits het niet uit biomassa komt

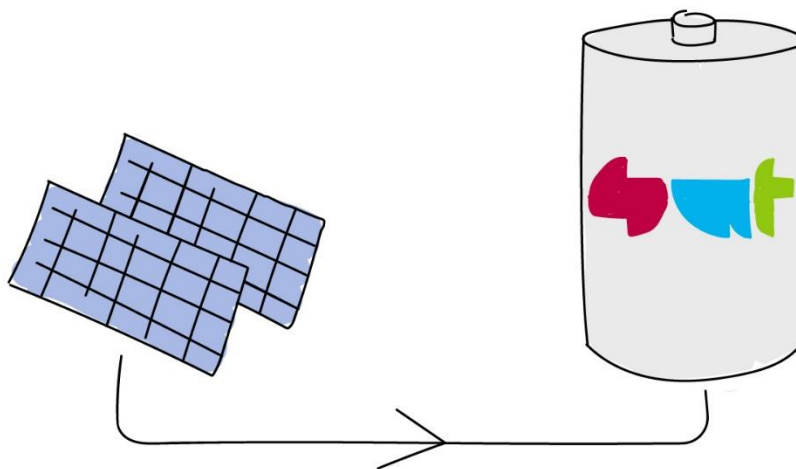
“Zolang er in Nederland energie uit biomassa komt waarvoor bomen worden gekapt niet inzetten op opslag voor energie iedereen zou de energie vanuit biomassa waarvoor bomen

worden gekapt moeten weigeren.”

Zorg dat het veilig is

“Dit kan alleen dat het opslaan van energie geen gevaar oplevert.”

6. Energieleverancier van Nederland worden

Motivaties	Zorgen
<ul style="list-style-type: none"> • (Súdwest-)Fryslân kan als voorbeeld dienen voor de rest van Nederland • Maakt ons minder afhankelijk van de rest van Nederland • Het is solidair met de rest van Nederland • En worden we als land zelfredzaam • Wij hebben de ruimte • Goed voor de lokale economie • Goed voor de werkgelegenheid in de regio • Grootschalige oplossingen maken het verschil 	<ul style="list-style-type: none"> • Dat tast het landschap te veel aan • Dat is slecht voor het toerisme • En doet afbreuk aan de leefbaarheid van de gemeente • Onze gemeente draait dan op voor gevolgen van het energiegebruik van heel Nederland • Iedere regio moet voor zichzelf kunnen zorgen • Dit is te ambitieus
Voorwaarden	
<ul style="list-style-type: none"> • Alleen met mate • Alleen als de andere gemeenten zoveel mogelijk gedaan hebben • Mits het ingepast kan worden in het huidige landschap • Er zo min mogelijk/geen overlast is • En inwoners erachter staan • Zorg dat de winsten lokaal blijven • Mits er hierdoor minder opgewekt hoeft te worden • Zeker niet door middel van windenergie 	

Motivaties van deelnemers voor ‘Energieleverancier van Nederland worden’

(Súdwest-)Fryslân kan als voorbeeld dienen voor de rest van Nederland

“Friesland als voorbeeld voor de rest van Nederland. Handelend vanuit kracht in plaats van uit macht. Dienstbaar voor eigen volk en land, maar ook verantwoordelijkheid voelen voor de rest van Nederland.”

“Als gemeente Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland worden, zou een goede invloed kunnen hebben op hoe er naar deze regio wordt gekeken. Samen staan we sterk en daarbij kunnen we de rest van het land voorzien: twee vliegen in een klap.”

“Leuk, Friesland innovatief op de kaart zetten vind ik belangrijk. Om niet te verworden tot een leeglopend achter(lijk)land.”

Maakt ons minder afhankelijk van de rest van Nederland

“Hiermee zijn we in ieder geval niet afhankelijk van Nederland.”

“Goede manier om als gemeente meer zelfredzaam te worden in de financiering van de duurzame samenleving. En goed voor de werkgelegenheid.”

“Verdeling in kleinere, lokale en provinciale netwerken maakt minder kwetsbaar en vergroot de betrokkenheid.”

Het is solidair met de rest van Nederland

“We hebben ook een verantwoordelijkheid voor de rest van Nederland.”

“[...] ook die delen van NL bijstaan waar bijvoorbeeld minder wind is, met als gevolg dat windturbines daar minder energie opbrengen.”

“Wederom: we moeten het samen doen. Dus ook verantwoordelijkheid nemen richting dichtbevolkte gebieden in NL.”

“Goed voor de werkgelegenheid en daarmee kun je voorkomen dat overal in Nederland hele energieparks komen te staan.”

En worden we als land zelfredzaam

“Als eerste voor de trots van Nederland maar ook zeker omdat het mij verstandig lijkt om in eigen land voldoende capaciteit te hebben voor heel Nederland (is een deel van zelfredzaamheid voor ons land).”

Wij hebben de ruimte

“Súdwest-Fryslân is een uitgestrekte gemeente met relatief weinig inwoners. Dit geeft ruimte voor energieopwekking.”

“Wij hebben de ruimte, in de randstad is die niet, dus logisch dat wij niet een hek om Friesland (SWF) heen moeten zetten. Het is tevens een duurzaam verdienmodel.”

“Ja we hebben ook onze verantwoordelijkheid naar dichtbevolkte gebieden in Nederland waar minder mogelijkheden zijn tot het opwekken van lokale energie.”

Goed voor de lokale economie

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Ook een goed voorbeeld en bovendien commercieel profijt van overschot van opgewekte energie.”

“Kan de gemeente er m.s. iets aan verdienen.”

“Kan een mooi verdienmodel zijn!”

“Indien mogelijk zeker de moeite waard om te onderzoeken!!

Het wordt belangrijk de land- en veeteelt voor een groot deel te richten op plaatselijke (regionale-) behoeften en de export grotendeels in te perken. Als geëxporteerd wordt moet dat kennis en geen melk/vlees etc. worden. De behoeften van onze eigen inwoners gaat voor de commerciële belangen van boeren (dat heet democratie) ...”

Goed voor de werkgelegenheid in de regio

“Gaaf plan, trekt werk aan en we hebben hier nog wat ruimte over.”

“Werkgelegenheid is gunstig.”

“[...] een kans voor een nieuwe tak. Bovendien ligt de ligging van de provincie ideaal als je denkt aan de opwekking windenergie. Ook voor het zonne-energie genoeg ruimte.”

“Een mooi ideaal. Goed voor banen, stimulering van kennis en mooie reclame voor de gemeente.”

Grootschalige oplossingen maken het verschil

“Niet kleinschalig denken maar participeren met landen in een consortium die een echte oplossing voor de toekomst maakt. Is ook nog eens goed voor de economie en werkgelegenheid de komende jaren!”

Zorgen van deelnemers bij ‘Energieleverancier van Nederland worden’

Dat tast het landschap te veel aan

“Voor mij niet echt nodig, energie moet getransporteerd worden, geeft masten en kabels door het landschap, is in Súdwest-Fryslân niet een aanwinst.”

“Gooi de steden maar vol zonnepanelen als men dat wil maar niet op boerderijen en huizen in het landschap.”

“Waarom? Ten koste van onze mooie omgeving? Winst is meer dan financieel gewin.”

Dat is slecht voor het toerisme

“Het landschap wordt ermee naar de sodemieter geholpen terwijl Súdwest-Fryslân een toeristisch gerichte gemeente is.”

“De gemeente Súdwest-Fryslân moet niet de ambitie hebben om de energieleverancier van Nederland te worden. Het "Nationaal Landschap Súdwest-Fryslân" beslaat een groot gedeelte van de gemeente SWF. Deze gemeente verdient in toenemende mate zijn geld in de recreatie. [...] de gemeente SWF [zal] een steeds grotere rol gaan spelen voor de recreatie van de inwoners van de Randstad en het Ruhrgebied.”

“Wij hoeven niet het schoonste kindje van de klas te zijn en ons toerisme te belasten met dergelijke landschap vervuiling.”

En doet afbreuk aan de leefbaarheid van de gemeente

“Klinkt leuk en ambitieus maar zal snel overlast in de gemeente en provincie opleveren. De schaal die dan gehaald moet gaan worden is onmogelijk uit het zicht van de inwoners te houden.”

“Zoals eerder gezegd zijn er genoeg lege daken door heel Nederland. Ik vind niet dat onze gemeente voor (een heel groot gedeelte) van Nederland moet voorzien. Zeker niet als dit ten koste gaat van de rust en ruimte die we in de gemeente hebben.”

Onze gemeente draait dan op voor gevolgen van het energiegebruik van heel Nederland

“Energievoorziening zo dicht mogelijk bij de gebruikers. Dat betekent dat onze gemeente niet voor de energie voor heel Nederland hoeft te zorgen en daar de nadelige gevolgen van ondervindt. Het moet niet zoals in Groningen met de gaswinning is gebeurd.”

Iedere regio moet voor zichzelf kunnen zorgen

“Je moet zorgen dat iedere provincie zijn eigen broek ophoudt.”

“Verspreidt over Nederland lijkt me beter.”

“Laten we maar zorgen dat we het in Súdwest-Fryslân voor onszelf voor elkaar krijgen.”

“We moeten niet een energiepark worden voor heel Nederland.”

Dit is te ambitieus

“Súdwest-Fryslân te klein om heel Nederland te voorzien, wellicht een deel van Nederland als ambitie.”

“Utopie”

Voorwaarden van deelnemers voor ‘Energieleverancier van Nederland worden’

Alleen met mate

“Zou leuk zijn maar kan nooit een doel zijn.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Is wel een aardig idee, maar moet niet overdreven worden.”

“Mag geen doel op zich zijn. Kwaliteit en draagvlak voor kwantiteit en groots denken.”

Alleen als de andere gemeenten zoveel mogelijk gedaan hebben

“Als het zo is dat onze gemeente meer mogelijkheden heeft voor opwekking van duurzame energie dan andere gemeentes, dan kunnen we energieleverancier worden voor andere gemeentes. Maar pas als die andere gemeentes zoveel mogelijk hebben gedaan als mogelijk.”

“[...] niet elke gemeente heeft de mogelijkheden om alle duurzame energie zelf op te wekken.”

Mits het ingepast kan worden in het huidige landschap

“Dit zou mooi zijn als dit kan met het huidige landschap, bv energie vanuit de meren/zee. Jammer genoeg denk ik dat wanneer wij energieleverancier van Nederland worden dit ten koste gaat van het landschap, en juist het landschap verdient een boost. (Meer natuur, bossen, bescherming natuurgebieden, behoud veenweidelandschap, weidevogels, goede landbouw).”

“Prima idee, maar is dit te bereiken zonder overmatige schade aan het landschap?”

“Als er een goede locatie is, dan die goed benutten en wellicht dan meer dan alleen lokale/regionale behoefte.”

Er zo min mogelijk/geen overlast is

“Als de mogelijkheid er is, zonder bewoners en natuur te benadelen dan moeten we daarnaar streven.”

“Wel moet zo min mogelijk de omgeving worden belast/aangetast.”

En inwoners erachter staan

“Als de burgers van de gemeente hierin zelf een leidende rol zien, [...] dan is dit zeker een overweging. Maar ook voor dit punt geldt dat de burgers dan echt zelf daar voor de volle 100% achter zouden moeten staan. Het gevaar bestaat bij deze optie dat vooral het verdienmodel hiervan de hoofdmoot is.”

Zorg dat de winsten lokaal blijven

“Laat de overcapaciteit ten goede komen van de regio (geldopbrengst voor sport en cultuur).”

“We hebben op het platteland de ruimte om meer op te wekken dan te verbruiken. Ons hele polderland hebben we te danken aan windenergie. Het waait hier lekker. Laten we hier meer dan ons deel doen. Het zijn kansen. Een nieuw landschap is niet per se een slecht landschap.”

Maar wel de winst lokaal laten neerdalen. Het is de mensen gegund, dat ze wat meer te besteden hebben.”

“Bij een economisch voordeel zou extra energie opwekken interessant kunnen zijn voor lokale gemeenten in bijvoorbeeld Friesland, Groningen en Zeeland. Dit is sterk afhankelijk van wie de investeringslasten dragen en wie van de baten genieten. Niet zoals het ging/gaat met gas in Groningen, waarbij de lusten voor heel NL zijn terwijl de lasten voor de lokale bevolking zijn.”

Mits er hierdoor minder opgewekt hoeft te worden

“Als er bij het punt energieleverancier worden van Nederland geen extra capaciteit opwekken wordt gevraagd dan zijn de zorgen nagenoeg verdwenen.”

Zeker niet door middel van windenergie

“Ontzettend slechte gedachte. Er is nu al heel veel windenergie in dit gebied. Mijn advies: Geen opschaling en uitbreiding van windturbines in deze regio.”

VI. KANSEN

We stelden de vraag of deelnemers ook kansen zagen die nog niet benoemd staan in de online raadpleging. 536 deelnemers hebben deze vraag beantwoord. We vatten deze hier samen en illustreren de kansen aan de hand van quotes.

Kansen voor beleid	<ul style="list-style-type: none"> • Geef duidelijkheid en richting • Geef lange termijnperspectief • Wees flexibel • Verbeter huidige regelgeving en regelingen • Durf slagvaardig te zijn • Maar soms ook (nog even) afwachten
Werk samen	<ul style="list-style-type: none"> • Met andere gemeentes/overheden • Met bewoners • Met een energiestraat • Met energie coöperaties • Met scholen • Met woningbouworganisaties • Met netbeheerders • Met projectontwikkelaars • En op grotere schaal • Maar maak het ook niet te groot
Kansen voor informatievervalsing	<ul style="list-style-type: none"> • Geef kennis, bijvoorbeeld met ambassadeurs/inwoners zelf • Gebruik onafhankelijke kennisbronnen • Geef ondersteuning bij keuzes • Actievere informatievervalsing • Betrek leerlingen • Doe onderzoek, maak gebruik van nieuwe kennis • En innovatie
Financiële kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Laat inwoners zelf investeren in de duurzaamheid van de gemeente • En geef omwonenden financieel voordeel • Oormerk gemeentelijk budget voor duurzame ontwikkeling • Gebruik subsidies (anders/meer dan nu) • Wees transparant over kosten • Pak bedrijven aan
Grijp lokale kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Laat bewoners zelf ontwikkelen • Betrek lokale ondernemers • Gebruik restenergie van bedrijven • Gebruik bestaande boorlocaties • Ontwikkel het gebied rond de afsluitdijk • Toerisme is een kans voor Súdwest-Fryslân, maar let wel op
Collectieve kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Zet in op collectieve initiatieven • Gemeentelijke energiecoöperatie/ nutsvoorziening is een kans • Wees niet bang voor eigen beheer • Dit is een kans om de eigen toekomst te bepalen
Sociale kansen	<ul style="list-style-type: none"> • Dit is een kans om werkgelegenheid voor jongere generaties te creëren • Stimuleer zelfredzaamheid • Zet in op het gemeenschapsgevoel • Zie het als een kans voor de regio • Bevolkingskrimp is wellicht ook een kans
Besparing is een kans	<ul style="list-style-type: none"> • Zet in op besparing • En vermindering van consumptie • Beloon duurzaam gedrag
Kansen in de gebouwde omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Stel eisen aan nieuwbouw • Maak verduurzaming beschermd stadgezicht makkelijker • Stimuleer technologie die past in bebouwde kom

Het water van Súdwest-Fryslân is een kans	<ul style="list-style-type: none"> • Aquathermie en warmtepompen • Warmtepompen in kerken • Waterkracht • Getijdenenergie • Blauwe energie / membraantechnologie
Kansen voor boeren	<ul style="list-style-type: none"> • Help boeren • Met vergisting van mest • Zorg dat koolstof in landbouwgrond wordt opgebouwd • Laat boeren omscholen • Windmolens op boerenerven
Kansen voor zonne-energie	<ul style="list-style-type: none"> • Alle gemeentelijke gebouwen met zonnepanelen bedekken • Alle boerderijen vol zonnepanelen zetten • Daken huurwoningen vol zetten • Gebruik bermen • Gebruik alle ongebruikte oppervlakten, zoals: • Kies voor dubbelgebruik van land • Gebruik enkel bestaande daken • Verhuur zonnepanelen en 'zonne-volkstuintjes' aan inwoners • Nodig inwoners uit op andermans daken zonnepanelen te plaatsen • En omarm innovaties in zonne-energie
Kansen voor windenergie	<ul style="list-style-type: none"> • Dorpsmolens • Stimuleer gebruik kleine windturbines (vergunningsvrij) • Vervang oude windturbines met betere • Werk kleinschalig • Meer particuliere windmolens • Plaats windturbines hier • Zet in op projecten op IJsselmeer en zee
Kansen voor het net	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor diversiteit op het net • Gelijkspanning • Creëer energiehubs
Kansen voor opslag	<ul style="list-style-type: none"> • Opslag warmte en koude • Kleinschalige opslag • Opslag op bedrijventerreinen
Kansen voor transport	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleer het gebruik van openbaar vervoer • En thuis werken • Verduurzaam en verbeter transport • Plaats meer oplaadpunten voor elektrische auto's • Elektrische auto's kunnen helpen bij opslag • <i>Smart grid's</i> (i.c.m. elektrische auto's)
Kijk ook naar deze technologie	<ul style="list-style-type: none"> • Aardwarmte • Waterstof • Kernenergie • En in het bijzonder thoriumcentrales • Neem niet te snel afscheid van aardgas • Zet in op andere/nieuwe brandstoffen • Groen gas • Zit in op koolstofafvang (CCS) • Kernfusie
De kans om duurzaamheid breder in te vullen	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik een brede definitie van duurzaamheid • Duurzaam grondstoffenbeheer • Dit is een kans om bewustwording te creëren

Kansen voor beleid

Geef duidelijkheid en richting

"Ik mis af en toe het verplichtend karakter. Hoezo bouwen we nog zonder zonnepanelen?"

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Wat willen we met betrekking tot van het gas af? Moet ik nu nog een nieuwe ketel kopen of bieden we vanaf een bepaald moment een alternatief. Dat soort vragen.”

“Ja, twee duidelijke strategische keuzes zoals b.v. in Duitsland (i.p.v. het half bakken beleid tot nu toe), "put your money where your mouth is". Gebleken is dat we in Corona tijd ook zo even 60Miljard uit de hogehoed toveren...en de overheid krijgt geld toe wanneer ze geld leent...dus nú is de tijd om onderstaande meteen te doen!”

Geef lange termijnperspectief

“Dat er op landelijk niveau (of liever nog hoger) een goede lange termijnvisie wordt ontwikkeld waarbij de gemeente aansluit. Aansturing van dit thema op basis van lange termijnvisie is beslist nodig.”

“De overheid dient een systeemkeuze te maken.”

“De economie is ingesteld op consumptie. Een andere denkwijze meer gericht op de toekomst op lange termijn ontbreekt. Lange termijn denken levert meer op.”

“De situatie vraagt op de korte termijn om middelen die niet altijd ideaal zijn. Probeer echter op de langere termijn na te denken over hoe een transitie te maken, niet enkel op het gebied van energie, maar met name op het gebied van visie op duurzaamheid in het dagelijks leven. We moeten het samen doen.”

“We moeten ophouden met het ten koste van alles gebrand zijn op het halen van het doel. Breng redelijkheid terug en zorg ervoor dat er een nieuw toekomstbestendig systeem ontstaat. Als we echt maximaal effect willen hebben van onze inzet kunnen we beter het geld investeren in derdewereldlanden en die van de kolen af helpen dan hier incurante maatregelen treffen.”

Wees flexibel

“De technologische ontwikkeling gaat door, waarbij betere en misschien ook andere oplossingen naar voren komen. Niet 1 koers varen, maar ook flexibel inspelen op nieuwe ontwikkelingen en ervaringen.”

“In de toekomst komen ook weer nieuwe methoden om duurzame energie op te wekken, deze methoden ook integreren in bestaande systemen of geheel nieuw.”

“Hoeveel ruimte is er voor innovatie en tegemoetkoming van burgers en marktpartijen om innoverend te denken en handelen. Lijkt mij dat mogelijkheden van bijvoorbeeld windmolenparken vaak beperkt is. Wat wordt er gedaan om alternatieven te realiseren waardoor er minder afhankelijkheid ontstaat van achterhaalde energievormen en om kostenbesparend te werken m.n. op de lange termijn?”

Verbeter huidige regelgeving en regelingen

“De gemeente zou een rol kunnen spelen in het versoepelen van regels als het gaat om de zgn. postcode roos regeling. Dit wordt door veel mensen toch wel als een obstakel gezien.”

“Duidelijke, goede subsidies of goedkope leningen voor isolatie, energiemaatregelen die voor iedereen toegankelijk zijn.”

“Begin met het aantrekkelijk maken van het verduurzamen van woningen. Te beginnen met de netwerkbeheerder waar de gemeente en met name onze provincie grootaandeelhouder van is onder druk te zetten om de consument geen torenhoge kosten in rekening te brengen voor het verwijderen van de gasmeter! Het gasvrij maken van woningen zoals de overheid dat voor ogen heeft zal daar zeker niet aan bijdragen als met name Liander daar meer dan 700 euro hiervoor de burger in rekening brengt. Te belachelijk voor woorden, veel kosten gemaakt om de woning zo ver te krijgen dat deze van het gas af kan en dan nog een gepeperde rekening ontvangen voor het verwijderen van de gasmeter! Bedankt overheid aandeelhouder!”

“Geef burgers meer mogelijkheden om zelf aan de slag te gaan. BV met aardgebonden warmtepompen (nu niet mogelijk bij bestaande bouw).”

“JAZEKER, maar loop aan tegen allerlei tegenstrijdigheden en beperkingen bij verschiene overheden!”

Durf slagvaardig te zijn

“Wetgeving invoeren waardoor de doelen behaald kunnen worden, omdat dat het enige effectieve middel is om mensen zover te krijgen om iets duurzaam te doen. Uit eigen initiatief dit soort dingen doen, is voor de meeste mensen een investering die ze niet snel zullen maken omdat het hen eerst geld kost voordat het wat oplevert.”

“Zeker als we (raad/college/ambtenaren) het lef hebben tegelijkertijd top-down(verplicht) en bottom up (indien mogelijk) hierop in te zetten kunnen we samen een unieke prestatie neerzetten... Aan de slag dus...!!”

“Slagvaardig ambtelijk team met heldere richtlijnen en bevoegdheden...”

Maar soms ook (nog even) afwachten

“Afwachten waar de markt mee komt.”

“Ik had zelf gehoopt op een langere periode. Je krijgt nu dat heel veel mensen niet goede alternatieven gaan zoeken zoals een houtkachel e.d. omdat het schone aardgas eraf moet.”

Werk samen

Met andere gemeentes/overheden

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Aansluiten bij succesvolle projecten buiten onze gemeente.”

“Afblijven als overheid ik wil dit centraal regelen LANDELIJK”

“Denk dat het goed is om samen te werken met andere regio’s en zelfs provincies. Dus geen suboptimalisatie per gemeente. Maar dat vraagt een bredere visie voor Provincies en de Noordelijke regio.”

“Een intergemeentelijke, liefst provinciale of multiprovinciale aanpak, zodat de vraagkant een behoorlijke invloed kan uitoefenen op een verantwoord en evenwichtig resultaat.”

“Súdwest-Fryslân moet komen te liggen. Versnippering van initiatieven leidt meestal tot een grote mate van inefficiency. Het is belangrijker nu de krachten te bundelen en op landelijk niveau een aanpak te definiëren, zodat efficiënter en waarschijnlijk ook voor de burger eenduidiger kan worden gehandeld. Op gemeentelijk (en ook provinciaal) niveau zie ik dat niet echt zitten. Er zijn niet al te veel voorbeelden van succes stories op dit gebied.”

Met bewoners

“Ik zie de meeste kansen in het gezamenlijk optrekken, maar dat betekent dat er heel veel tijd in moet worden gestoken want veel bewoners zijn er nog niet mee bezig.”

“Ja zeker, mei elkaar!! maar dan open en transparant.”

Met een energiestraat

“Laat dorpen, wijken en steden zelforganiserende "energiestraten" opzetten waarin voor die straten geschikte energietransitieplannen worden gemaakt (reik als gemeente desgewenst een aantal invalshoeken aan, zonder te sturen). Deze energiestraten kunnen dan voor hun situatie de beste oplossing bedenken (want veelal zelfde soort woningen, zelfde/vergelijkbare maatschappelijke/financiële positie) die overzichtelijk, transparant en kleinschalig zijn en die kan men dan "uploaden" naar het grotere geheel in dorp, stad, gemeente etc..... Kern is dat het op straatniveau moet werken en kloppen.”

Met energie coöperaties

“Public-private partnerships aangaan. En dan tussen de gemeente en lokale energie coöperaties. De gemeente zorgt voor kennis en professionaliteit, garandeert (binnen grenzen) de business case, deelt dus ook in de winst en lokale energie coöperaties zorgen ervoor dat mensen mee gaan doen.”

Met scholen

“Betrek Van Hall Larenstein in Leeuwarden bij het proces, die school heeft een hele milieukunde tak dus die kunnen ook zeker bijdragen, en die school zit relatief gezien in de omgeving.”

“Vele, we hebben een RUG-dependance in Leeuwarden gespecialiseerd op deze vraagstukken, de energiecampus.”

“Misschien dat er ook studenten in de techniek suggesties hebben en met aanvullende mogelijkheden kunnen komen, tenslotte blijft innovatie en techniek doorgaan.”

Met woningbouworganisaties

“Betrek de woning coöperaties. Die bezitten veel vastgoed en vooral ook veel huizen die absoluut niet duurzaam zijn gebouwd omdat het uit de vorige eeuw stamt. Hier gaat veel energie verloren en is dus ook veel winst te behalen met de doelstellingen.”

“Het is goed wanneer de woningcorporaties de bewoners de mogelijkheid geven om zonnepalen op de daken te plaatsen. Hier heb ik goede ervaring mee. Het verdient zichzelf terug, en is milieuvriendelijk.”

Met netbeheerders

“Een kans is het betrekken van de netwerk en energieleveranciers. Als het netwerk niet op orde is voor bijvoorbeeld teruglevering van elektra door zonnepanelen, heeft het ook geen zin deze te plaatsen.”

Met projectontwikkelaars

“Ook worden er heel veel woonwijken gebouwd met woningen die een hoog energielabel hebben maar nog geen 25% procent van de woningen heeft bijv. zonnepanelen en als ze er wel op de daken liggen is dit nooit genoeg om een gezin van genoeg elektriciteit te voorzien. Vaak liggen deze er alleen maar op zodat de ontwikkelaar aan zijn energielabel voldoet. Hier liggen ook nog wel veel kansen.”

En op grotere schaal

“De energieopwekking moet vooral landelijk en Europees worden aangepakt. Vooral op zee. Nederland is te klein en te dicht bevolkt en daardoor kwetsbare natuur voor grootschalige energieopwekking op land.”

“En wat ik mis in dit hele verhaal is de internationale schaal. Het klimaat laat zich niet 'begrenzen' en als Europa ooit haar bestaansrecht zou kunnen bewijzen is het wel hiermee. Op het gebied van internationale samenwerking liggen kansen die je op regionale schaal niet kan verwezenlijken.”

Maar maak het ook niet te groot

“Grote projecten worden altijd duurder en duren lang, niet de soort duurzaamheid die nodig is op kortere termijn. Als tussenfase kleine, lokale projecten (zonnepanelen, windparken) en kleine warmtepomp projecten voor 6 tot 15 huishoudens met nieuwe technologie zodat radiatoren niet hoeven te worden vervangen. Dit sterk standaardiseren zodat meters worden gemaakt, nu.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Geef kennis, bijvoorbeeld met ambassadeurs/inwoners zelf

“Ik denk dat de inwoners vaak wel willen helpen, maar er is vaak gebrek aan kennis. Als de overheid hierin het voortouw kan nemen is voor het burgerinitiatief belangrijk.”

“Ik heb zelf al geruime tijd een grond/waterwarmtepomp en ben daar heel tevreden over. Dit is helaas voor bestaande huizen bijna geen optie. Toch is het laten zien van de voordelen (financiële en andere) een optie om de weerstand tegen warmtepompen wat weg te nemen. Dus maak ook gebruik van ambassadeurs die de mogelijkheden laten zien.”

“Voorlichting over de manieren van opslag.”

Gebruik onafhankelijke kennisbronnen

“Ik heb zelf behoefte aan een ECHT onafhankelijke organisatie die mij helpt met het isoleren. De bedrijven preken voor eigen parochie, maar wat nu werkelijk het juiste advies is, dat weet ik na onderzoek nog steeds niet.”

“Informatievoorziening richting bewoners: helder, eerlijk en voorzien van voors en tegens.”

“Geef ruimte aan experts en wetenschappers die anders over duurzame energie denken dan momenteel wordt omarmd door groen Nederland. Zie bijvoorbeeld de opmerkingen over kernenergie van de heer Plasterk.”

Geef ondersteuning bij keuzes

“Particulieren/ MKB begeleiden bij hun keuzes.”

“Ga als een malle je organisatie klaar maken om initiatieven te kunnen behandelen. Zorg ervoor dat je goede standpunten en werkwijzen hebt die door inwoners worden gedragen.”

Actievere informatieverschaffing

“Punt 1 is heel goed. Zou mooi zijn dat door brieven of online mails inwoners in gemeente op de hoogte worden gebracht en een meldpunt krijgen. Daar kunnen ze hen input geven en eventueel bijeenkomsten hiervoor. Zodat bewoners op tijd op de hoogte worden gebracht van nieuwe acties en meningen gevraagd. Ik vind dat het uiteindelijk beslissing over acties nog steeds bij de gemeente moet liggen.”

“Wellicht is het een tip om actief te sturen op beschikbare subsidies voor bijvoorbeeld energiemaatregelen die je zelf thuis kunt doen, zoals zonnepanelen e.d. Ik weet bijvoorbeeld dat ze er zijn, maar geen idee hoeveel en hoe dit werkt. Door hier actief over te communiceren kunnen mensen eerder getriggerd worden om een maatregel te nemen. Elke

stap is er één in de goede richting.”

Betrek leerlingen

“Maak van duurzaam doen het nieuwe normaal en bedenk spelletjes om dat leuk te maken. Zo heb ik hier een trimfiets die stroom opwekt en de nichtjes en neefjes vinden het super om te kijken wie de meest energie kan trappen. Als je bijvoorbeeld 50 leerlingen de stad instuurt om de zuinigste computer te vinden dan gaat ook zo'n computer winkel zich afvragen of er voor hem een markt ligt. Stimuleer duurzaamheid als leermiddel op school.”

Doe onderzoek, maak gebruik van nieuwe kennis

“Doe onderzoek naar kernfusie”

“De wetenschap staat niet stil. Men moet volop bezig blijven met het zoeken naar nieuwe energiebronnen. Ik sta er soms versteld van wanneer er weer publicaties verschijnen over allerlei kansen.”

En innovatie

“Innovaties. Alles wat in de openbare ruimte is (fietspaden, spoorbanen etc.) kan in principe energie opleveren.”

“Innoveren is altijd goed. En als koploper kom je vanzelf positief in het nieuws.”

“Investeren/subsidiëren in nieuwe manieren (R&D) van energie opwekken en opslaan. Op deze manier innovatieve bedrijven/ opstartende bedrijven naar Friesland halen”

Financiële kansen

Laat inwoners zelf investeren in de duurzaamheid van de gemeente

“Ik zou combinaties willen zien van zowel zelf de regie van de inwoners aanmoedigen als door een kennisbank van vakmensen binnen de gemeente om op een klein aantal plekken grootschalige energie op te wekken. Als de gemeente hier geen draagvlak of financiën voor heeft, wellicht met legaten vanuit de inwoners van de gemeente voldoende geld binnen te halen om wel zelf de regie te houden en zelf investeren. Dan zijn we minder afhankelijk.”

“De bevolking moet kunnen deelnemen in de grotere projecten en zowel de lusten dragen als de lasten genieten. Dit vergroot het draagvlak om grootschalige projecten te realiseren.”

En geef omwonenden financieel voordeel

“Goedkopere energie als het opgewekt wordt bij jou in de buurt.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Oormerk gemeentelijk budget voor duurzame ontwikkeling

“1 of meerdere procenten van het gemeentebudget oormerken als duurzaam budget.”

Gebruik subsidies (anders/meer dan nu)

“Gemeente creatiever worden met subsidies op het vlak dat als je energie bespaart, of je weet op handige manier heel zuinig om te gaan met energie, dat deze inwoners worden beloond. Goed gedrag belonen.”

Nu worden subsidies (nauwelijks) verstrekt voor het uitvoeren van specifieke maatregelen. In zo'n geval laat je de inwoner niet zelf de oplossing bedenken.”

“Alle huiseigenaren en wooncorporaties 50% subsidie per huis geven (dus ook degenen die al iets van subsidie gehad hebben aanvullen tot 50%) op het maximaal aantal zonnepanelen/zonneboiler/warmtepomp op hun eigen dak in samenwerking met de netbeheerder”

“Wil je mensen over de streep trekken dan is het verlenen van subsidie noodzakelijk en niet doen wat de gemeente in december 2018 deed; mensen uitnodigen voor een bijeenkomst over isolatie, daar laten verklaren dat de gemeente geen extra subsidie geeft maar eigenlijk alleen de zaal faciliteert en gratis 2x koffie. Ik heb de indruk dat de gemeente er een handje van heeft partijen (investeerders) uit te nodigen voor voorlichting en vervolgens burgers te verleiden iets aan duurzame energie te doen zonder zelf als gemeente met een substantiële subsidie over de brug te komen.”

Wees transparant over kosten

“Betere voorlichting waarbij transparant datapunten gedeeld worden met het publiek. Waar wordt welk belastinggeld voor gebruikt? Moeten we bijvoorbeeld 60k uitgeven aan onderhoud van fontein en of kunnen we dat misschien beter gebruiken voor iets anders?”

“Daarnaast laat de transparantie te wensen over. Hoeveel waken we nu op? En hoeveel willen we gaan opwekken? In huis hebben inwoners wat mogelijkheden om hun opwekking en verbruik te zien. Zoiets zou je ook op gemeenteniveau willen. Grote borden of elektronische dashboards op straat en op de website.”

Pak bedrijven aan

“Pak bedrijven aan die er een potje van maken en laat ze meer mee betalen aan dingen die het milieu een betere wending geeft.”

Grijp lokale kansen

Laat bewoners zelf ontwikkelen

“Gebieden toewijzen door de gemeente, maar ook inwoners de kans geven op die plekken iets te ontwikkelen. Dus niet alleen energieleveranciers of marktpartijen.”

“De energie van de toekomst is groen. En lokaal Energie VanOms is meer dan “gewone” groene energie. Onze stroom wordt lokaal opgewekt door meer dan honderd energie coöperaties. Hoe ze dat precies doen, besluiten ze zelf. De winst die we maken, geven we terug aan de regio. Van dorps huis via speeltuin tot weer nieuwe windmolens of zonnepanelen: Energie VanOms geeft de regio extra energie.”

Betrek lokale ondernemers

“Betrek lokale mkb ondernemers uit de gemeente bij projecten, met het huidige windmolenpark en verbouw afsluitdijk zijn wij als mkb bedrijf ook niet benaderd terwijl we wel ingeschreven staan in het bidboek, helaas worden hier de grote bedrijven alleen maar beter van.”

“De grote kansen liggen mede in de werkgelegenheid. Laat bedrijven uit eigen gemeente meedenken en de werkzaamheden uitvoeren!”

“Gebruik maken van lokale krachten, Europese aanbesteding, hoe goed bedoeld ook, maakt de kansen voor kleine en of lokale ondernemers een stuk kleiner.”

Gebruik restenergie van bedrijven

“Gebruik van restenergie van lokale bedrijven. Bijvoorbeeld Lankhorst met de plastic recycling fabriek. De restwarmte gebruiken om de aangelegen woonwijk te verwarmen.”

“Grote warmte die nu in de lucht verdwijnt van industrieparken gebruiken voor de wijken in de omgeving, dit geeft voor energiebesparing.”

“In onze gemeente lijkt door bepaalde bedrijven energie te worden verspild. In Eekwerd en in Altenburg lijkt van de overtollige energie van de dichtstbijzijnde bedrijven gebruik te kunnen worden gemaakt.”

Gebruik bestaande boorlocaties

“Is het mogelijk boorputten voor gas, die niet in exploitatie zijn genomen, te gebruiken voor verder onderzoek naar warmtewinning voor een warmtenet naar dorpen. Bijvoorbeeld de boorput aan de Krabbedyk bij Waaksens. Tenminste als Vermilion daar geen slaatje uit wil slaan.”

Ontwikkel het gebied rond de afsluitdijk

“Uiteraard zijn er kansen, als wij erin slagen om in samenwerking met het rijk en geïnteresseerde marktpartijen levensvatbare mogelijkheden te ontwikkelen in of nabij de Afsluitdijk eventueel in samenwerking met Harlingen zou dat voor flink wat vaak hoogwaardige werkgelegenheid kunnen zorgen.”

Toerisme is een kans voor Súdwest-Fryslân, maar let wel op

“Zonnepanelen bij toeristische overstappunten als veerpontjes.”

“Zonneparken bij fietspontjes en recreatieparken.”

“Meer nog dan zonneparken zijn windmolenparken een ramp voor het landschap. Ons landschap is ons kapitaal. Dat is voor toeristen aantrekkelijk. Juist in toerisme zit in het komende decennium een enorme groeipotentie.”

Collectieve kansen

Zet in op collectieve initiatieven

“Marktpartijen moeten ontstaan zijn uit coöperatieve initiatieven. En niet door grote partijen als projectontwikkelaars met veel geld!”

“Meer inzetten op bijvoorbeeld collectieven. Dorpsmolens dorps zonnepark (wel op panden niet op land). Zodat op lokaal niveau mensen betrokken blijven.”

Gemeentelijke energicoöperatie/ nutsvoorziening is een kans

“De gemeente zou met de inwoners een nieuw te vormen energie coöperatie kunnen vormen.”

“Door het weer in publieke hand nemen van nutsvoorzieningen kan de toekomst het beste worden gewaarborgd. Immers, elke 4 jaar zijn er verkiezingen.”

Wees niet bang voor eigen beheer

“Stel dat de gemeente windpark Fryslân in eigen beheer had uitgevoerd dan hadden voorlopig geen financiële zorgen en betaalden we wellicht flink wat minder gemeentelijke belasting.”

Dit is een kans om de eigen toekomst te bepalen

“Energie transitie is een hele grote bepaler van onze maatschappij in de toekomst. Neem je daar als gemeente aan deel en neem je het voortouw, of sukkel je achteraan en zet je bewoners in een soort rusthuis. Jong en dynamisch, voor economie en voor de cultuur.”

“Neem de jeugd mee, en stap af van die oude mannen bezwaren over opwekinstallaties. Durf het uit te dragen.”

Dit is een kans om werkgelegenheid voor jongere generaties te creëren

“Een grote kans is er nu om in tijd van crisis toch een groot werkgelegenheidsproject te starten waarvan de baten vooral ten goede komen aan onze kinderen en kleinkinderen, enz....”

“Combinaties maken van energieopwekking en plannen voor vergroten van de leefbaarheid van een dorp of streek. De diversiteit kunnen vergroten dankzij inkomsten van energieopwekking.”

Stimuleer zelfredzaamheid

“De gemeente neemt het voortouw in het opzetten van energie coöperaties in de (kleine) kernen. Dit leidt tot meer financiële zelfredzaamheid van deze (kleine) kernen. Omdat de gemeente reeds doelstellingen heeft gesteld, kunnen zij de voortgang bewaken. Zij kunnen het opstarten van energie coöperaties faciliteren, waarna de kernen dit implementeren. Een win-win situatie.”

“Inzetten op zelfredzaamheid van burgers in hun eigen woning (zelfvoorziening).”

Zet in op het gemeenschapsgevoel

“Groei van mienshipsgevoel, toename van creativiteit en innovatieve ontwikkelingen.”

“Ik zie in deze duurzame energie transitie vooral een mogelijkheid om de burgers zelf bewust te laten worden van de noodzaak van de omzetting naar duurzame energie. Dat doe je vooral door ze erbij te betrekken en misschien zelf verantwoordelijk te maken als ze dat zelf graag willen. Extra voordeel daarvan is dat burgers onderling meer begrip gaan kweken en de saamhorigheid in de gemeente toe kan nemen...”

“Per kern een eigen energieopwekking centrale.”

“Ik zie de meeste kansen in het gezamenlijk optrekken, maar dat betekent dat er heel veel tijd in moet worden gestoken want veel bewoners zijn er nog niet mee bezig.”

Zie het als een kans voor de regio

“En in deze tijd heel belangrijk; kom met iets wat in Nederland gemaakt kan worden. Nu we een pandemie hebben merken we dat we veel te afhankelijk zijn geworden van het buitenland. Ook voor zonnepanelen en windmolens worden grondstoffen uit het buitenland gehaald en worden kleine kinderen aan het werk gezet.”

“Ik [zie] hele grote kansen om op kleine schaal de dorpen te ontzorgen met schone energie.”

Bevolkingskrimp is wellicht ook een kans

“Volgens mij moeten we niet zo moeilijk doen over krimp. Minder groei betekent dat je

minder energie hoeft op te wekken.”

“Het openbaar bestuur zou kunnen overwegen een diepgaande studie te laten uitvoeren naar een krimpscenario leidend tot een minipopulatie die ongeacht haar consumptiegedrag in een "worstcasescenario", een verwaarloosbaar ecologisch effect heeft. Te beginnen in Friesland.”

Besparing is een kans

Zet in op besparing

“Veel meer inzetten op terugdringen van energiegebruik door isolatie van woningen en minder autogebruik.”

“Besparing van energie is heel (primair!) belangrijk en typisch iets wat lokaal door de gemeente kan worden georganiseerd. Verhoging bewustzijn bijdrage burgers op dit punt kan door betere/veelvuldiger informatie hierover.”

“Eerst besparen dus. Dit betekent gewoon je huis beter isoleren dit stimuleren!!! Als epa adviseur weet ik dat je zo bij de meeste woningen wel 50-70 % kunt besparen.”

“Als voorbeeld. De vele (reclame)verlichting die 's nachts brand, of kantoorpanden waar veel licht brand terwijl er niet gewerkt wordt.”

“Verplichting neonreclame/grootschalige belichting op industrieterreinen en/of monumenten 's avonds na 23.00 uur uit te zetten.”

“Energiebesparing: daar moet veel meer aan gebeuren. Zonder dat is het opwekken van schone energie dweilen met de kraan open. De volledige winst aan schone energie wordt opgesoupeerd door toename van het gebruik. Dat moet echt anders, zo komen we er niet. Ik vind dat in de plannen een groot gemis!”

En vermindering van consumptie

“Meer werken naar consumptie vermindering door o.a. de winkels op zondag gesloten te houden en kortere openingstijden van de grote supermarkten in de stellen. Uiteraard landelijk!!!”

“Geen nieuw te vestigen bedrijven meer toelaten met een hoog energie verbruik.”

“Onze consumptiemaatschappij grondig wijzigen. Klein voorbeeld: alles is in plastic verpakt.”

Beloon duurzaam gedrag

“Toeslagen behoorlijk verminderen voor huishoudens die bv onder de 500 KUB gas jaarlijks zitten. Zodat zij beloond worden omdat ze duurzaam stoken.”

“Bewoners belonen voor energiearm gedrag. Tot nu toe hebben wij zelf vrijwel alle kosten hiervoor op ons genomen (HR++glas en zonnepanelen). We proberen zo zuinig mogelijk met energie om te gaan. Zelf denk ik dat een beloningssysteem ook stimulerend kan werken.”

“Bewoners geld geven als ze de gasmeter willen verwijderen.”

“Goedkoop geld lenen betekent dat we nu grote investeringen kunnen doen die direct renderen. Niet over 10 jaar, direct na implementatie. Denk aan het beschikbaar stellen van renteloze leningen voor duurzame verbeteringen voor bedrijven en particulieren.”

“Daarnaast de belastingdruk verlagen om gedrag (consumptie en verbruik) te sturen. Als we allemaal minder energie verbruiken, hoeft er ook minder opgewekt te worden. Laag btw-tarief voor energiezuinige alternatieven. Aanpassing bijtelling voor "gebruikte" elektrische auto's.”

Kansen in de gebouwde omgeving

Stel eisen aan nieuwbouw

“Alle nieuwbouwwoningen verplicht te bouwen met zonnepanelen en collectoren eventueel met thuisbatterijen uitrusten.”

“Meer ondersteuning en sturing overheid ... hoe kan het dat er nog huizen gebouwd worden verkeerd gepositioneerd zo dat er geen dak is om zonnepanelen te leggen.”

Maak verduurzaming beschermd stadgezicht makkelijker

“Dat de gemeente aanvragen van bijv. zonnepanelen versoepelen voor woningen die nu onder stadsaanzicht vallen, wij kunnen geen kant op. Voorkant volop zon en achter te weinig maar we mogen niets.”

Stimuleer technologie die past in bebouwde kom

“Kleine verticale windmolens toestaan op woningen.”

“Hele kleine windmolens van zo'n 80 cm a 1 meter, met verticale schoepen (geen wieken), op je schuurtje. Zodat dag en nacht je sluipverbruik aan stroom (klokken, opladers, alles wat in stand-by staat enz.) gecompenseerd wordt.”

“Bij oude woningen een energiezuinige stadsverwarming aanleggen.”

Het water van Súdwest-Fryslân biedt kansen

Aquathermie en warmtepompen

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Friesland heeft bij uitstek mogelijkheden voor oppervlaktewater gebonden warmtepomp oplossingen (Friese meren, kanalen, IJsselmeer).”

“Vind het initiatief van Heeg met warmte uit water een heel interessante ontwikkeling.”

“Ik denk dat Friesland veel mogelijkheden biedt voor aquathermie. Dit kan op wijk-schaal, op dorps-schaal, en misschien nog wel veel groter. Het gaat dan uitsluitend om warmteopwekking.”

“In detail: warmte uit oppervlaktewater voor verwarming met warmtepomp wordt niet benoemd of zichtbaar onderzocht, terwijl er in onze gemeente juist heel veel mogelijkheden voor zijn. Met name in plattelandsgebieden/dorpen is een warmtenet veel te duur en een lucht-warmtepomp systeem te kwetsbaar/lawaaiërig/mindereffectief/beperkte levensduur.”

Warmtepompen in kerken

“Kerken (bijvoorbeeld de Oosterkerk in Sneek) komen leeg: benut die om bijvoorbeeld grote schaal warmtepomp (Oosterkerk ligt naast de Zwette: een uitgelezen kans voor woningverwarming op oppervlaktewater).”

Waterkracht

“Ik zag dat er plekken zijn met hoogteverschil in Friesland wellicht kan er daar wat gedaan worden met waterkracht in combinatie met een vistrap uiteraard. Als het water van hoog naar laag wordt geleid (zoals bij sluizen gebeurt daar kan het waarschijnlijk niet vanwege scheepvaart) kan daar in weilanden wellicht ook wat mee gedaan worden. Door het wat minder geleidelijk te doen.”

“Bij verdroging laten we water vanaf het IJsselmeer de boezem instromen. Hier kan energie worden opgewekt.”

“Ja, door grote turbines in de afsluitdijk te plaatsen die door het spuien van water energie opwekken, dat bespaart landschap voor windmolens.”

Getijdenenergie

‘Er wordt niet geschreven over het opwekken met het getijde stromen, en of uitvloeien toevloeien van oppervlaktewater in de kanalen en vaarten in Friesland.’

“De mogelijkheden fan ebbe- enloedbewegingen mear bruke om enerzjy op te wekken bliuwt te folle op de eftergrun.”

“Getijdencentrale(s) bouwen in combinatie met een vliegveld op zee om Schiphol te ontlasten.”

“Golfbewegingsenergie opwekken.”

Blauwe energie/ membraantechnologie

“Blue energie heeft mijn voorkeur. Natuur doet haar werk wel.”

“Blue energie: we hebben zoveel water daaruit kunnen we ook warmte/energie halen!”

“Er zijn zoveel meer mogelijkheden dan alleen zonne-energie of windmolens. Ik zie daar veel te weinig van terug. Wanneer gaat de blue energy centrale op de afsluitdijk naar volledige productiecapaciteit? Prachtige techniek en zeer weinig hinder voor bewoners. Ik vertrouw op de dit punt de bestuurders niet. Waarom pakken deze kansen niet? Financieel niet aantrekkelijk? Druk van hogere bestuurders of partij belangen?”

“In IJsselmeer/ via Wetsus/ grootschalige opwekking van waterenergie d.m.v. membranen.”

Kansen voor boeren

Help boeren

“Help boerderijen in begeleiding en financiering om lokaal energie te produceren en af te zetten voor lokaal gebruik.”

“Zuiveringsinstallatie veeteelt helpen ontwikkelen en financieren.”

Met vergisting van mest

“Biomassavergisting in covergisting van GFT en mest, monovergisting van mest.”

“Gas van poep.”

“Alle koeienstront geschikt maken om te vergassen i.p.v. alles in het land te injecteren wat behoorlijk schadelijk blijkt te zijn. Dat is twee vliegen in een klap.”

Zorg dat koolstof in landbouwgrond wordt opgebouwd

“De opwekking van duurzame energie is een poot van het algemenere CO₂ beleid. Bijna niemand weet dat de industriële manier van landbouw (zoals die ook in Súdwest-Fryslân voorkomt) het koolstofgehalte van de bodem uitput. Een CO₂ vriendelijke landbouw leidt tot de opbouw van koolstof in de bodem (die daardoor CO₂ uit de lucht op neemt), een luchtige bodem, goed bodemleven, gezonde planten en daardoor tot minder ziekten en een veel hogere wateropname (waardoor de noodzaak om te sproeien in tijden van droogte sterf vermindert). Daarnaast is de waterafvoer geringer en spoelt ook minder kostbare aarde weg. Wellicht een eyeopener? Geen idee of de gemeente hier invloed op heeft. Maar het bevorderen van bio-boeren heeft invloed op veel van bovenstaande zaken.”

Laat boeren omscholen

“Industriële boeren laten omscholen tot houders van zonnepanelenparken die omzoomt worden door bossages.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Windmolens op boerenerven

“Kijk eens verder dan zonnepanelen en windmolens. Of stimuleer de boeren om van die kleinere windmolens te plaatsen, zoals in Groningen gebeurt. Verdiep je in wat de agrarische sector hierin kan betekenen. Iets met warmte winnen uit mest enz.”

“Kleine windmolens bij agrarische bedrijven voor eigen opwekking of dorpsmolen, die als het ware “wegvallen” in het landschap.”

Kansen voor zonne-energie

Alle gemeentelijke gebouwen met zonnepanelen bedekken

“Gemeente moet op eigen gebouwen zonnepanelen zetten.”

“Dorpshuizen.”

Alle boerderijen vol zonnepanelen zetten

“Alle fabrieksloosden en rinstallen fan de boeren oantrune om har dakken fol mei sinnepanielen te lizzen (miskien mei wat subsydzje as oantriuwer).”

“Alle staldaken en grote gebouwen benutten met zonnepanelen.”

Daken huurwoningen vol zetten

“Alle platte daken van huurwoningen voorzien van zonnepanelen.”

“Op huurwoningen zonnepanelen plaatsen.”

Gebruik bermen

“Bruk de bermen dan diken om sinnepanielen te setten.”

“Meer zonnepanelen langs de snelwegen plaatsen. Hier heeft men er het minst last van.”

Gebruik alle ongebruikte oppervlakten, zoals:

“Zonnepanelen bij toeristische overstappunten als veerpontjes.”

“Alle gebouwen en lege plekken of reeds bestaande industriegebieden gebruiken als oppervlakte voor het opwekken van duurzame industrie. Tevens een kans voor de verfraaiing van deze terreinen en een gevoel dat iedere vierkante meter in de gemeente nuttig gebruikt gaat worden voor een gemeenschappelijk doel: opwekken duurzame energie”

“Daken van huizen en andere gebouwen (fabrieken, kantoren, schuren en stallen) benutten voor de aanleg van zonnepanelen (i.p.v. op agrarische grond)”

“De afsluitdijk. Sowieso een mooie locatie om bijvoorbeeld zonneweides aan te leggen.”

“Hoge flats daken gebruiken. Is uit het zicht en betere energie ontvangst!”

“Inzetten op overdekken van parkeerplaatsen met carports waarvan het dak van zonnepanelen. Multiple voordeel: auto staat 's winters droog en zomers koel (scheelt benzine en uitlaatgassen want verwarming, blazers, airco hoeven minder hard aan), Parkeerplaatsen zijn al lelijke ruimtes en worden er niet lelijker van, opgewekte energie kan direct naar de laadpalen voor elektrische auto's.”

Kies voor dubbelgebruik van land

“Dieren laten grazen tussen de zonnepanelen.”

“Zonnepanelen combineren met biologische akkerbouw en veeteelt. Grond niet alleen gebruiken voor zonnepanelen maar een dubbelfunctie zoeken, bv op daken van uitloopkippenrennen of samen met gewassen die in halfschaduw kunnen groeien.”

“Zonnepanelenvelden met veldbloemen voor de insecten erbij. Houd het laag bij de grond.”

Gebruik enkel bestaande daken

“Zet alstublieft in op de bestaande daken. Gigantisch oppervlaktes die niet benut worden, ten koste van kostbare landbouwgrond. Zou nooooooit moeten gebeuren. Die grond zal nodig blijven monden te voeden.”

Verhuur zonnepanelen en ‘zonne-volkstuintjes’ aan inwoners

“Als je op verschillende plekken grote zonnepanelen parken bouwt kun je wellicht zonnepanelen verhuren aan de inwoners, hierbij hebben inwoners toch nog invloed maar hoeven ze niet helemaal zelfstandig de touwtjes in handen te nemen.”

“Ook zou je als gemeente zonneweides kunnen faciliteren waar mensen panelen kunnen huren of kopen. Waarbij je samen kijkt naar landschappelijke inpassing. In de praktijk kom je dan al snel tot de conclusie dat je hiervoor landbouwgrond nodig hebt. Deze is voor een individuele particulier of een lokale energiecoöperatie lastig te kopen, te huren. En ook de vergunningen zijn lastig. De gemeente zou hier een rol kunnen spelen. Vergelijk het maar met volkstuintjes. Mensen die zelf geen tuin hebben, maar toch groenten willen verbouwen. Dit principe zou ook goed werken voor PV-panelen.”

Nodig inwoners uit op andermans daken zonnepanelen te plaatsen

“Dakdelen. Inwoners laten investeren in duurzame energie via daken van “buren” bedrijven en publieke gebouwen die daar wellicht zelf de middelen niet voor (over) hebben, huurpanden etc.”

En omarm innovaties in zonne-energie

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Op het water drijvende zonnepanelen. Dakpannen met zonnepanelen.”

“Wat wel kan, en waarover ik me nog steeds verbaas dat het niet gebeurt terwijl het zo simpel is, is het plaatsen van zonnepanelen op draaimechanismen. Alleen in zonneparken natuurlijk, op daken is dit voorlopig niet haalbaar. Maar voor zonneparken: denk aan bloemen, die draaien niet voor niets met de zon mee. Onze zonnepanelen liggen statisch op hun plek. Minder rendabel krijg je ze niet! Laat ze meebewegen met de zon. Het levert een meervoud van energie op, waarschijnlijk zoveel dat je nooit weer een windpark hoeft te plaatsen.”

Kansen voor windenergie

Dorpsmolens

“Elk dorp zijn eigen molen.”

“Geef dorpsmolens ook de ruimte om op te schalen en te investeren.”

“<https://www.eazwind.com/nl/product/> met deze windmolen bij de boeren/ land eigenaren plaatsen om dorpen van energie te voorzien.”

Stimuleer gebruik kleine windturbines (vergunningsvrij)

“Vergunningsvrij maken van kleine windturbines met een as hoogte van max. 15m voor agrariërs/industrie zoals in o.a. Groningen en Drenthe.”

“Kleinere windturbines. Deze leveren ook 's nachts stroom. Zullen derhalve stabielere kunnen leveren.”

“Mobile kleine windmolens (tot de hoogte van 4 meter) toestaan (met en zonder wieken).”

Vervang oude windturbines met betere

“Er staan veel oude windturbines in SWF die op het einde of over hun maximale levensduur zijn. Stel deze eigenaren in staat om deze op te kunnen schalen naar een nieuwere en dus ook efficiëntere windturbine met ongeveer dezelfde afmetingen met (+/- 10 a 15%) hogere tiphoogte, omdat het moeilijk is tegenwoordig nog zulke kleine windturbines te krijgen.”

“Regelingen om bestaande duurzame opwekking versneld te moderniseren (nieuwere grotere windmolens bijv.).”

“Groninger windmolens. Lang niet zo'n aantasting van het landschap als grote windmolens of zonnepaneel velden.”

“Vervang ALLE bestaande windmolens door efficiëntere. Die staan er toch al en daar zijn we dus aan gewend.”

Werk kleinschalig

“Niet alleen reuzenmolens, maar ook kleinere lokale molens of andersoortige windturbines.”

“Kans grijpen om juist te verrommelen! Door verrommeling hou je kleinschaligheid en geef je de burgers het idee dat de lasten eerlijk worden verdeeld.”

Meer particuliere windmolens

“De windmolen ook voor particulieren, het Groninger model.”

“Meer particuliere windmolens.”

Plaats windturbines hier:

“Bij het Antonius ziekenhuis in Sneek hebben ze zonnepanelen geïnstalleerd, heel goed. Hier zou een solitaire windturbine goed geplaatst kunnen worden van 3 MW. De boel is goed geïsoleerd daar in het AZS en verder is er geen omgeving die er last van kan hebben qua geluid”

“Jazeker, plaats de molens bij voorkeur in het IJsselmeer. En e.v.t. zonnepanelen in weilanden van boeren die gedwongen moesten stoppen.”

Zet in op projecten op IJsselmeer en zee

“Plaats ALLE nieuw te plaatsen windmolens in het IJsselmeer en in de Noordzee waar bewoners en het eventuele toerisme er nauwelijks hinder van ondervinden.”

“Belangen in projecten op zee.”

“Op zee is ook een optie.”

“NL-breed inzetten op windmolens in Noordzee.”

Kansen voor het net

Zorg voor diversiteit op het net

“Door verschillende energievormen te gebruiken kun je de netten het best benutten. Probeer dat ook te beseffen, zon heeft enorme pieken als er geen wind is. En in de winter geeft wind meer kans.”

Gelijkspanning

“Introductie van gelijkspanningsnet in nieuwbouwwijken. DC biedt grote voordelen in energiedichtheid, conversierendement en transport, zeker omdat duurzame bronnen ook al gelijkspanning produceren. Bovendien kunnen zo lokale, intelligente netten worden gerealiseerd, met automatische afstemming van plaatselijke vraag, aanbod en opslag.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Creëer energiehubs

“Rol van regionale, professionele energie coöperaties voor een beperkt aantal grootschalige energiehubs (wind en zon). Energiehubs: 4 tot 6 windturbines in lijnopstelling, samen 20-30 MW. Zo mogelijk i.c.m. zonnepark van idem capaciteit (cablepooling!) en energieopslag (stroom en/of waterstof). (Bijvoorbeeld in batterijpakketten van elektrische auto's).”

Kansen voor opslag

Opslag warmte en koude

“We kunnen veel meer dan nu warmte van fabrieken en koeling van woningen (i.p.v. airco's) opslaan in de bodem.”

“Het maken van warm water met heatpipes voor burgers. (Overdag warm gemaakt s 'avonds warm douche en het huis warm...”

Kleinschalige opslag

“Elk huishouden een batterij voor opslag. Een soort platte Tesla batterij. Gratis geleverd door het Rijk.”

“Energieopslag thuis voor eigen gebruik. Hiermee haal je de piekbelasting uit het net. Dat scheelt investeringen door de bedrijven. Nadeel voor de bedrijven is dat er minder energieverkeer is waardoor ze minder omzet maken.”

“Lokale of kleinschalige opslag of buffers in dorpen of wijken. Zou met de opwekking en verwerking van waterstof kunnen. Hiermee ontzie je eventuele belasting op het elektriciteitsnet.”

“Lokale opslag in ondergrondse systemen in de woonwijken en bij de trafo stations.”

Opslag op bedrijventerreinen

“Energieopslag moet/kan volgens mij een onderdeel worden van bedrijventerreinen. Daar zitten de grootste afnemers en wordt het landschap het minste aangetast.”

Kansen voor transport

Stimuleer het gebruik van openbaar vervoer

“Stoppen met het gebruik van auto's die op benzine en diesel rijden (scheelt veel vervuiling). Stimuleren gebruik openbaar vervoer (waarbij gemeenteambtenaren een voorbeeldfunctie moeten hebben)”

“Lokaal (duurzaam!) openbaar vervoer kan veel beter. BV vervoer op afroep, het

ondersteunen van initiatieven van autodelen (NB Duurzaam Koudum krijgt het nog niet eens voor elkaar steun te krijgen van de gemeente voor een (1) laadpaal om een test uit te voeren.).”

“Een metro dan hoeven auto's niet om te rijden”

En thuis werken

“Nu we geleerd hebben om meer thuis te werken en meer thuis te studeren kunnen we daar maar beter mee door gaan en ons daar beter in bekwamen om met minder transporten en gehaast onze levens eenvoudiger en bewuster te maken. “

Verduurzaam en verbeter transport

“Binnen de gemeente meer openbare laadpalen voor elektrische voertuigen plaatsen om het gebruik daarvan te stimuleren.”

“Promoot het gebruik van elektrische bedrijfsauto's. Denk vooral aan de vele bestelbusjes die de woonwijken platrijden.”

“SWF ligt vanaf RANDSTAD op $\hat{\pm}$ 1 uur. Breng reistijd vanuit SWF naar A'dam onder 1 uur. Verbeter treinverbinding vanaf Lelystad naar Groningen via Heerenveen. Creëer in Stavoren een waterhub naar Enkhuizen. Afstand is 22 km en als je dat weet te overbruggen in 20 minuten (60 km/u) daarna de trein vanuit Enkhuizen naar A'dam binnen 45 min dan betere spreiding van bevolking over NL.”

“Stoppen met het gebruik van elektrische auto's (kost absurd veel stroom)”

Plaats meer oplaadpunten voor elektrische auto's

“Ja zorg ervoor dat er meer oplaadpunten voor auto's komen het is nu godsonmogelijk om een elektrische auto te rijden als je niet over een oprit beschikt. En zorg er dan voor dat er geen woekerprijzen worden gevraagd anders heeft het geen zin.”

Elektrische auto's kunnen helpen bij opslag

“Ook buiten de dominante wind en zonne-energie lobby durven te kijken en oplossingen zoeken in "slimme grids". Bij voorbeeld, waarom kan ik mijn thuis opgewekte (middag)zonnestroom, die ik daar op dat moment niet (kan) gebruiken niet elders in mijn elektrische auto opslaan?”

“EV-auto's kunnen dienstdoen als lokale/tijdelijke energieopslag.”

Smart grids (i.c.m. elektrische auto's)

“Ja meer investeren in Smart grid om mensen te stimuleren om stroom af te nemen bij veel zon en wind door de prijs mee te laten zakken en stijgen. Dus auto opladen thuis wordt goedkoper als er veel zon en wind is. Ook de oplaadpunten van bedrijven voor auto's

meenemen met flexibele prijzen.”

Kijk ook naar deze technologieën

Aardwarmte

“Breezanddijk op de Afsluitdijk zou opgeschaald moeten worden naar Energie-eiland. Concentreer daar Geothermie.”

“Aardwarmte’

“Geothermie zou serieus onderzocht moeten worden. Onder Friesland bevindt zich een oude vulkaan.”

Waterstof

“Windenergie direct omvormen naar waterstof bij de bron zelf. Zie pilotproject in Noord-Holland.”

“Friesland is dunbevolkt en kent veel gebieden die landschappelijk onaantrekkelijk zijn. Daar zou je prima industriële activiteiten kunnen laten ontplooiën zoals waterstofproductie.”

“Aardgasleidingen die er nu liggen gebruiken voor waterstofgas”

“Waterstof bijvoorbeeld!!! Er is al een proefproject in de Eemshaven.”

“Waterstof importeren uit landen met bijv. veel zonopwek voor waterstof productie”

Kernenergie

“Kernenergie, steeds veiliger.”

“De kernenergie wordt nergens in benoemd, is minder milieuvriendelijk en zeer duurzaam.”

“Een kerncentrale heeft een warmtenet en uiteraard stroom. Zo'n warmte net kan flink wat huishoudens verwarmen. Introduceer het met voorbeelden van kleinere centrales.”

“Kernenergie duidelijk overwegen. Het afval kan in de zoutmijnen van Esco in Harlingen ondergebracht worden met de laatste stand der techniek. Veilig en beheerst.”

En in het bijzonder thoriumcentrales

““Meer kerncentrales bouwen die draaien met Thorium.”

“De regering zou moeten overwegen om over te gaan op thoriumcentrales. Dat is heel veilig; de opslag stelt weinig voor en je kunt er geen kernwapens van maken. Wat wil je nog meer?”

Neem niet te snel afscheid van aardgas

“Tevens is aardgas nog steeds een van zuinige bronnen oom met de CO₂ uitstoot.”

“Gewoon gas of waterstof blijven gebruiken voor inwoners, het is kapitaalvernietiging om ons gasnet niet te gebruiken. De industrie moet van gas af.”

“Kernenergie en behoud van Aardgas.”

Zet in op andere/nieuwe brandstoffen

“Andere brandstoffen i.p.v. elektrisch rijden. (Accu's zijn niet milieubewust en laden gaat vaak in de nacht en daarmee zonder zonne-energie).”

“Ook biodiesel bv. Onderzoek door onafhankelijken, niet degenen die er gelijk winst uit halen.”

“Verbieden van houtverbranding.”

Groen gas

“De gasleiding die er toch al ligt gebruiken voor groengas. Waterstof lijkt wel een besmet woord, alles zetten we in op stroom uit wind en zon. Maar met minimale aanpassing van de cv-ketel kunnen we gewoon op groengas blijven verwarmen.”

“Neem notie van de nieuwe routekaart Groen Gas Nederland. Hierin staat bijvoorbeeld dat het totaal aardgasbrij maken van de samenleving niet nodig is. Maak gebruik van deze nieuwe zienswijze, dit zal zeker in financieel opzicht veel opleveren. We hoeven niet van het gasnet af, we kunnen middels vergassingstechnologie gelijkwaardig gas maken en hiermee een deel van de maatschappij blijven voorzien van deze noodzakelijke brandstof. We moeten meer in de mix van energie gaan denken.”

Zit in op koolstofafvang (CCS)

“Is het niet mogelijk om de CO₂-uitstoot van kolencentrales af te vangen of te binden aan een andere stof zodat ze geneutraliseerd wordt?”

Kernfusie

“KERNFUSIE”

“Kernfusie zou een oplossing kunnen zijn maar is nog niet zo ver.”

Kijk ook naar

“Wubbo Ockels had methodes ontwikkeld om energie op te wekken die ik niet in jullie lijstje zag. Kijk daar even naar alstublieft.”

Gebruik een brede definitie van duurzaamheid

“Duurzaam leven is meer dan zon en windenergie. Fietsen, lokale producten, consuminderen, recyclen, etc. Verbeter het openbaar vervoer.”

“Ik mis de kans om behalve duurzame energie ook een stap voorwaarts te maken op een leefbare woonomgeving. Daarmee bedoel ik de samenhang met schone lucht, veiligheid, stikstofbeleid, PFAS en andere onderwerpen. Er moet samenhang zijn in de keuzes; niet het energieprobleem oplossen en b.v. de gezondheid aantasten.”

“Duurzaam is ook dorpstuinen, ruilsystemen in spullen, vakmanschap en kennisoverdracht. Dichter bij onszelf, minder afhankelijk van multinationals.”

“Er moet ook gekeken worden naar verduurzamen van de gemeente in de vorm van isolatie van woningen en dergelijke. Daarnaast denk ik ook dat het groener maken in de vorm van bomen & planten een bijdrage kan leveren. Bijvoorbeeld minder bestratingen in wijken en binnenstad, opslag van water.”

“Als de opgave centraal staat moeten we kijken naar de klimaatopgave en niet naar de technische energieoplossingen. [...] Als we kijken naar de CO₂-uitstoot van huishoudens dan is het veranderen van het consumptiepatroon een slimmere en snellere oplossing voor de klimaat opgave. 75% van de CO₂-uitstoot komt van de spullen die gekocht worden, de voeding en de mobiliteit. Wanneer mensen een eigen keuze kunnen maken tussen deze dingen werken ze net zo goed aan de klimaat opgave zonder dat die enorme investeringen vraagt. Sterker nog het bespaar mensen geld om niet te vliegen.”

Duurzaam grondstoffenbeheer

“Betere verdeling arbeidsmiddelen en grondstoffen.”

Dit is een kans om bewustwording te creëren

“Dit is het moment om ervoor te zorgen dat mensen zich bewust worden van hun ecologische footprint. Omdat water heel goedkoop is gebruiken we er veel te veel van, we hebben geen idee van de echte kosten ervan. Dat is niet oké. Nu kunnen wij als mens en consument leren wat de echte kosten van energie zijn. Zodat we ons verantwoordelijker kunnen gaan gedragen inzake ons energieverbruik”

“Energie besparen door benodigde energie voor productieprocessen te tonen, zodat we niet alleen groen gaan produceren, maar ook groen gaan consumeren.”

VII. WAARDENKAARTEN

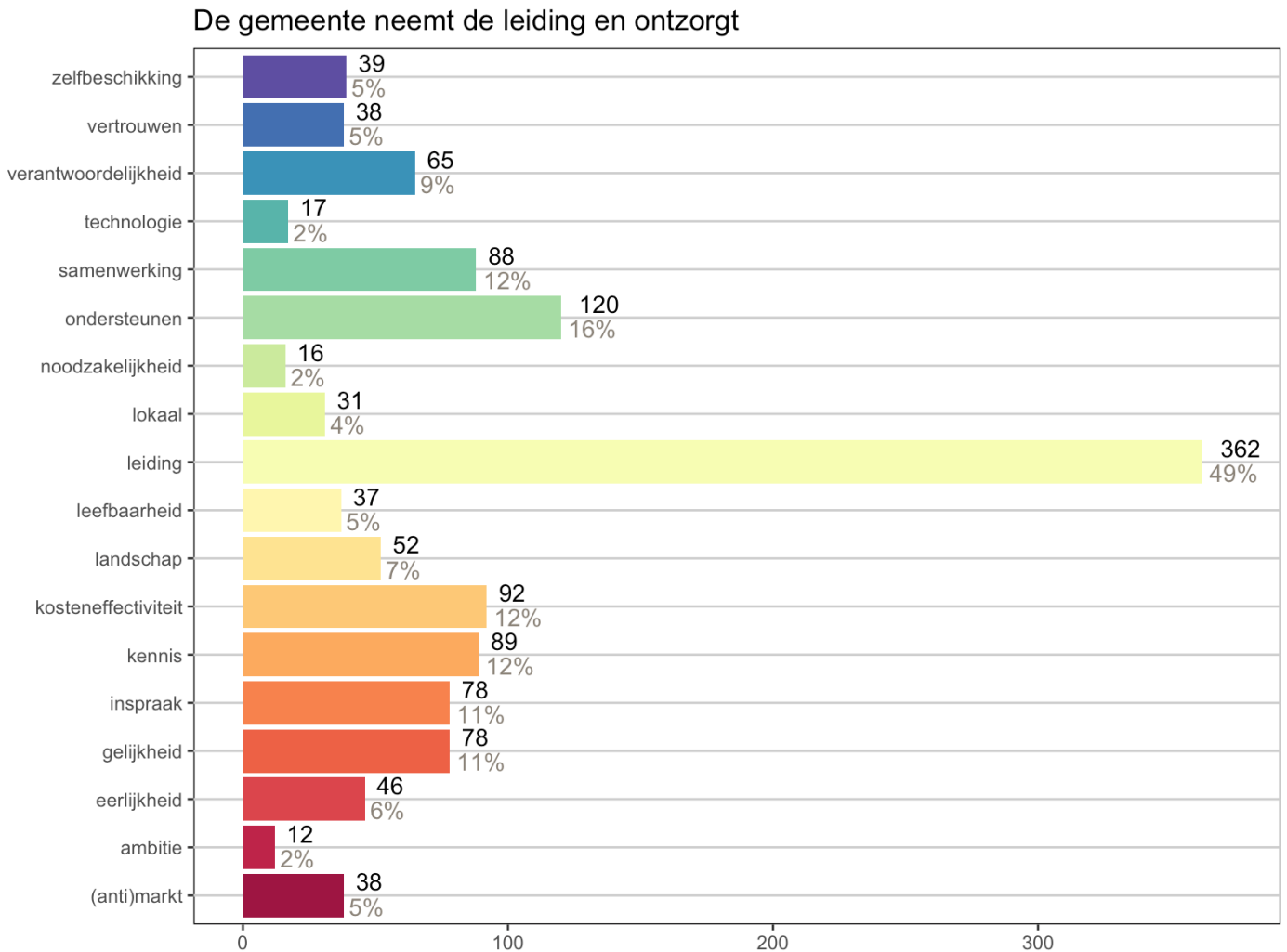
Per keuzemogelijkheid hebben we in kaart gebracht welke waarden er in de antwoorden van deelnemers naar voren komen. De lijst hieronder geeft aan welke 19 waarden het meest voorkwamen. Deze lijst is opgesteld op basis van de antwoorden van deelnemers, en verfijnd in meerdere analyserondes. We geven een korte beschrijving van de waarden in algemene termen en per mogelijkheid concrete voorbeelden.

Zelfbeschikking	De mogelijkheid voor inwoners om zelf de beslissing over duurzame energie te kunnen maken en deze uit te kunnen voeren.
Vertrouwen	Het belang dat organisaties (overheden, bedrijven) eerlijk zijn en je op hen kunt rekenen.
Verantwoordelijkheid	Duurzame energieopwekking als taak of verplichting. Van zowel organisaties als individuele inwoners wordt verwacht, dat zij hieraan bijdragen (en zelfs een morele verantwoordelijkheid tot verduurzaming hebben).
Technologie	Innovatie is belangrijk. Men draagt technologische oplossingen en innovaties aan om daarmee de doelstellingen te gaan halen.
Samenwerking	Met elkaar werken aan een doel. Inwoners onderling, maar ook groepen en organisaties kunnen samenwerken.
Ondersteunen	Ontzorgen, beseffen dat je op de juiste manier geholpen kan/zal worden.
Noodzakelijkheid	Bepaalde (technische) stappen worden gezien als noodzakelijk voor duurzame energieopwekking.
Lokaal	Deelnemers hechten waarde aan lokale projecten. Dit gaat over lokaal energie opwekken, uitvoering alsmede projectlocaties kunnen lokaal zijn en in de eigen omgeving plaatsvinden.
Leiding	Duidelijkheid en controle over verduurzaming van het energiesysteem. Vaak gaat het over een organisatie (de gemeente) die leiding moet nemen.
Leefbaarheid	Leefbaarheid van de regio is belangrijk. Vaak gebruikt in negatieve zin: De kwaliteit van de leefomgeving mag niet beïnvloed worden door (hinder van) uitgevoerde projecten.
Landschap	De natuur en omgeving zijn belangrijk. Horizonvervuiling wordt hierbij vaak als negatief gezien. Behoud van het Friese landschap staat centraal.
Kosteneffectiviteit	Geld moet goed besteed worden en het project moet rendabel zijn. Geen verspilling. Kosten mogen niet te hoog zijn.
Kennis	Beschikbaarheid en delen van kennis over duurzame energie.
Inspraak	De mogelijkheid voor inwoners en betrokkenen om hun mening te geven en mee te denken en doen.
Gelijkheid	Alle mensen zijn gelijkwaardig en hebben gelijke rechten. Duurzame energie moet toegankelijk zijn voor iedereen.
Eerlijkheid (van verdeling)	Lusten en lasten worden eerlijk verdeeld over inwoners. Mogelijke opbrengsten worden eerlijk verdeeld.
Ambitie	Het streven en gedreven zijn tot bijvoorbeeld de innovatiefste, duurzaamste of grootste oplossing.
(anti)markt	Wordt zowel positief als negatief gebruikt. Enerzijds is marktwerking positief, maar er is ook sterk commentaar op de marktwerking en negatieve gevolgen daarvan. Dit is niet echt een waarde, maar wel veelvoorkomend dus daarom toegevoegd als losse categorie.

Onderstaande tabellen geven per keuzemogelijkheden aan door hoeveel deelnemers bepaalde waarden besproken zijn. Dit geeft gevoel voor het belang dat deelnemers hechten aan bepaalde zaken in aanvulling op de overwegingen, zorgen en voorwaarden. Per waardenkaart geven we een aantal voorwaarden en doen we als onderzoekers een aantal observaties.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

1. De gemeente neemt de leiding en ontzorgt

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

Leiding

“Het is vaak lastig om alles zelf te overzien. Met hulp van de gemeente moet dit slagveld beter te begrijpen zijn.”

“Ik ga ervan uit dat de gemeente zoekt naar de beste oplossing voor haar inwoners en ervoor zorgt dat de omgeving mooi blijft.”

“Het is verstandig om als gemeente zoveel als mogelijk de regie in handen te nemen. Het bevordert de motivatie van haar inwoners om zich positief in te stellen t.a.v. de noodzakelijke Energietransitie`. Het is dan niet zozeer de ver van mijn bed show.”

Ondersteuning

“Als de gemeente de leiding neemt en met concrete plannen komt, is dit voor veel burgers een duwtje in de rug. Zelf hebben we, na een brief van de gemeente over zonnepanelen,

zonnepanelen aangeschaft met een flinke subsidie. Dit was voor ons echt het duwtje wat we nog nodig hadden.”

“Als privépersoon ben je toch afhankelijk van wat van de gemeente mag”

Kosteneffectiviteit

“Veel mensen hebben zelf niet de tijd, kennis of mogelijkheid te onderzoeken wat in welke situatie een goede keuze is op het gebied van duurzame energie. Wanneer de gemeente dit onderdeel verzorgt verwacht ik meer deelname aan verbeteringen ten behoeve van duurzame energie.”

“De overheid wil en kan grote volumes wegzetten, waardoor kostprijs en kwaliteit in verhouding zijn.”

Kennis

“Gemeente heeft meer kennis dan de inwoners. Wel moeten de inwoners betrokken worden bij de keuzes.”

“Omdat er ook deskundigheid nodig is. En goede coördinatie en efficiëntie komt zo ook beter tot z'n recht.”

“De Gemeente heeft de expertise in huis om te bepalen wat noodzakelijk is. Daarnaast op grote dak partijen stimuleren van zonnedaken, boeren erven etc. Geen grootschalige zonneparken. Deze beschadigen het landschap etc.”

Samenwerking

“Het lijkt mij goed dat de Gemeente in samenspraak met de inwoners het voortouw neemt. Duidelijk en democratisch proces. Het moet alleen niet zo zijn dat de Gemeente keuzes en maatregelen gaat opleggen (niet dwingen).”

“De gemeente zorgt voor een juiste stroming van middelen en geld. Anders ontstaat er wildgroei en gaat iedereen voor zich het organiseren. Samen sta je sterker.”

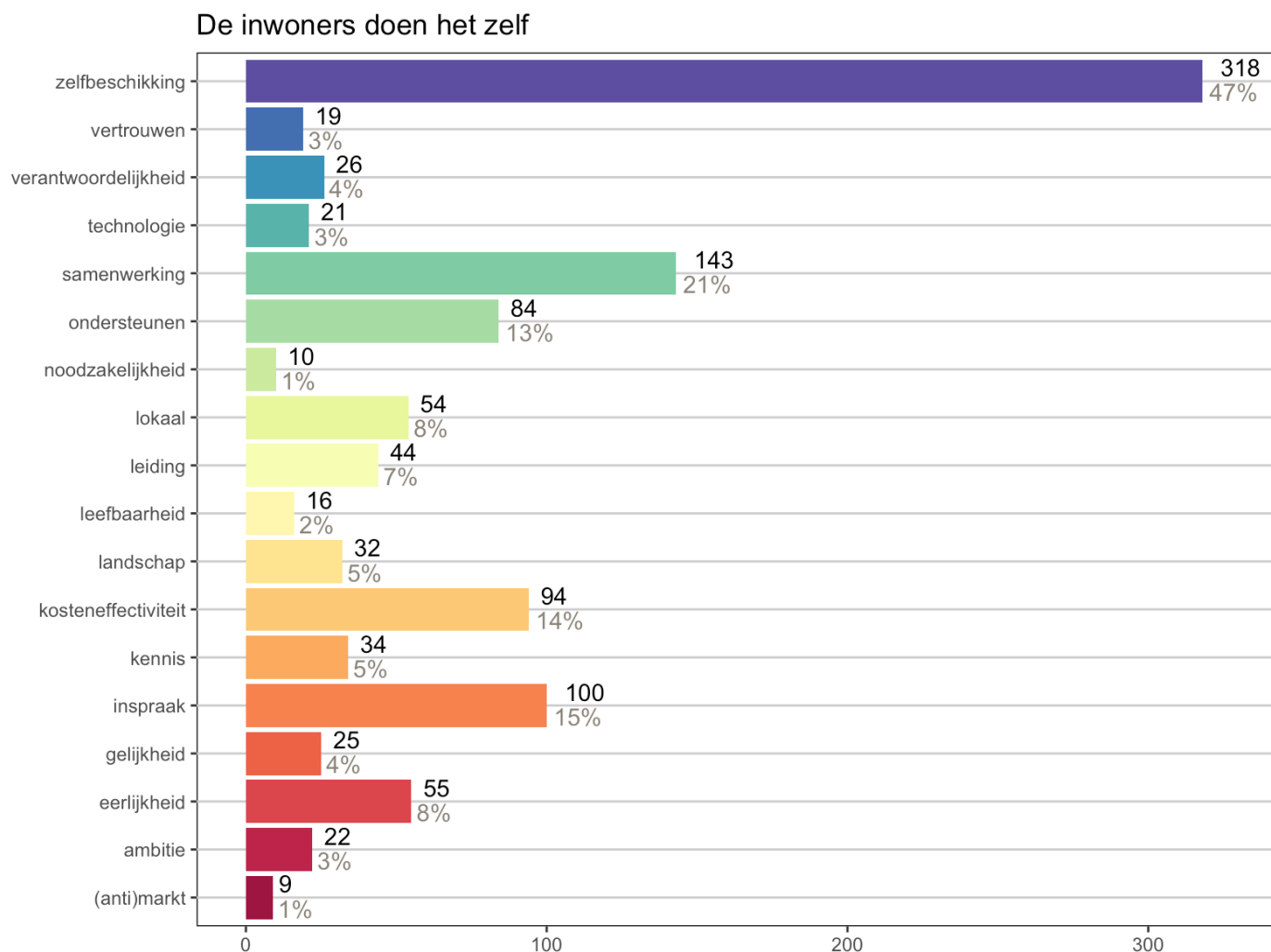
“Ik denk dat het goed is dat de regie van de verduurzaming van de maatschappij bij de overheid ligt. Als overheid (gemeente) is er een goed totaaloverzicht, is er in de breedte in te schatten wat de mogelijkheden zijn en kan samen met bewoners, dorpsbelang en lokale initiatieven communiceren en zoeken naar mogelijkheden.”

Interpretatie van de onderzoekers

Deelnemers schrijven over de regierol van de gemeente, en dat de gemeente de burger moet helpen te verduurzamen. Soms benadrukt men faciliteren, dan weer controleren, dan weer dwang. Al deze facetten vallen onder 'leiding'. Er lijken verschillende verwachtingen te zijn over de invulling van leiderschap door de gemeente.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

2. Inwoners doen het zelf

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

Zelfbeschikking

“Ik vond het belangrijk dat burgers zelf dingen kunnen doen en dat dit ondersteund wordt door de gemeente.”

“Als je wat wil moet je het zelf doen reken maar niet op steun van de gemeente.”

“Heb je wel alle touwtjes in eigen handen, ben je niet meer afhankelijk van de gemeente en andere grote partijen.”

Samenwerking

“Hoe groter de betrokkenheid, hoe hoger het rendement en saamhorigheid. Samen werken zal de gemeenschapszin vergroten, er kunnen meer duurzame projecten ontstaan. Denk aan dorpstuinen, ruilsystemen, samenwerken met lokale kleinschalige boeren, etc.”

“Bewoners in de dorpen kennen hun dorp, de wensen en mogelijkheden het best zelf. In het verlengde van de gemeente kunnen zij communiceren met lokale wensen, partijen en ondernemers.”

“Particulier initiatief. Samenwerken in lokale energiecoöperaties.”

Inspraak

“Hiermee komen de wensen van de bevolking op het niveau van kleine gemeenschappen het best tot zijn recht.”

“Zelf inspraak houden is nooit verkeerd”

Kosteneffectiviteit

“Het is financieel aantrekkelijk om zonnepanelen op het dak te leggen en in mindere mate huizen te isoleren. Dit zal alleen maar meer worden naarmate de energieprijzen omhooggaan”

Ondersteunen

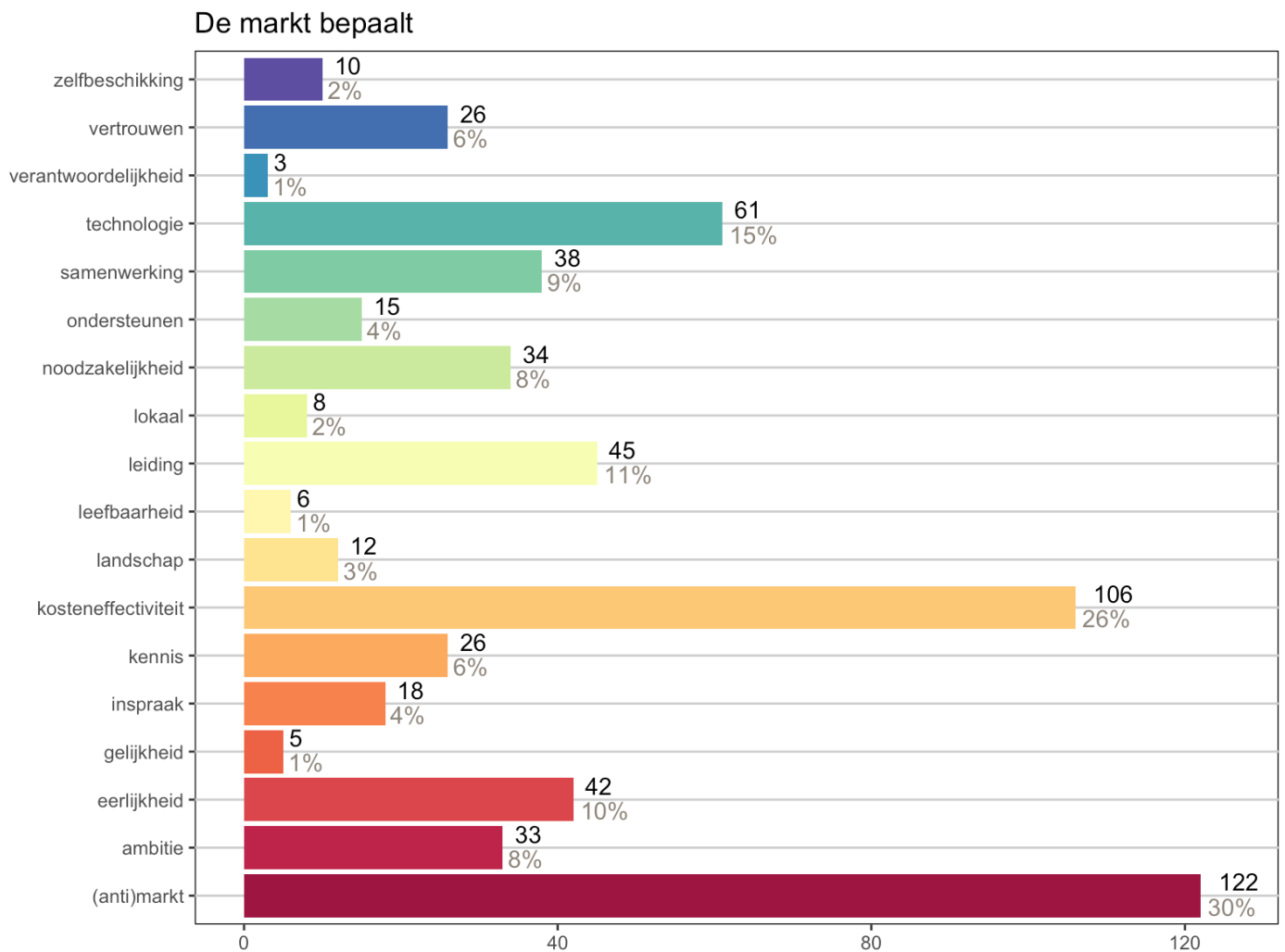
“Ik vond het belangrijk dat burgers zelf dingen kunnen doen en dat dit ondersteund wordt door de gemeente”

“Eigen kracht, en inzet is belangrijk. Gemeente moet helpen stimuleren.”

Interpretatie van de onderzoekers

Voor deelnemers lijkt zelfbeschikking niet individueel te zien, zelfbeschikking is ‘samenbeschikking’ voor deze deelnemers. De Mienskip kan heel effectief samen duurzame energie opwekken, mits ze ondersteuning van de gemeente krijgen en inspraak hebben in gemeentelijk beleid.

3. De markt bepaalt

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

(anti)markt – We zien zowel positieve als negatieve uitingen van deze waarde

“Zonder marktwerking geen snelle ontwikkeling van duurzame bronnen.”

“Vraag en aanbod zorgen voor de beste marktwerking. Expertise van gespecialiseerde bedrijven en instanties.”

“Zoals het nu gaat in de markt wekt bij mij alleen maar irritatie op. Veel leugens en agressief verkoopgedrag.”

“De markt heeft eigen belangen en neemt niet de beste keuze, alleen voor zichzelf. Daarom minder punten.”

Kosteneffectiviteit

“Wat het meest efficiënt is komt er. Niet het meest gewenste (politiek), maar wat daadwerkelijk mogelijk is. Al blijft de betaalbaarheid een aandachtspunt.”

“De oplossing moet economisch zinvol zijn.”

“Marktwerving kan de kosten laag houden.”

Technologie

“De markt bepaalt de techniek. De markt bepaalt de kostprijs. Dus logischerwijs bepaalt de markt ook hetgeen er uiteindelijk gaat komen.”

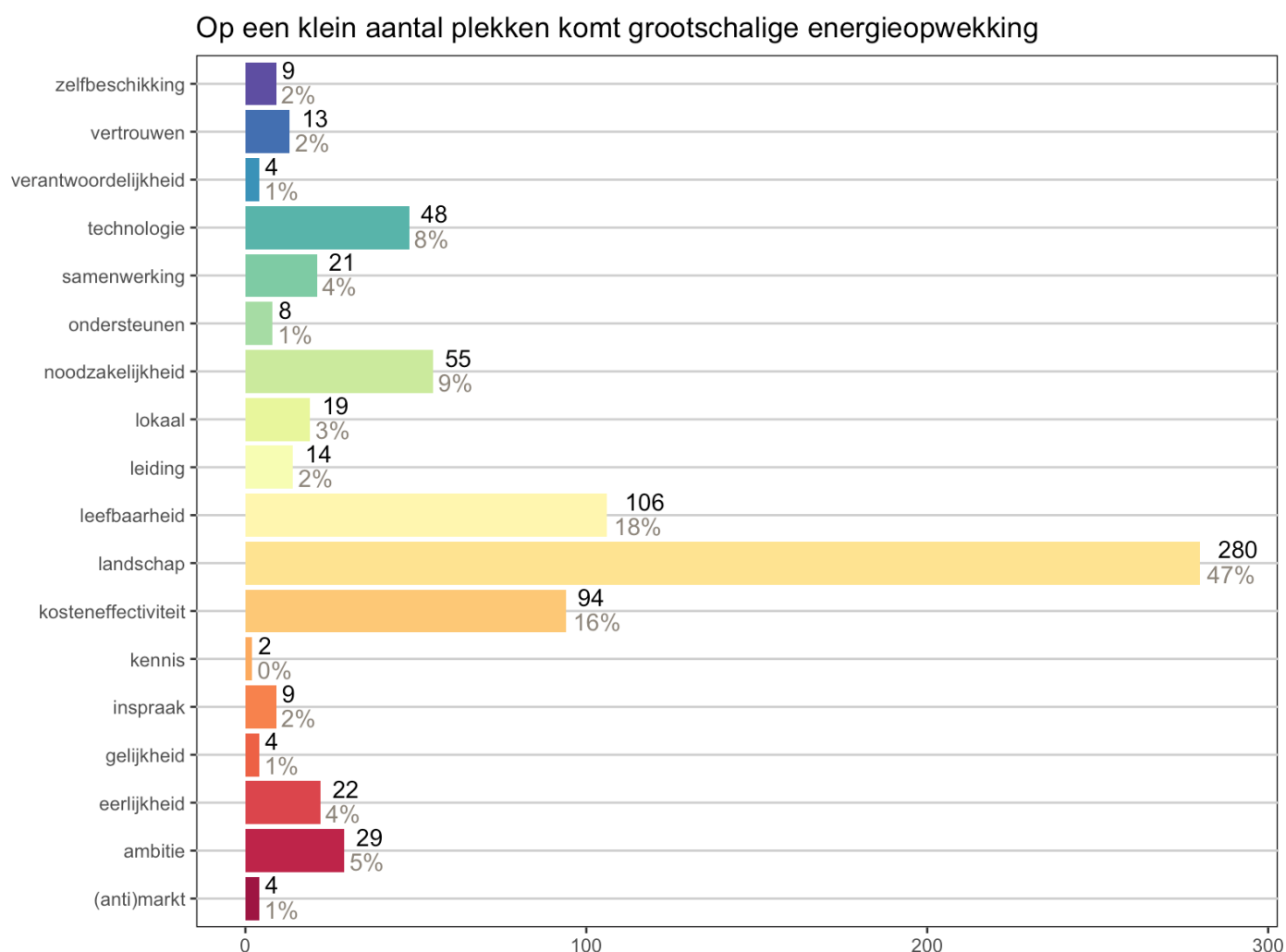
“Innovatie van duurzame oplossingen en bedrijven benutten.”

“Marktwerving zorgt voor up-to-date technologie.”

Interpretatie van de onderzoekers:

De markt wordt door deelnemers gezien als een partij die effectief energieopwekking kan verduurzamen. Zij kan de nieuwste en beste technologie voortbrengen. Echter, er komt ook een duidelijk anti-marktdenken naar voren uit de antwoorden van deelnemers. Met name grote spelers die niet uit de regio komen hebben in de ogen van deze deelnemers niet altijd het beste voor met de regio, en het milieu.

4. Op een klein aantal plaatsen komt grootschalige energieopwekking

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

Landschap

“Dit voorkomt onnodige landschapsvervuiling.”

“Helemaal mee eens liever wat 12 MW molens bij bepaalde dunbevolkte gebieden (afsluitdijk, kust IJsselmeer) dan her en der kleine molens in grote aantallen.”

“Lijkt me sowieso zinvol op een aantal plekken dat te doen. Liefst zo onopvallend mogelijk door er bijvoorbeeld bomen of struiken omheen te zetten.”

Leefbaarheid

“De meest genoemde opwekmethode hebben serieuze nadelen qua leefbaarheid. Liever een aantal plekken die verpest worden dan de hele gemeente.”

“Op plaatsen waar dit kan zonder overlast voor de inwoners.”

“Hou je dit centraal dan ben ik ervan overtuigd dat er uiteindelijk veel minder milieuverontreiniging zal zijn (uitzicht en geluidsoverlast) dan als er overal maar wat kleinere voorzieningen worden neergezet.”

Kosteneffectiviteit

“Dit maakt stroom aanleg goedkoper en zorgt voor minder overlast.”

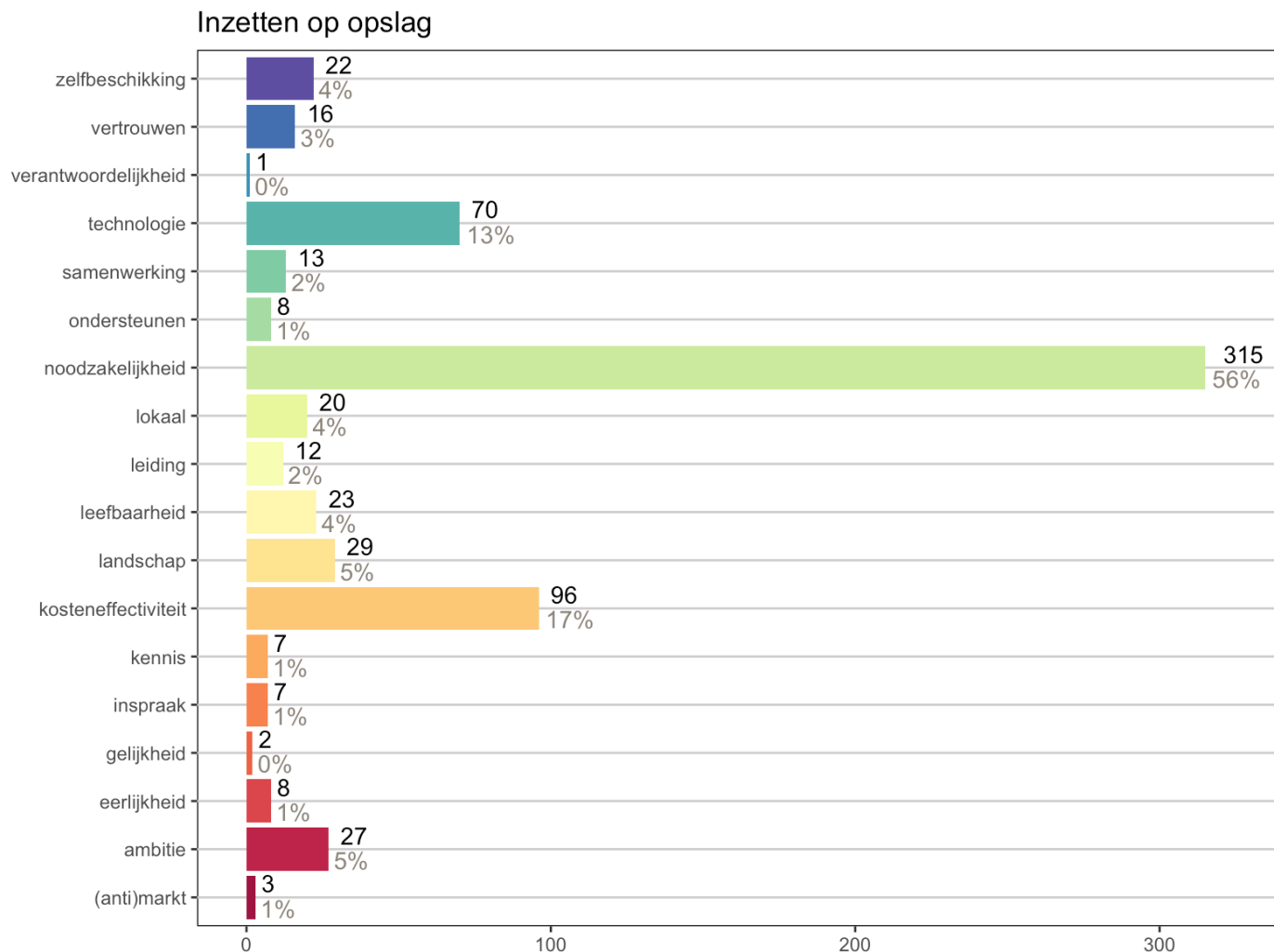
“Dit is het meest rendabel en beschermt natuur, milieu en omgeving het best.”

“Grootschalig is meest efficiënt en op slechts enkele plekken is minst horizon vervuilend.”

Interpretatie van de onderzoekers:

Het landschap van Súdwest-Fryslân is heel belangrijk voor deelnemers. Grootschalige opwekking op een aantal plekken is zowel een manier om de leefbaarheid en het landschap te beschermen (door energie opwekking te clusteren), maar ook een potentiële bedreiging. Grootschalige opwekking wordt als een effectieve manier gezien om te verduurzamen. Kosteneffectiviteit gaat hier over kosten in brede zin, niet enkel financiële kosten.

5. Inzetten op opslag

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

Noodzakelijkheid

“Opslag is in ontwikkeling en zal sowieso noodzakelijk zijn om (technisch) het net in balans te houden bij steeds grotere verschillen die ontstaan in vraag en aanbod. Dus dit item is eigenlijk geen keuze meer maar een noodzakelijk iets.”

“Omdat zon en wind er niet altijd zijn wordt opslag van energie steeds belangrijker!”

“Opslag is belangrijk voor gegarandeerde energie beschikbaarheid.”

Kosteneffectiviteit

“Dit is nmm nog te vroeg en te kostbaar, terugverdiëntijd zal zeer slecht zijn.”

“Hier is veel ruimte en al veel gebruik van wind en zon. Opslag en verkoop op piekmomenten zou profijtelijk kunnen zijn.”

“Zelfvoorzienend, winstgevend, werkgelegenheid.”

Technologie

“Onafhankelijk blijven door opslag van energie in energie-luwe periodes. Innovatief inzetten op waterstof opslag. Ook voor gebruik van op waterstof rijdende auto's.”

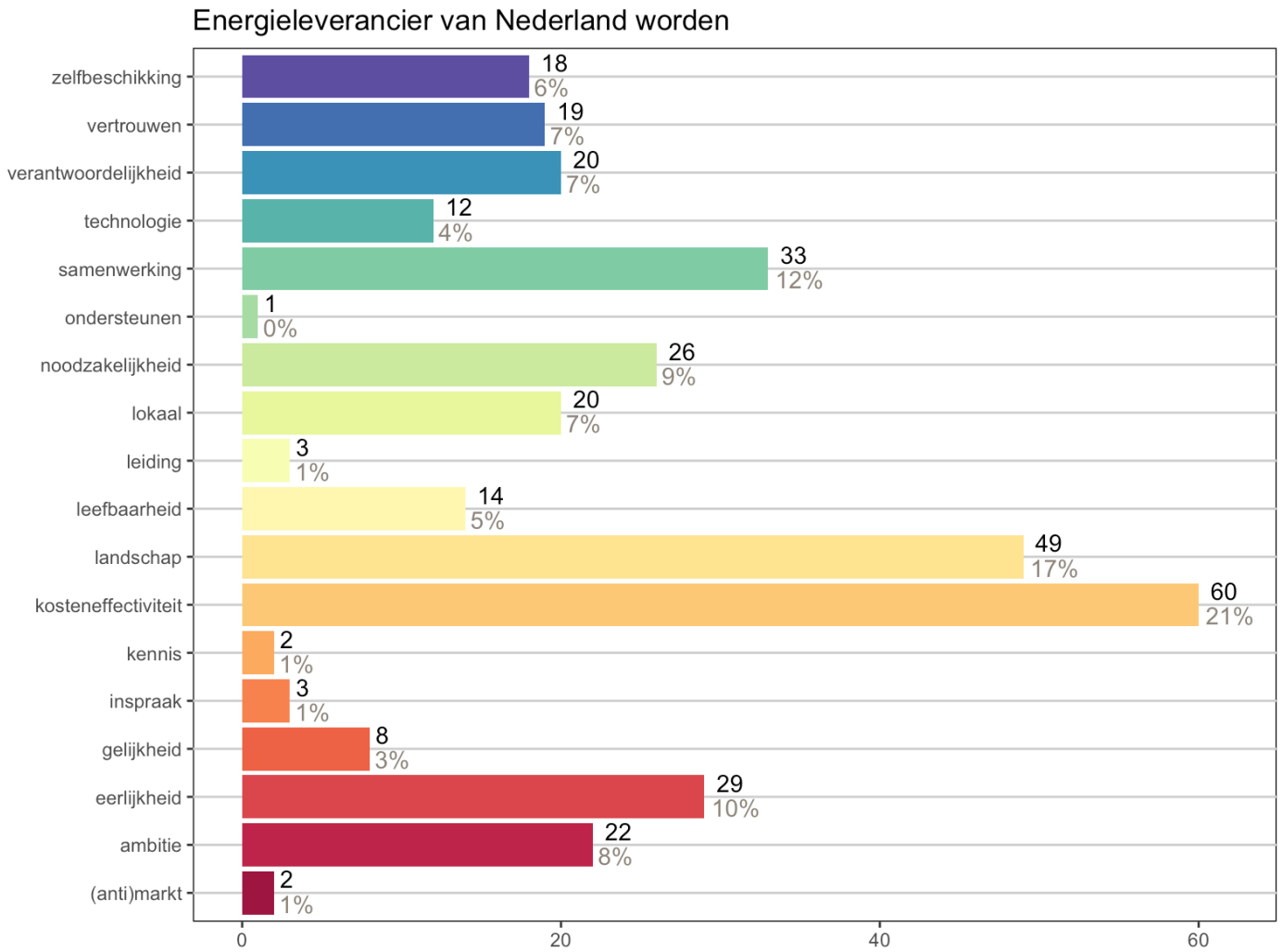
“Waterstofgas produceren op momenten van energieoverschot d.m.v. elektrolyse. Opslag in lege aardgasvelden.”

“Het opslaan van energie in centrales als VanOns. Niet in de bodem! Samen zoeken naar duurzame mogelijkheden van opslagcapaciteit.”

Interpretatie van de onderzoekers

Deze mogelijkheid wordt door deelnemers eigenlijk niet als keuze gezien, maar als een voorwaarde voor de Energietransitie. Op die manier kan er op een effectievere manier gebruik gemaakt worden van de beschikbare energie. Hier is nog wel veel technologische ontwikkeling voor nodig.

6. Energieleverancier van Nederland worden

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

Kosteneffectiviteit

“Goede manier om als gemeente meer zelfredzaam te worden in de financiering van de duurzame samenleving. En goed voor de werkgelegenheid.”

“Om energieleverancier te worden kan de gemeente wel een extra centje gebruiken.”

“Ja dit is wel een optie maar opslag zou ook gebruikt kunnen worden voor eigen initiatieven. Mocht het wel zo zijn dat er veel overblijft is dit zeker een terugverdien model.”

Landschap

“Dit zorgt voor waarschijnlijk minder natuurbehoud omdat er grotere gebieden nodig zijn om iedereen van duurzame energie te voorzien.”

“Dit lijkt een mooi verhaal, maar we moeten het niet onmogelijk maken voor (oer) producenten zoals de boeren. Als dit gepaard gaat met de vernietiging van de landbouwgrond is het onverstandig.”

“Hier is onze gemeente veel te mooi voor.”

Samenwerking

“Zo hebben andere provincies er ook profijt van.”

“Wederom: we moeten het samen doen. Dus ook verantwoordelijkheid nemen richting dichtbevolkte gebieden in NL.”

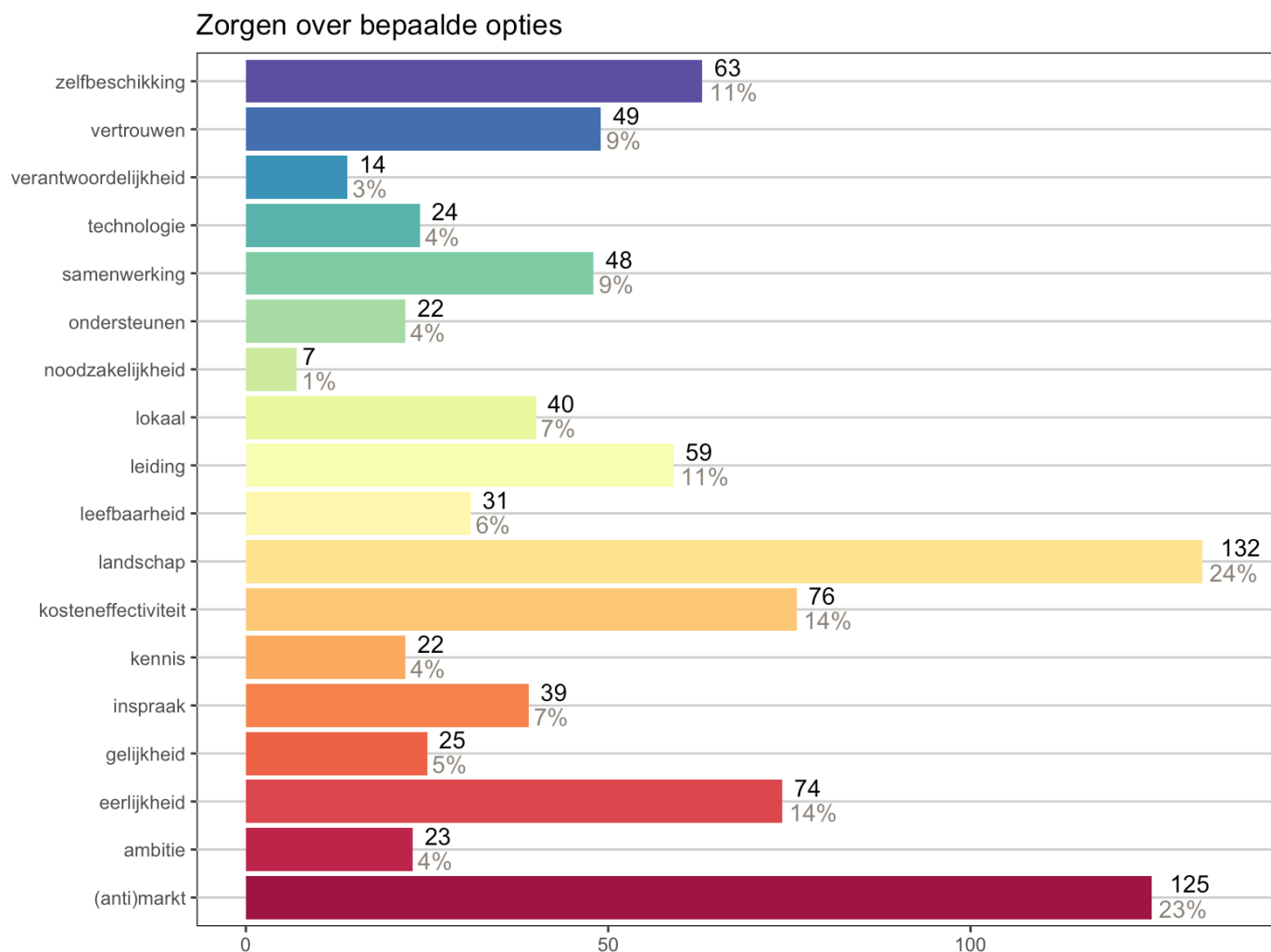
“Lokaal of provinciaal, dat kan. Verdeling in kleinere, lokale en provinciale netwerken maakt minder kwetsbaar en vergroot de betrokkenheid.”

“Wij hebben de ruimte, in de randstad is die niet, dus logisch dat wij niet een hek om Friesland (SWF) heen moeten zetten. Het is tevens een duurzaam verdienmodel.”

Interpretatie van de onderzoekers:

Deze mogelijkheid zou voor sommige deelnemers een kosteneffectieve manier kunnen zijn om het energiebeleid voort te zetten, maar mogelijke verstoring van het landschap is een risico. De reacties op deze mogelijkheid laten zien dat het niet altijd duidelijk is wie bij ‘samen’ in samenwerking hoort.

7. Zorgen

De meest voorkomende waarden in de antwoorden van deelnemers zijn:

- Landschap
- (anti)Markt
- Eerlijkheid
- Kosteneffectiviteit

Als we naar de waardenkaart van de zorgen van deelnemers kijken zien we grotendeels dezelfde waarden naar voren komen als in de bespreking van zes mogelijkheden. Een opvallend verschil is de waarde 'eerlijkheid' die veel dominanter naar voren komt bij de zorgen dan bij de zes mogelijkheden. Voorbeeld van uitingen van die waarden zijn:

"Ben bang dat het hier vol komt te staan met windmolens voor de randstad. Wij de ellende en het gemak en het geld naar de randstad net als in Groningen met het gas. Heel Nederland profiteerde en Groningen zit met de ellende en schade."

"Draagvlak en acceptatie voor waarschijnlijk grootschalige veranderingen wordt ondermijnd"

als het algemene lokale belang wordt opgeofferd voor economisch gewin. Er is niet direct een weg terug als de negatieve gevolgen van het inzetten op verduurzaming groter uitpakken dan verwacht. Of bovenmatig zijn in vergelijking met wat nodig is. De gaswinning en zoutwinning in Fryslân en Groningen zijn daar exemplarisch in.”

De opmerkingen over kosteneffectiviteit hebben vaak ook met eerlijkheid te maken:

“De zorg over het kostenplaatje en de zorg over geluidsoverlast en of het aangezicht van het landschap zijn wel degelijk dingen om bezorgd om te zijn. Inwoners het zelf laten doen draait meestal uit op beslissingen die genomen worden door diegene die zichzelf ontzettend belangrijk vindt en/of diegene met de dikste portemonnee. NB Voor mensen die ouder zijn dan 70 jaar levert het geen tot weinig voordeel op. Bovendien zijn het de rijken en de grote industrieën die de aarde tot deze armoe heeft gebracht en nu moet het collectief goedge maakt worden.”

“Zoals het nu gaat is energie een verdienmodel geworden waar lokale gemeenschappen niet van profiteren. En als dat zo blijft zal er geen draagvlak in de gemeenschap zijn. Wanneer iedereen direct kan zien dat na noodzakelijke investeringen (lasten) er persoonlijk voordeel is te verkrijgen in de vorm van een lagere energierekening zal er meer draagvlak zijn onder de inwoners. Zoals ik het nu zie lopen investeerders weg met de winst, worden bewoners die hinder ondervinden afgescheept met een vergoeding (deze kan wel goed zijn, maar je bent uiteindelijk afgekocht en het bedrag vergoed niet de dagelijkse ergernis van lawaai slagschaduw, enz. enz.). En de gemeenschap krijgt een schamele eenmalige vergoeding in de vorm van een financiële bijdrage aan bv een speeltuin of iets dergelijks. De winsten voor de investeerders gaan wel een aantal jaren door maar de gemeenschap profiteert er dan al lang niet meer van maar krijgt een steeds hogere energierekening gepresenteerd.”

VIII. DEELNEMERS OVER DE RAADPLEGING

We vroegen deelnemers tijdens de raadpleging naar hun ervaring en oordeel over de raadpleging. We vroegen hen bijvoorbeeld of dit een realistische raadpleging was, of zij met zekerheid een keuze konden maken en of zij nog verbeterpunten zagen voor de methode die gebruikt werd.

Veel deelnemers waarderen het zeer dat ze betrokken worden

We vroegen in een open vraag aan deelnemers wat ze waardeerden aan deze raadpleging. Een groot aantal deelnemers geeft hier aan dat ze het vooral waarderen dat ze betrokken worden.

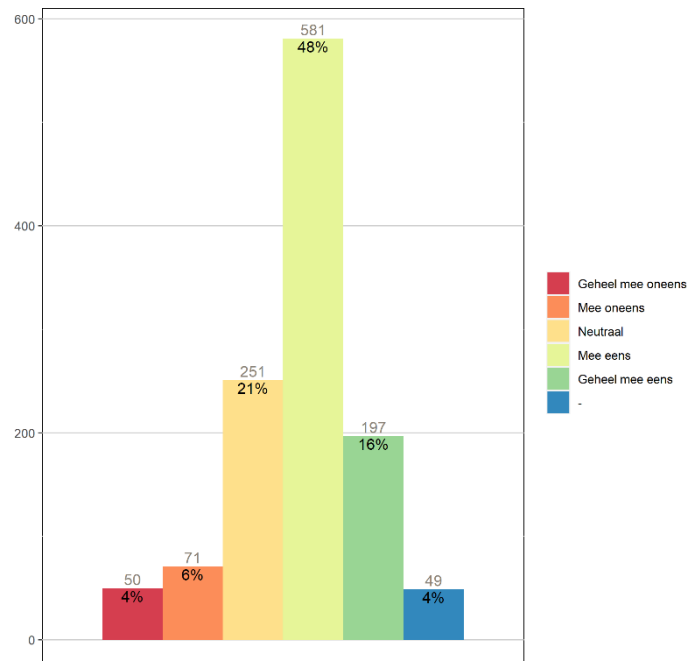
“Het is positief dat bij keuzes die grote gevolgen hebben voor de bevolking, de gemeente ook de bevolking wil betrekken bij de materie en de richting die SWF wil gaan.”

“Ik vind het heel goed dat wij als jongeren en inwoners een mening en stem mogen hebben en duidelijke vragen krijgen waar we ons mening duidelijk in kunnen verwerken.”

“Dat het überhaupt gedaan wordt vind ik al een goed punt, het is belangrijk en democratisch om een steekproef onder de bevolking te doen voor dit soort zaken.”

“Goed om inwoners er op deze wijze bij te betrekken. Nu ook waarmaken in de uitvoering!”

“Burgers het gevoel te geven dat ze ertoe doen. Een expert uit Verweggistan kan het leuk bedenken maar hoeft er niet mee te dealen.”

Deelnemers geven aan dat deze methode een goede manier is om inwoners te betrekken bij beleidskeuzes.

Deelnemers waardeerden de overzichtelijke informatie

Deelnemers waarden duidelijkheid van de informatie, de mogelijkheid door te klikken en mogelijkheden te vergelijken:

“Als je meer wilt weten kun je dat aanklikken.”

“Vrij beknopt wel duidelijk.”

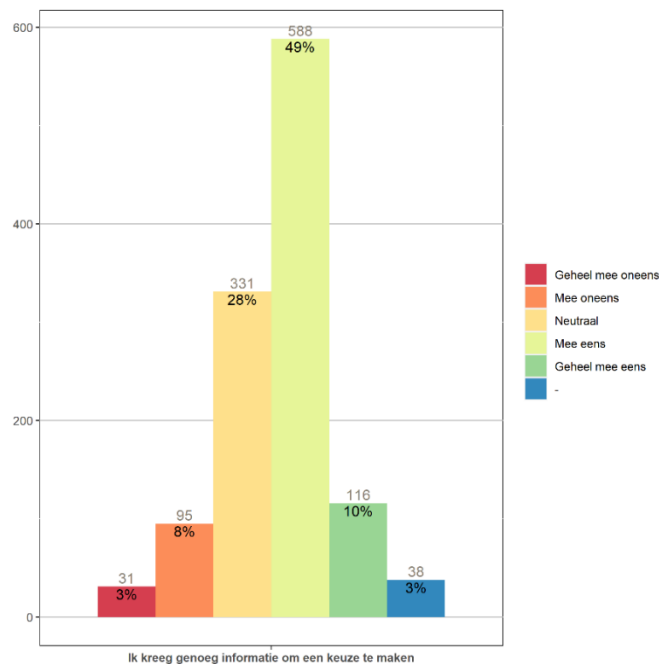
“Kort en bondig. Kon genoeg informatie krijgen.”

“Duidelijke uitleg van de mogelijkheden. Voor veel geïnteresseerden te volgen.”

Specifiek noemt een aantal deelnemers dat ze de ondersteuning met visueel materiaal (filmpje, plaatjes) waarden. Dat zou zelfs nog wel meer mogen volgens sommigen.

“Layout met filmpje en vragen, ziet er goed uit!”

“Goede uitleg in het info-filmpje. Volgens mij ook voor de "oldschool" bewoners (zoals ik;) prima te doen!”

Deelnemers geven aan genoeg informatie te krijgen om hun keuzes op te baseren

Deelnemers hadden zelf ook al veel informatie over energie

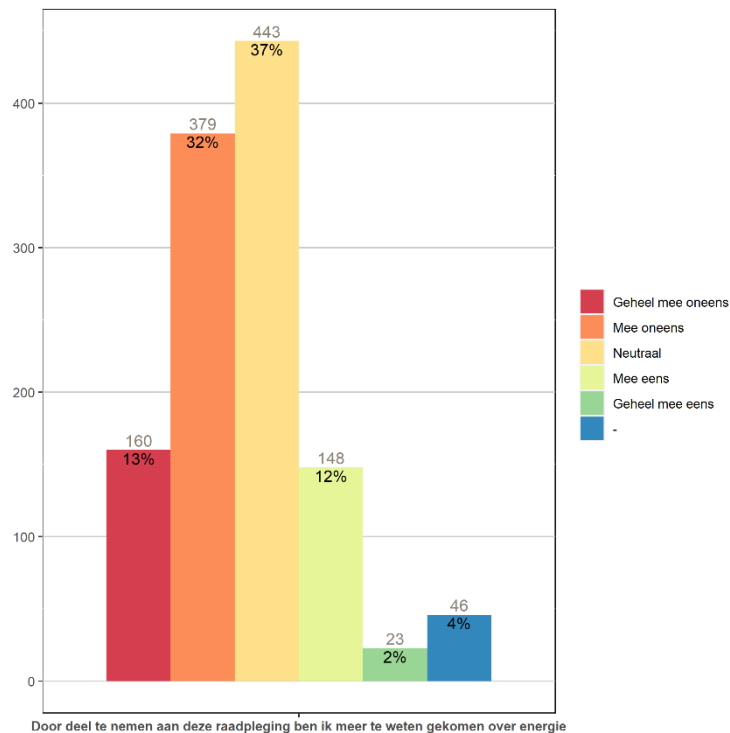
We vroegen deelnemers aan te geven of zij meer te weten zijn gekomen over energie door deelname aan de raadpleging. Een aantal geeft aan van wel:

“Het is heel goed voor de meningsvorming over energieopwekking. Daarnaast zie en hoor je

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

nieuwe dingen. Van RES bijv. had ik nog nooit gehoord.”

Maar het merendeel van de deelnemers lijkt zelf ook al veel kennis te hebben over energie, zij geven aan dat ze niet veel nieuwe informatie hebben gelezen tijdens de raadpleging.

Deelnemers wisten al veel over energie, zij geven aan niet veel nieuwe informatie te hebben ontvangen.

Ziet men de raadpleging als realistisch?

Een aantal deelnemers geeft aan dat niet alle aspecten van het vraagstuk naar voren komen. We zien bijvoorbeeld in de open vragen dat deelnemers zeggen informatie te missen over energietechnieken zoals waterstof en kernenergie (zoals besproken in het vorige hoofdstuk en bijlage 4), en andere aspecten:

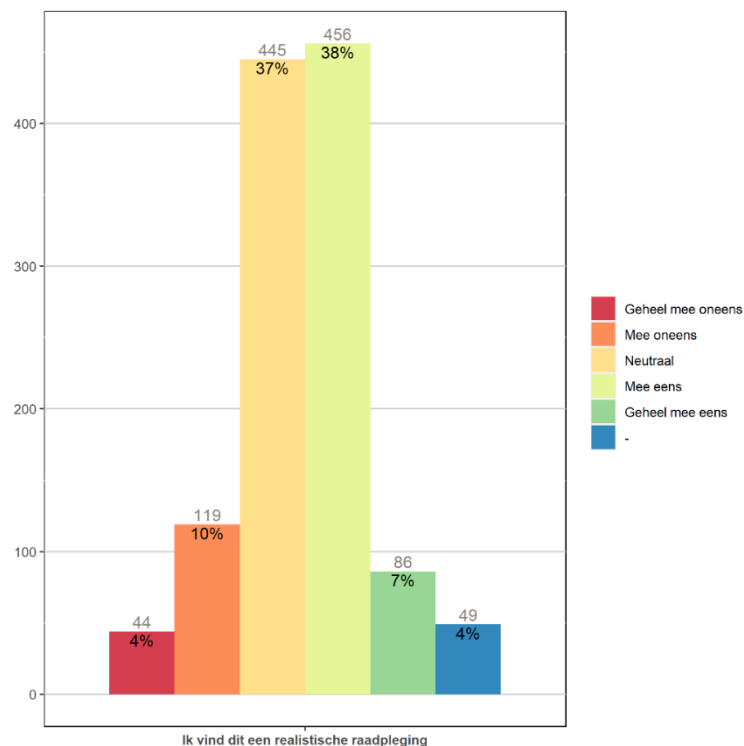
“Ik zou graag de informatie willen uitbreiden met kostprijsberekeningen voor duurzame energie. Dat is een eye-opener voor praktisch iedereen. De Energietransitie betalen we namelijk allemaal met elkaar...”

“Deze site heeft als doel beleid te maken en dat is leesbaar. Zou wel wat meer concrete zaken in benoemd mogen worden.”

“Maak duidelijk waarom keuzes gemaakt zijn, stel ook vragen over waterstof en kernenergie. “

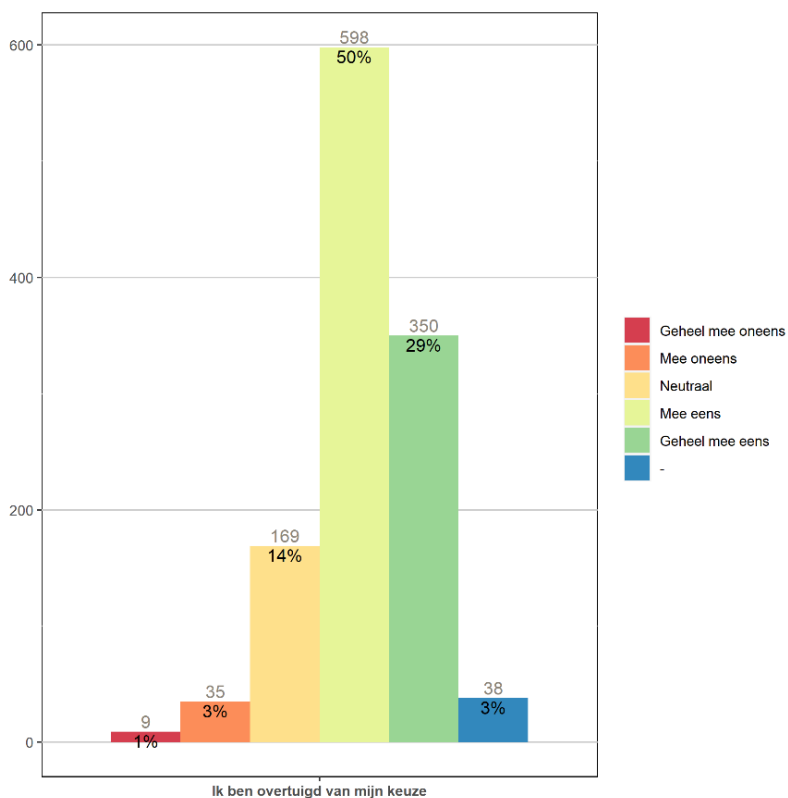
“Meer informatie over energiebesparing”

Desalniettemin vindt slechts een kleine groep deelnemers (14%) de raadpleging als niet realistisch.

Deelnemers hebben vertrouwen in hun keuze

Deelnemers geven aan 'zeker' te zijn over de keuze en de voorkeur die ze uitspreken in de raadpleging.

Wel hebben deelnemers zorgen over de antwoorden van andere gebruikers:

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Er is wel enig inzicht in de energiemarkt en de transitiewereld nodig om gefundeerd te kunnen beantwoorden. Veel particulieren hebben dit niet, vooraf had beter eerst een goede voorlichtingscampagne gevoerd kunnen worden.”

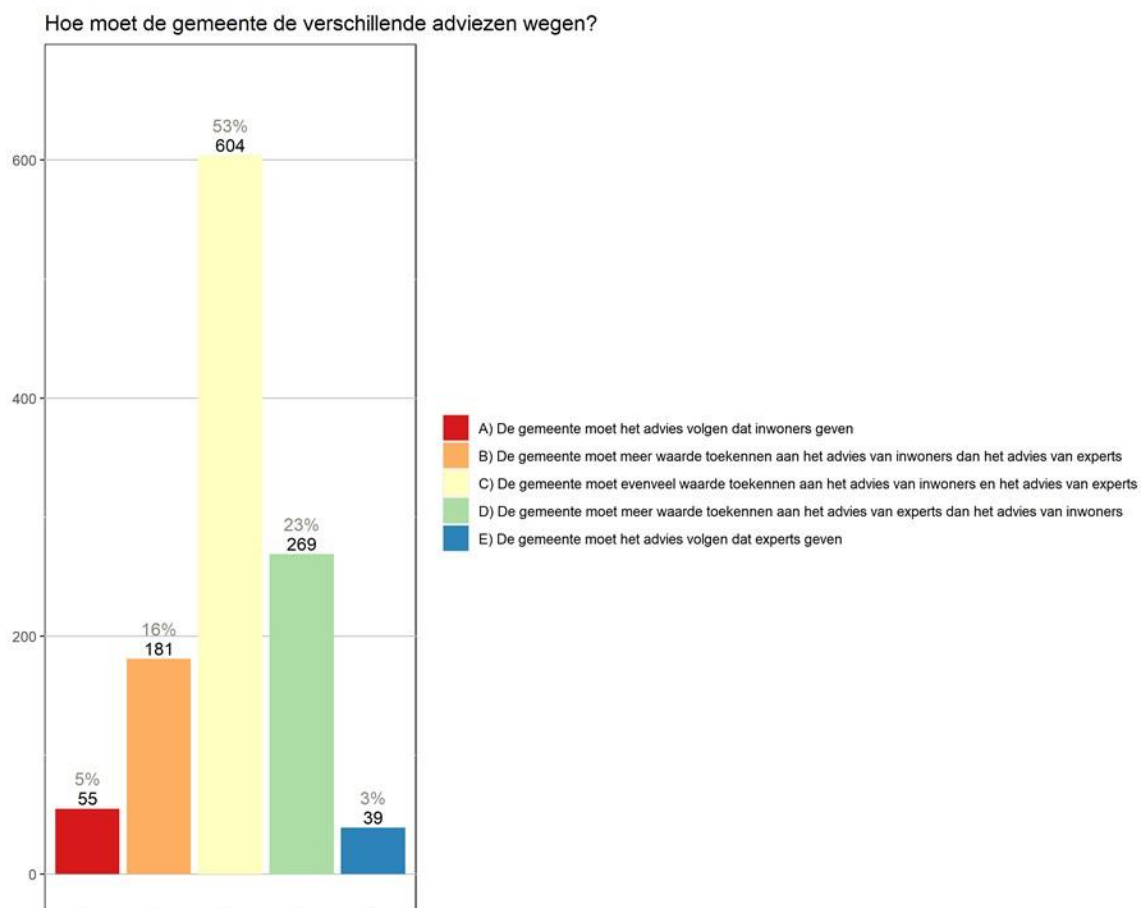
“Ik denk persoonlijk dat het idee van punten verdelen voor veel mensen wat lastig is. Liever had ik gezien dat het een wat intuïtievare vragenlijst was.”

“Ik ben van mening dat de vragen voor bewoners met weinig of geen kennis van zaken te ingewikkeld zijn en daardoor vele af zullen haken en dat indien zij wel antwoorden de antwoorden gebaseerd zijn op te weinig kennis van zaken waardoor de enquête een niet bruikbaar resultaat geeft.”

“Versimpelen, voor een leek is het teveel.”

De rol van experts in beleidskeuzes is voor sommige deelnemers een gevoelig thema

We vroegen deelnemers hoe de gemeente het advies van inwoners en het advies van experts moet wegen. Een meerderheid geeft aan dat de gemeente evenveel waarde moet toekennen aan het advies van experts.

Een aantal deelnemers geeft in latere open vragen aan dat het onduidelijk is op welke experts deze vraag doelt. Zij geven aan dat niet alle experts te vertrouwen zijn:

‘Ik ben benieuwd waar gemeente deze " experts " vandaan haalt en zou erg op prijs stellen dat de gemeente hierin helderder is.’

“De laatste vraag, over experts in Energietransitie, verdient een button met aanvullende informatie.”

“In de laatste vraag over de experts is niet duidelijk of het hier om onafhankelijke experts gaat. Ik ben bij het beantwoorden van de vraag wel uitgegaan van onafhankelijke experts.”

Deelnemers hebben kritiek op afbakening van de vraagstelling van de raadpleging

Sommige deelnemers hebben bezwaren tegen de afbakening van de raadpleging. Die hebben soms gevolgen voor de informatie die is verkregen. Er zijn drie terugkerende bezwaren:

- I. Je kunt niet kiezen om niets te doen
- II. Er staat weinig informatie in de raadpleging over energiebesparing
- III. Niet alle technologieën staan vermeld

Hieronder lichten we die bezwaren toe.

Je kunt niet kiezen om niets te doen

Enkele deelnemers geven bij de open vragen aan twijfels te hebben over het nut en noodzaak van duurzame energie, en de invloed van Súdwest-Fryslân op het tegengaan van klimaatverandering in het bijzonder. Deze deelnemers hebben door de afbakening van de vraagstelling van deze raadpleging weinig ruimte gekregen om hun voorkeuren aan te geven. Onderstaande quotes geven een beperkt beeld van hun motivaties en zorgen. Wij willen deze voor de volledigheid toch hier vermelden. Met daarbij de grote kanttekening dat deze quotes een incompleet beeld geven van de voorkeuren van deze deelnemers.

“[...] ik noem het poppenkast omdat wij als klein land, echt geen wereld veranderende/klimaat-veranderende effecten zullen bereiken. Oost-Europa en Azië vervuilen rustig door. Dat gaan wij echt niet ‘oplossen’ als klein land. Maar goed, dat is een discussie van andere aard.”

“Er moeten geen mega windmolen en zonnepanelen parken komen die het landschap van Nederland verpesten, alle mooie vergezichten in het landschap verdwijnen willen we volledig op duurzame energie gaan leven. Alleen de opzetters van de windmolenparken en de mensen die de subsidie ontvangen profiteren van de windmolenparken”

“Ik ben sowieso tegen al deze klimaathysterie. De marktpartijen hebben al genoeg in de melk te brokkelen gehad bij de rijksoverheid. Andere mogelijkheden zoals bijv. kernenergie dienen te worden onderzocht en niet bij voorbaat al af te worden geschoten. ”

“Minimaal investeren in duurzame energie. Het klimaatakkoord kan misschien volgend jaar

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

alweer van de baan zijn. Jammer dat er geen selectie bij zit waarin je kan stemmen voor geen klimaat maatregelen. Op deze manier kan je nooit een goed beeld krijgen van wat de inwoners daadwerkelijk willen.”

Er staat weinig informatie in de raadpleging over energiebesparing

De raadpleging richt zich op het opwekken van duurzame energie en niet op het besparen van energie. Deelnemers merken op dat er minder energie opgewekt wordt als deze niet gebruikt zal worden. Deelnemers noemen besparing een kans, opmerkingen van deelnemers hierover zijn:

“het gaat hier alleen over energieopwekking. Energiebesparing lijkt mij minimaal net zo belangrijk zo niet belangrijker. Wat bespaard wordt hoeft ook niet opgewekt. “

“Ja vol inzetten op energie besparing, het maken van warm water met heatpipes voor burgers.(Overdag warm gemaakt s ‘avonds warm douche en het huis warm... Wiebelstroom wordt een groot en niet te onderschatten probleem...”

“Besparing van energie is heel (primair!) belangrijk en typisch iets wat lokaal door de gemeente kan worden georganiseerd. Verhoging bewustzijn bijdrage burgers op dit punt kan door betere / veelvuldiger informatie hierover. “

Niet alle technologieën staan vermeld

Een aantal deelnemers vond dat de raadpleging zich te zeer richtte op wind- en zonne-energie. Zij zouden graag ook oog houden voor alternatieven zoals waterstof, kernenergie en warmte uit oppervlaktewater. De volgende quotes illustreren dit, bijlage 2 geeft een overzicht van terugkerende vragen naar techniek en alternatieven.

“Waarom alleen maar wind en zonne-energie? Ik zie nergens kernenergie benoemd.”

“de ontwikkeling van waterstof is nmm nog veel te onderbelicht, met aanpassingen zou dat op het bestaande gas netwerk kunnen worden aangesloten. Nu gaat alles naar elektriciteit en daar zou nmm een goede verdeling moeten zijn. Tevens is aardgas nog steeds één van zuinige bronnen oom met de co2 uitstoot. “

“Waarom niet maximaal inzetten op energiewinning uit oppervlaktewater?”

“Er wordt hier volgens mij alleen uitgegaan van wind- en zonne-energie. Gas is nog steeds schoner dan elektriciteit, en kernenergie wordt ook niet genoemd. Wordt dit de volgende catastrofe? Bezint eer ge begint! Denk alsjeblieft goed na, geen tunnelvisie, wees rationeel en maak van die transitie (voor 2030!) geen religie. “

Reacties op de online omgeving

Voor deze raadpleging is gebruik gemaakt van de Participatieve Waarde Evaluatie methode (PWE). Dit is een

online omgeving voor het voorleggen van keuzevraagstukken aan grote groepen burgers. Dit platform is ontworpen voor onderzoeksdoeleinden. Deelnemers gaven de volgende verbeterpunten aan:

Het gebruik van de raadpleging op mobiele apparaten werkte niet altijd goed. O.a. op niet alle modellen telefoon was het filmpje goed te bekijken.

“De uitleg video groter weergeven. Nu wordt slechts een kwart van het beeld gebruikt, waardoor tekst bijna onleesbaar is.”

Er is geen terug-knop in het systeem, meerdere deelnemers gaven aan hier wel behoefte aan te hebben. Bovendien is er behoefte aan een voortgangsbalkje (of andere indicatie van voortgang). Of juist de mogelijkheid later de raadpleging te heropenen.

“Enquête weer kunnen heropenen. Sommige zaken wil je langer over na kunnen denken of info verzamelen.”

Sommige deelnemers vonden de vraagstelling, het verdelen van 100 punten, te ingewikkeld of onconventioneel.

“Vond die puntentoekenning geen goed instrument.”

“Die puntentoedeling is veel te academisch, dat moet veel intuïtiever kunnen met balkjes oid.”

Mensen missen vragen of zouden graag over andere onderwerpen praten

“Niet alle mogelijkheden worden genoemd.”

“Je wordt in een bepaalde richting geduwd terwijl er nog andere alternatieven zijn.”

Deelnemers waardeerden juist weer andere aspecten van de online omgeving:

“De vergelijkings-tool, waarbij o.a. doel, regie, investering, baten duidelijk genoemd worden.

“Digitale raadpleging, passend in coronacrisis.”

“Ruimte voor opmerkingen.”

“Het verdelen van de 100 punten.”

“Het is over het algemeen ruim opgezet en laat ruimte voor verschillende mogelijkheden.”

“Ook worden er geen suggestieve vragen gesteld wat soms hinderlijk kan zijn.”

IV. CONCLUSIES

Op basis van de resultaten gepresenteerd in de vorige hoofdstukken trekken we zes hoofdconclusies:

- 1. Deelnemers zien een grote rol voor de gemeente en de inwoners zelf.** De meest favoriete optie van deelnemers aan de raadpleging is de eerste mogelijkheid 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt'. Als we naar de motivaties en zorgen van deelnemers kijken, dan lijken er verschillende verwachtingen te leven onder hen over de invulling van leiderschap door de gemeente; soms benadrukt men faciliteren, dan weer controle, dan weer dwang. Een vorm van leiding door de gemeente is belangrijk voor deelnemers. In 49% van de reacties op deze eerste mogelijkheid spreekt men over dit onderwerp. De tweede favoriete keuzemogelijkheid is 'Inwoners doen het zelf'. Deelnemers vinden zelfbeschikking belangrijk, zowel om zelf de eigen energievoorziening te verduurzamen, maar ook om zelf mee te beslissen: *"Bewoners van een gebied behoren volledige zeggenschap en sturing te hebben over hun leefomgeving."* We moeten wel opmerken dat we aanwijzingen in het onderzoek vinden dat de deelnemers aan de raadpleging een bovenmatige interesse hebben in het zelf opwekken van duurzame energie. De deelnemers die hebben meegedaan via een random getrokken steekproef, kenden namelijk iets minder punten toe aan deze keuzemogelijkheid dan deelnemers die uit eigen beweging hebben meegedaan aan de raadpleging. Het zou zo kunnen zijn dat de mogelijkheid 'Inwoners doen het zelf' daardoor iets minder populair is onder de totale bevolking dan onder de deelnemers aan deze raadpleging. Voor deelnemers hoeft zelfbeschikking niet per se individueel ingevuld te worden. Ook samenwerking is belangrijk voor 21% van de deelnemers, die zelf duurzame energie willen opwekken. Zelfbeschikking is 'samenbeschikking' voor deze deelnemers. Deelnemers benadrukken dat de Mienskip (voor niet Friese lezers: gemeenschap) heel effectief samen duurzame energie kan opwekken, mits ze ondersteuning van de gemeente krijgen en inspraak hebben in gemeentelijk beleid. *"Gemeente moet het samen met de inwoners doen. Anders heeft de gemeente te veel macht en wordt het landschap vergeten wanneer er geld mee gemoeid is (zie wat er in het IJsselmeer staat te gebeuren)."*
- 2. Deelnemers zijn terughoudend over een te grote rol voor de markt.** De derde mogelijkheid 'De markt bepaalt' is één van de minst favoriete opties (ter illustratie: 611 van de 1376 deelnemers (44%) kent 0 punten toe aan deze mogelijkheid). Bovendien is het voor de meeste deelnemers een 'zeer zorgwekkende' mogelijkheid. Tijdens de analyse van de waarden en zorgen komt naar voren dat deelnemers wantrouwend zijn tegenover een te grote invloed van 'de markt': *"Belachelijke constructies waar bepaalde mensen heel rijk van worden,"* schrijft een deelnemer. Met name grote spelers, die niet uit de regio komen, hebben in de ogen van deze deelnemers niet altijd het beste voor

met de regio en het milieu. Deelnemers die wel veel punten toekennen aan deze mogelijkheid, zien dat de markt een bijdrage kan leveren via innovaties en een kosteneffectief energiesysteem: *“De markt kan met innovatieve technische oplossingen komen, maar de politiek moet keuzes maken en bepalen wat waar gebeurt.”*

- 3. De overgrote meerderheid van deelnemers wil niet dat Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland wordt, jongeren zijn positiever over deze keuzemogelijkheid.** De zesde mogelijkheid ‘Energieleverancier van Nederland’ is de minst favoriete mogelijkheid. 800 van de 1376 deelnemers (58%) kent hier geen punten aan toe en gemiddeld kennen deelnemers slechts 5 van de 100 punten toe aan deze mogelijkheid. Deze keuzemogelijkheid zou voor sommige deelnemers een kosteneffectieve manier kunnen zijn om het energiebeleid voort te zetten, maar mogelijke verstoring van het landschap en de kans een wingewest te worden voor de rest van Nederland, wordt door deelnemers ervaren als een risico. Tegelijkertijd zeggen sommige deelnemers dat er in Súdwest-Fryslân ruimte is, en dit een manier zou kunnen zijn om in een goed daglicht te komen staan bij de rest van Nederland: *“Als gemeente Súdwest-Fryslân energieleverancier van Nederland wordt, zou dit een goede invloed kunnen hebben op hoe er naar deze regio wordt gekeken. Samen staan we sterk en daarbij kunnen we de rest van het land voorzien: “Twee vliegen in een klap.”* Jongeren lijken minder negatief over deze mogelijkheid (zij kennen gemiddeld 13 punten toe). Vergeleken met gangbare offline raadplegingen (zoals bewonersavonden), hebben er veel jongeren meegedaan aan deze online raadpleging. Echter, het aandeel jongeren in de raadpleging is relatief klein ten opzichte van het aantal ouderen, als dit vergeleken wordt met de totale bevolking van Súdwest-Fryslân. Dit is opvallend, omdat in een vergelijkbare raadpleging over de warmtetransitie in Utrecht jongeren juist oververtegenwoordigd waren. Onder de aanname dat de jongeren, die mee hebben gedaan aan de raadpleging een goede afspiegeling zijn van de jongeren in Súdwest-Fryslân, hebben wij via een herwegingsmethode uitgerekend dat deelnemers gemiddeld 6 punten zouden toekennen aan deze optie, wanneer jongeren even goed vertegenwoordigd zouden zijn in de raadpleging als in de bevolking. Of de jongeren uit de raadpleging een goede afspiegeling zijn van jongeren uit de bevolking, kan verder worden onderzocht.
- 4. Het landschap is een belangrijke waarde en reden tot zorg voor deelnemers.** Het landschap van Súdwest-Fryslân is heel belangrijk voor deelnemers. Het is zowel één van de belangrijkste waarden in de motivaties van deelnemers (15% van de vele honderden geschreven motivaties gaat in op dit onderwerp) als de meest voorkomende zorg (maar liefst 24% van de deelnemers die hun zorgen noteert, schrijft hierover). Deelnemers zijn bang dat het Friese landschap een veel mindere aanblik krijgt of zelfs verloren gaat. Een deelnemer schrijft over de ‘Energieleverancier van Nederland’ mogelijkheid: *“Het*

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

landschap wordt ermee naar de sodemieter geholpen terwijl Súdwest-Fryslân een toeristisch gerichte gemeente is." Van de geschreven antwoorden bij mogelijkheid 4 'Op een aantal plekken komt er grootschalige energieopwekking' leren we dat het clusteren van grootschalige opwekking door sommige deelnemers wordt gezien als een manier om de leefbaarheid en het landschap te beschermen: *"Om grote schade aan het landschap te voorkomen moet een beperkt deel van de ruimte "opgeofferd" worden aan energieplannen.*" Sommige zien het landschap als een kans voor de energietransitie: *"Er is hier zat ruimte en we moeten veranderen!"* Aansluiting zoeken bij het landschap, door gebruik van het vele water voor duurzame energieopwekking en opslag, wordt ook gezien als kans voor de gemeente. Duurzame energie hoeft dus geen bedreiging te zijn van het landschap, 'mits er rekening wordt gehouden met de omgeving'.

5. **Kosten zijn een belangrijk onderwerp voor deelnemers.** Kosteneffectiviteit, dus of geld voor verduurzaming goed wordt besteed, is een terugkerend thema in de antwoorden van deelnemers. Bij alle mogelijkheden komt dit thema aan bod. Van de reacties van deelnemers op de eerste mogelijkheid 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' leren we, dat sommige deelnemers de gemeente als efficiënte verduurzamer zien. De gemeente heeft kennis en expertise om gelden goed in te zetten: *"Daar zit de meeste kennis of krijgen we het beste advies,"* schrijven deelnemers. Anderzijds zijn deelnemers bang voor geldverspilling of ze menen dat de gemeente geld beter kan inzetten: *"Daarmee bedoel ik dat het economisch niet optimaal is als de gemeente keuzes maakt, die wellicht snel alweer achterhaald zijn. Er moet juist ruimte zijn om geld op de meest rendabele manieren in te zetten."* Ook bij 'Inwoners doen het zelf' zien we dat sommige deelnemers dit als kosteneffectieve manier zien om te verduurzamen. Anderen lijken te vrezen dat kosten voor individuele huishoudens te hoog worden en hopen dat de gemeente financieel ondersteunt. 'De markt bepaalt' wordt door velen gezien als kosteneffectieve manier om tot verduurzaming te komen. Wel benadrukken deelnemers dat dit dan alleen om financiële 'kosten' zal gaan. Ze hebben er minder vertrouwen in dat de markt kosten voor het landschap en inwoners goed zal meewegen. Eenzelfde soort reactie zien we bij 'Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking.' Deelnemers geven aan dat dit een effectieve manier kan zijn om te verduurzamen. *"Grootschalig is het meest efficiënt,"* maar men is bang dat kosten wellicht niet eerlijk verdeeld worden (meer hierover in de volgende paragraaf). 'Inzetten op opslag' zou een manier kunnen zijn om opgewekte energie maximaal te laten renderen, maar deelnemers benadrukken dat ontwikkelkosten voorlopig nog hoog kunnen zijn. Ten slotte 'Energieleverancier van Nederland worden'. Deelnemers die hiervoor kiezen, dit is slechts een kleine groep, zien dit als een mogelijk kosteneffectieve manier om aan de lokale economie bij te dragen, mits de opbrengsten in de regio blijven. *"Goede manier om als gemeente meer zelfredzaam te worden in de financiering van de duurzame samenleving. En goed voor de werkgelegenheid."*

6. Deelnemers hebben zorgen over de eerlijkheid van de verdeling van lusten en lasten.

Opvallend is dat de waarde 'eerlijkheid' veel dominanter naar voren komt bij de zorgen dan bij geschreven reacties op de zes mogelijkheden: *"Ben bang dat het hier vol komt te staan met windmolens voor de randstad. Wij de ellende; het gemak en het geld naar de randstad, net als in Groningen met het gas. Heel Nederland profiteerde en Groningen zit met de ellende en schade."* De mogelijkheid dat er een oneerlijke verdeling van lusten en lasten ontstaat, is dus een belangrijke zorg. 14% van de deelnemers die over zorgen schrijft, noemt deze waarde. Het feit dat 'eerlijkheid' geen dominant thema is bij de antwoorden van de deelnemers op de vraag om hun puntentoekenning aan de zes mogelijkheden toe te lichten, suggereert dat geen van de mogelijkheden door deelnemers wordt ervaren als een eerlijkere optie dan de anderen. Hoewel 'Inwoners doen het zelf' op het eerste gezicht misschien er uitziet als een mogelijkheid waarin lusten en lasten eerlijk verdeeld zijn, (inwoners maken zelf kosten en hebben zelf voordelen) wordt dat niet door alle deelnemers zo gezien; men ziet dat niet iedereen mee kan doen, omdat ze geen middelen hebben of bijvoorbeeld in een huurwoning wonen. Er zijn dus ook zorgen over gelijke toegang tot duurzame energie. Men verwacht dat de gemeente kan zorgen voor eerlijke verdeling van lusten en lasten: *"Het is alleen de overheid die kan garanderen dat de energietransitie eerlijk en rechtvaardig verloopt en dat ook mensen met lagere inkomens en weinig vermogen mee kunnen doen."* Interessant is dat de zorgen over kosteneffectiviteit vaak ook met eerlijkheid te maken hebben. Dat er kosten gemaakt moeten worden, lijkt voor de deelnemers niet direct problematisch. Het is volgens hen juist wel problematisch als die kosten gemaakt moeten worden door iemand met een kleine portemonnee, of wanneer een inwoner of een bedrijf veel meer profiteert dan andere inwoners. De relatie tussen het maken van kosten (investeringen, maar ook verandering van het landschap) de verdeling van lusten, én het hebben van zeggenschap daarover, is daarmee een belangrijke onderstroom in de antwoorden van deelnemers in deze raadpleging.

BIJLAGE 1: INFORMATIE DIE DEELNEMERS KREGEN TIJDENS DE RAADPLEGING

1. De gemeente neemt de leiding en ontzorgt

De gemeente Súdwest-Fryslân gaat actief aan de slag met het verduurzamen van de energieopwekking. Zij gaat daarbij uit van wat de inwoners nodig hebben. Inwoners worden zoveel mogelijk beschermd tegen overlast door windmolens en andere energie-installaties. Ook zorgt de overheid dat iedereen toegang heeft tot betaalbare energie. Inwoners met een laag inkomen worden gesteund; door subsidies^v kunnen ook zij duurzame energie opwekken.

De gemeente neemt de leiding in de ontwikkeling van nieuwe energieplannen. Er komen programma's^{vi} om hele wijken en dorpen tegelijk te verduurzamen. De inwoners van Súdwest-Fryslân bepalen de randvoorwaarden voor grootschalige energieopwekking. De gemeente biedt ruimte aan lokale initiatieven. Ze steunt inwoners die met nieuwe ideeën^{vii} komen. Als die nieuwe initiatieven en ideeën niet leiden tot het halen van de doelstelling (de helft van de elektriciteit duurzaam opgewekt in 2030), zal de gemeente zelf keuzes maken.

Kenmerken

- ▶ De gemeente kan inwoners die weinig te besteden hebben helpen en de winst verdelen. Zo kunnen ook mensen met een kleinere portemonnee duurzame energie opwekken.
- ▶ De energiebehoefte van alle inwoners van Súdwest-Fryslân is niet gelijk. In steden is energie nodig, en op het platteland kan energie gemaakt worden. De gemeente zal lusten en lasten verdelen tussen steden en dorpen.
- ▶ De gemeente heeft niet overal invloed op. Het energiebeleid komt ook van de nationale overheid in Den Haag. Bovendien is er beperkt budget. De gemeente Súdwest-Fryslân kan dus niet iedereen beschermen of helpen.
- ▶ Op deze manier kan de gemeente controle houden over haar energiehuishouding. Energie wordt weer een publiek goed.

2. Inwoners doen het zelf

In wijken en dorpen werken inwoners van Súdwest-Fryslân samen om duurzame energie op te wekken. Ze organiseren zich bijvoorbeeld in energiecoöperaties^{viii} om samen zonnepanelen te

kopen. Of buren investeren samen in een dorpsmolen, een buurtbatterij^{ix} of gedeelde warmtepomp^x. Ze helpen elkaar om energie te besparen. De winst komt aan de gemeenschap ten goede.

Het energieloket van de gemeente geeft informatie zodat inwoners kunnen kiezen welke technologie het beste past in hun huis of dorp. De overheid maakt het aantrekkelijk voor mensen en bedrijven uit de eigen gemeente om geld te besteden aan duurzame energie. Als het stroomnet^{xi} niet alle aangeboden duurzame energie meer aan kan, krijgen lokale energieproducenten voorrang om stroom te leveren aan het net. Er zijn bovendien gezamenlijke voorzieningen, waardoor de mensen en bedrijven binnen een gemeenschap elkaar energie kunnen leveren.

Kenmerken

- ▶ Inwoners van wijken en dorpen zijn mede-eigenaar van lokale installaties. Dit stimuleert de onafhankelijkheid van de regio in eigen energievoorziening. Het geld dat zij verdienen met duurzame energieopwekking blijft in de regio.
- ▶ Er is veel kennis en kunde nodig om duurzame energieprojecten uit te voeren. Die kennis en kunde is niet in elke wijk of dorp aanwezig. De gemeente zal hier ondersteuning bij leveren via een energieloket^{xii}.
- ▶ Het landschap kan verrommelen^{xiii} doordat lokale gemeenschappen zelf mogen kiezen welke technologie zij gebruiken voor energieopwekking.
- ▶ Het is soms moeilijk om met een dorp of wijk tot een gezamenlijke beslissing te komen. Elk huis en elke straat is anders, het kan daarom lastig zijn om samen één oplossing te vinden.

3. De markt bepaalt wat er komt

Marktpartijen krijgen alle ruimte om duurzame energie op te wekken in Súdwest-Fryslân. De gemeente wijst gebieden aan waar bedrijven projecten mogen ontwikkelen voor energieopwekking. Bedrijven kunnen ook zelf gebieden voorstellen aan de gemeente. Zij kunnen bijvoorbeeld contracten afsluiten met grondeigenaren om op hun land energie te produceren. Marktpartijen zijn verplicht^{xiv} om inwoners te betrekken bij hun plannen. De gemeente stelt grenzen aan hinder^{xv}.

De gemeente maakt gebruik van de kennis en kunde van de markt. Ervaren ontwikkelaars kunnen snel de energievoorziening verduurzamen. Alleen projecten waarmee zij genoeg geld^{xvi} kunnen verdienen zullen ontwikkeld worden. Bedrijven mogen innoveren^{xvii}; ze krijgen ruimte om nieuwe ideeën en technologieën te proberen.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Kenmerken

- ▶ Het is goedkoop voor de inwoners maar de maatschappelijke opbrengsten zijn laag. ‘De markt’ kiest niet voor milieuvriendelijke of sociale oplossingen, maar alleen die oplossingen die het meeste geld opbrengen.
- ▶ Bedrijven die geld uitgeven aan duurzame energie en nieuwe technologie worden beloond.
- ▶ Niet alle inwoners van Súdwest-Fryslân kunnen hier voordeel van hebben. Kleine projecten van inwoners van Súdwest-Fryslân kunnen niet concurreren met grote bedrijven. Of de bedrijven kopen kleine projecten op.
- ▶ Het landschap kan rommelig^{xviii} worden, doordat bedrijven zelf met locaties komen en mogen kiezen welke technologie zij gebruiken voor energieopwekking. Marktpartijen hebben zo meer invloed op hoe Súdwest-Fryslân eruit ziet dan de gemeente en inwoners zelf.

4. Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking

Je wilt het landschap van Súdwest-Fryslân op zo min mogelijk plekken aantasten. Om voldoende duurzame energie op te wekken, wijst de gemeente enkele gebieden aan voor grootschalige wind- en zonneparken. In de rest van de gemeente is er geen zichtbare energieopwekking.

Mensen die dichtbij grootschalige wind en zonneparken wonen delen in de winst^{xix}. Een deel van de winst wordt jaarlijks verdeeld. Mensen die heel dichtbij wonen krijgen meer dan de mensen verderop.

Kenmerken

- ▶ Door grote projecten te stimuleren zal de gemeente winst ontvangen. Dit geld kan uitgekeerd worden aan de inwoners. Ook kan het geld worden gebruikt voor voorzieningen, bijvoorbeeld voor het openhouden van het zwembad of de bibliotheek, of om de regio aantrekkelijker te maken voor jongeren.
- ▶ Door grote windparken op enkele plekken toe te staan, kan je het landschap op andere plaatsen beschermen.
- ▶ Grote windparken en zonneparken kunnen gevolgen hebben voor toerisme^{xx}. Toeristen vinden het misschien wel een aantasting van het Friese landschap.

► Mensen die dichtbij een wind- of zonnepark wonen kunnen dit als vervelend ervaren door bijvoorbeeld geluidshinder^{xxi}, slagschaduw en dalende woningprijzen^{xxii}.

5. Inzetten op opslag

De gemeente Súdwest-Fryslân wordt ‘de batterij van Nederland’; dé plek waar duurzaam opgewekte energie wordt opgeslagen voor later gebruik. De gemeente steunt projecten waarmee energie kan worden opgeslagen. Energie opslaan is belangrijk voor de energievoorziening in heel Nederland. Want als het even niet waait, willen we wel elektriciteit gebruiken.

Energie opslaan^{xxiii} is belangrijk voor de stabiliteit en betrouwbaarheid van de energievoorziening. Dit is niet alleen belangrijk voor de gemeente Súdwest-Fryslân, maar voor heel Nederland. Súdwest-Fryslân kan op deze manier controle houden over haar energievoorziening, en geld verdienen door in energie te handelen. Hoe meer je kunt opslaan, hoe makkelijker het wordt om grootschalige energie op te wekken.

Kenmerken

- Er komt een grote behoefte aan opslagmogelijkheden voor duurzame energie. In de toekomst zullen we soms meer energie opwekken uit zon en wind dan gebruiken.
- Er is nog veel innovatie nodig in opslag. Sommige opslagmogelijkheden gebruiken veel grondstoffen, (Buurt) batterijen^{xxiv} en andere opslagvormen zoals waterstof^{xxv} kunnen in grote hoeveelheden gevaarlijk zijn voor mensen.
- Het ligt voor de hand om de opslag van energie dicht bij de duurzame energiebron te doen of dichtbij de gebruiker.
- Op deze manier kan de gemeente controle houden over haar energiehuishouding en een belangrijke rol spelen in de Energietransitie.

6. Energieleverancier van Nederland worden

De gemeente en inwoners van Súdwest-Fryslân halen alles uit de kast om zoveel mogelijk duurzame energie op te wekken. Een belangrijk verschil met de andere vijf keuzes is dat jullie veel meer energie opwekken dan de gemeente nodig heeft. De rest van Nederland wordt zo geholpen met het verduurzamen van de energievoorziening. Súdwest-Fryslân kan zo veel geld

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

verdienen door energie te verkopen. Ook zullen er banen in de duurzame energieontwikkeling bijkomen.

De geschikte plekken om energie op te wekken zijn de industriegebieden en op het IJsselmeer. De meeste energie komt uit grote windparken en zonneparken, maar ook door nieuwe manieren^{xxvi} van energieopwekking zoals geothermie^{xxvii} en 'blauwe energie'^{xxviii}. Dit vraagt om een uitbreiding van het stroomnet^{xxix}. Een deel van de overtollige elektriciteit zetten we om in waterstof^{xxx}.

Kenmerken

- ▶ Het samenbrengen en combineren van verschillende nieuwe energietechnologieën vergroot de opbrengst nog meer.
- ▶ Duurzame energie opwekken is goed voor de lokale economie. Het levert banen op, bedrijven vestigen zich graag in gebieden met veel duurzame energie. Tegelijkertijd kan het toerisme negatief beïnvloed worden.
- ▶ De gemeente houdt zelf de regie over energieopwekking. Het geld dat Súdwest-Fryslân verdient vloeit direct terug naar de gemeenschap.
- ▶ Mensen die dichtbij deze industriële energieparks en het IJsselmeer wonen kunnen dit als vervelend ervaren.

Vergelijkingstabel van de mogelijkheden

Hieronder vind je een tabel waarin in het kort de mogelijkheden worden vergeleken.

	1. De gemeente neemt de leiding en ontzorgt	2. Inwoners doen het zelf	3. De markt bepaalt wat er komt	4. Op een klein aantal plekken grootschalige energieopwekking	5. Inzetten op opslag	6. Energieleverancier van Nederland worden
<i>Doel</i>	Ontzorgen en helpen van inwoners	Zelfstandig energie opwekken	Bedrijven effectief laten verduurzamen	Hinder beperken tot een aantal plekken	Duurzame energie voor later gebruik	De rest van Nederland helpen
<i>Regie</i>	Gemeente Súdwest-Fryslân	Inwoners, energiecoöperaties	De markt, energiebedrijven	Energiebedrijven, NLse overheid	Gemeente Súdwest-Fryslân	Gemeente Súdwest-Fryslân
<i>Kosten</i>	Publieke investeringen (overheden)	Huishoudens dragen kosten	Private investeringen (bedrijfsleven)	Private investeringen (bedrijfsleven)	Private investeringen (bedrijfsleven)	Publieke investeringen (overheden)
<i>Baten</i>	Inwoners, gemeente Súdwest-Fryslân	Inwoners, energiecoöperaties	Externe ontwikkelaars	Energiebedrijven, omwonenden	Gemeente Súdwest-Fryslân	De regio
<i>Gevolgen</i>	Gevolgen tot in de woning	Groot aantal plaatsen met gevolgen	Onbekend aantal plaatsen met gevolgen	Enkele plaatsen met gevolgen	Groot aantal plaatsen met gevolgen	Aantal plaatsen met gevolgen

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

BIJLAGE 2: TECHNISCHE MOGELIJKHEDEN EN KENNISVRAGEN

Tijdens de raadpleging werden er ook kennisvragen gesteld. Enerzijds over technische mogelijkheden zoals kernfusie en waterstof die niet of niet uitgebreid in de raadpleging aan bod zijn gekomen, anderzijds over haalbaarheid van technische mogelijkheden. Hieronder geven wij voorbeelden van veelvoorkomende vragen. Dit zijn de vragen zoals deze letterlijk door de deelnemers gesteld zijn. Dit biedt extra verdieping voor de interpretatie van de antwoorden die deelnemers geven en de kennis die daarin ontbreekt voor ze.

Algemeen

“Hoeveel windmolens en zonnevelden zijn er nodig om in de energiebehoefte van Fryslân te voldoen?”

“Hoeveel ruimte kost het om energieleverancier van Nederland te zijn?”

“In hoeverre kan een coöperatie garanderen dat iedereen altijd toegang heeft tot energie?”

Veel deelnemers wilden graag meer informatie over kernenergie

“Wat zijn de mogelijkheden van kernfusie?”

“Waarom alleen maar wind en zonne-energie? Ik zie nergens kernenergie benoemd.”

“Kernenergie?”

Waterstof werd wel genoemd in de raadpleging, maar deelnemers lijken hier meer over te willen weten

“Bouw van waterstoffabrieken en gebruik van bestaand gasleidingnet ipv eenzijdige elektrificatie.”

“De gasleiding die er toch al ligt gebruiken voor groengas. Waterstof lijkt wel een besmet woord, alles zetten we in op stroom uit wind en zon. Maar met minimale aanpassing van de CV ketel kunnen we gewoon op groengas blijven verwarmen. Ook in de auto-industrie gooien we alles op de kop om maar elektrisch te gaan rijden, is een optie, maar vergeten we dan niet dat het produceren van de stroom, accu ook niet geheel vrij is van schade aan mens en milieu.”

“de ontwikkeling van waterstof is nmm nog veel te onderbelicht, met aanpassingen zou dat op het bestaande gas netwerk kunnen worden aangesloten. Nu gaat alles naar electriciteit en daar zou nmm een goede verdeling moeten zijn. Tevens is aardgas nog steeds een van zuinige bronnen oom met de co2 uitstoot. “

Er werden voornamelijk bij de optie ‘Inzetten op opslag’ vragen gesteld over de praktische invulling hiervan

“Is het niet kwetsbaar om op één locatie opslag te hebben?”

“Waar gaat deze Gemeente de energie opslaan? Hoelang kan men energie opslaan?? In

Giga batterijen slechts enkele minuten! Die zijn om kortstondige pieken op te vangen. Waar haalt deze Gemeente de energie vandaan in een windstille nacht??

“Welke touwtjes houden de inwoners in handen? In de winter staat de zon zo laag dat de opbrengst slecht 20% van het vermogen van de panelen is. Wie levert dan de energie?? Uit de batterijen-opslag of uit de opslag van onze Gemeente??”

Men ziet kansen omtrent waterenergie en wateropslag

“Kan Súdwest met zijn meren misschien i.c.m. waterschap iets betekenen in het opslaan van energie in watervoorraad?”

“Waarom wordt er niet gebruik gemaakt van de stroming van het water?”

“Water op hoogte brengen?”

“Wanneer gaat de blue energy centrale op de afsluitdijk naar volledige productie capaciteit?”

“Ik zie niet veel over het gebeuren met die test op de afsluitdijk met Blue Energy en misschien getijden stroom op het wad?”

“De wisselwerking tussen eb en vloed buitendijks of via de afsluitdijk meer benutten ?”

“Waarom niet maximaal inzetten op energiewinning uit oppervlaktewater?”

Gas, en de noodzaak om ‘van het gas af’ te gaan wordt ook bevraagd door deelnemers

“Mensen hebben straks geen idee hoe ze van het gas af moeten? En wanneer gebeurt dit? Met welke investering moeten ze rekening mee houden? “

“Wie betaalt mijn nieuwe gasfornuis?”

“Er wordt hier volgens mij alleen uitgegaan van wind- en zonne-energie. Gas is nog steeds schoner dan electriciteit, en kernenergie wordt ook niet genoemd. Wordt dit de volgende catastrofe? Bezint eer ge begint! Denk alsjeblieft goed na, geen tunnelvisie, wees rationeel en maak van die transitie (voor 2030!) geen religie. “

Afbreken en recycling van installaties

“Wat gebeurt er met de materialen als die over 20 tot 30 jaar worden ""afgedankt"" ?”

“staal metaal beton geluid slagschaduw en hoe gaan we dit ooit opruimen en hergebruiken?”

“Welke afvalberg ben je aan het produceren?”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“Hoe komt het dan met de afvoer van deze panelen?”

Ook stelt men vragen over de betrouwbaarheid van informatie en experts

“Wie zijn die experts?”

“Wat wordt bedoeld met een expert? Iemand die weet welke windmolen het meeste rendement geeft of iemand die bewaakt dat het landschap en dorpsgezicht behouden moet blijven?”

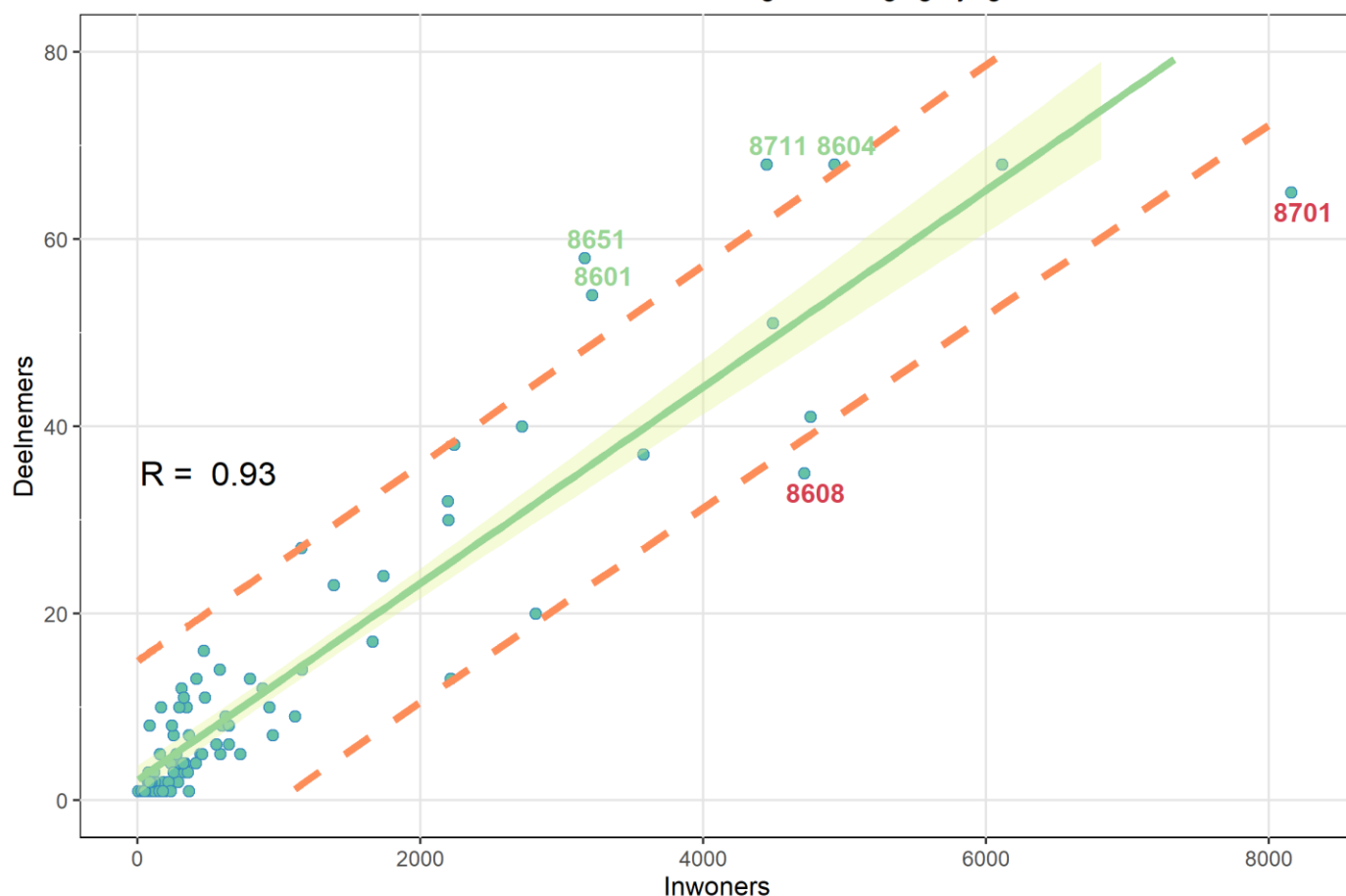
“Wie zijn dan die experts, de mensen van Vermilion of Nuon?”

BIJLAGE 3: VERWACHTING INWONERSAANTALLEN EN DEELNEMERS

In deze grafiek kun je zien welke postcodes onder- of oververtegenwoordigd zijn. De grafiek geeft de relatie weer tussen het aantal deelnemers en de inwonersaantallen per postcodegebied. In deze grafiek zie je dat er een sterk positief verband is. Hoe meer mensen ergens wonen, hoe meer deelnemers er zijn. De rode cijfers zijn ondervertegenwoordigde gebieden (minder deelnemers dan verwacht), de groene cijfers zijn oververtegenwoordigde gebieden (meer deelnemers dan verwacht).

Correlatie tussen het aantal deelnemers en bewoners per postcode
Gemeente Súdwest-Fryslân

Postcodes met onder- en oververtegenwoordiging zijn gelabeld

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

BIJLAGE 4: KANSEN EN ZORGEN VAN SPECIALE GROEPEN

Er zijn 46 deelnemers in de groep 14 tot en met 25 jaar en 73 laagopgeleiden, beide groepen zijn ondervertegenwoordigd. Om meer inzicht te krijgen in hun overwegingen zijn hieronder alle kansen en zorgen die zij in de raadpleging hebben opgeschreven vermeld.

Kansen en zorgen volgens deelnemers tot en met 25 jaar

Kansen

Zet daken vol met zonnepanelen

"Wat ik persoonlijk nu veel zie is dat grondgebieden worden gebruikt voor zonneparken. Ik zou grond gebieden het liefst bij de boer of als landschap zien. Daarom leek het mij een idee om in plaats van grond te kopen/huren, daken vol te zetten met zonnepanelen. Denk aan energie bedrijven en gemeente gebouwen. In deze gebouwen worden lege daken gebruikt en het rijk/ gemeente heeft rechtstreeks beheer. Hiermee zal er geen inbraak worden gedaan op particuliere eigendommen. "

"Zie vorige pagina, daken van bedrijven gebruiken.

En bermen

"zonne-energie, zonnecollectoren in bermen plaatsen naast de weg"

Betrek de boeren

"Het zou wellicht kunnen om samen met boeren een deal te maken. Hoe? De boeren hebben door alle heibel de laatste tijden onkosten gemaakt die ze nu niet terug kunnen verdienen door de stikstof crisis of te weinig fosfaat rechten. Dus de boer wil geld lijkt mij. De energiebeheerder wil grondgebied en recht om bij hun installatie te kunnen. Waarom niet de boerderij daken af huren om zonnepanelen te plaatsen? De boer kan extra geld verdienen en de staat/energiebeheerder kan energie winnen. Daarnaast wordt er ook geen natuur aangetast."

Investeer in nieuwe technologie

"Investeren/subsidiëren in nieuwe manieren (R&D) van energie opwekken en opslaan. Op deze manier innovatieve bedrijven/ opstartende bedrijven naar Friesland halen"

Zet in op besparing

“Hoog inzetten op energie besparen. Bij het opwekken van wat voor soort energie dan ook heb je altijd uitstoot van broeikasgassen, want de infrastructuur moet ook aangelegd worden. Met zon en windenergie zul je nooit het rendement behalen om de uitstoot bij de aanleg te compenseren. We gebruiken gewoon veel te veel energie wat zorgt voor onnodig veel uitstoot van broeikasgassen. Ook kun je niet alleen op zon en wind inzetten omdat je daarbij altijd pieken en dalen hebt. Er moet nu dan nog altijd iets van een gas centrale bij om de pieken en dalen op te vangen. “

Verhuur zonnepanelen

“Als je op verschillende plekken grote zonnepanelen parken bouwt kun je wellicht zonnepanelen verhuren aan de inwoners, hierbij hebben inwoners toch nog invloed maar hoeven ze niet helemaal zelfstandig de touwtjes in handen te nemen.’

“Daarnaast misschien ook verduurzaming van huizen stimuleren? Er wordt veel gezegd over een warmtepomp, echter is dit niet voor elk slecht geïsoleerd huis haalbaar.”

Kijk ook eens naar:

“Nucleaire energie.”

“<https://www.eazwind.com/nl/product/> met deze windmolen bij de boeren/ land eigenaren plaatsen om dorpen van energie te voorzien”

‘Een metro dan hoeven auto's niet om te rijden”

Voer dwingende wetgeving in

“Wetgeving invoeren waardoor de doelen behaald kunnen worden, omdat dat het enige effectieve middel is om mensen zover te krijgen om iets duurzaam te doen. Uit eigen initiatief dit soort dingen doen, is voor de meeste mensen een investering die ze niet snel zullen maken omdat het hen eerst geld kost voordat het wat op levert. “

We zijn maar een piep kleine gemeente ik vind dat we hier geen aandacht aan hoeven besteden

Wacht even

Wachten tot er nieuwe betere duurzame oplossingen zijn. Het heeft geen zin om hiermee haast te maken over 3 jaar kan het zo zijn dat er weer een nieuwe oplossing gevonden is en niet luisteren naar Frans met zijn rampzalige greendeal plan.

Ontwikkel lange termijn visie met experts

“Vast, maar ik ben geen deskundige. Het zou mijn dringend advies zijn om op basis van wat

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

experts zeggen te handelen, uiteraard niet tegen de mening van de bevolking in, maar wel los van individuele overtuigingen. De situatie vraagt op de korte termijn om middelen die niet altijd ideaal zijn. Probeer echter op de langere termijn na te denken over hoe een transitie te maken, niet enkel op het gebied van energie, maar met name op het gebied van visie op duurzaamheid in het dagelijks leven. We moeten het samen doen.”

Maak gebruik van lokale kracht

Gebruik maken van lokale krachten, Europese uitbesteding, hoe goed bedoeld ook, maakt de kansen voor kleine en of lokale ondernemers een stuk kleiner

Zorg dat heel Nederland meedoet

“Dat misschien heel Nederland duurzaam word.”

Zorgen

Er is leiding nodig

“Dat inwoners het zelf gaan doen lijkt mij niet verstandig. Je hebt dan heel veel verschillende manieren van energie opwekken. Daarnaast kan nooit iedereen dit doen. Ik vind dat het vanuit 1 centraal punt geregeld moet worden. De gemeente stuurt aan. “

“-Inwoners alleen hun gang laten gaan, dan zullen de doelen niet bereikt worden ben ik bang voor.”

“Als de inwoners het zelf allemaal regelen, wordt het ieder voor zich, en krijgt later iedereen zonnepanelen op hun dak, ik vind dat niet mooi. Ik vind ook dat de gemeente alles veel beter kan regelen en meer verstand heeft dan een inwoner voor zich zelf. “

Inwoners kunnen en willen dit niet zelf doen

“Zodra je dit aan de burger overlaat kan het zijn dat niet iedere huishouden zijn/haar steentje kan bijdragen.”

“ik hoop dat ze niet er voor gaan zorgen dat de mensen zelf hun energie moeten maken, want dat maakt het een stuk moeilijker voor de bewoners”

“Als de inwoners de touwtjes in handen nemen is het al verdoemd om te mislukken, dit is omdat zonnepanelen op je dak nog steeds een heel dure aanschaf is en veel huishoudens gaan het denk ik ook niet doen als ze zelf mogen beslissen.”

“Het moet zoveel mogelijk uit de handen van de inwoners gehouden worden.”

“1 & 6: Het werkt enkel als de bevolking dit grootschalig ondersteunt.”

Ik ben bang dat er niks van terecht komt

“Ik vertrouw bedrijven niet om dit goed te doen het zelfde geldt voor inwoners.”

De markt moet niet een te grote rol spelen

“Het afwachten van de markt kan er toe leiden dat het wellicht te lang gaat duren en er als nog voor 2030 te weinig is verduurzaamt.

“Als de markt zou bepalen zou het weer teveel over macht en geld gaan en dat is hier niet belangrijk; het gaat namelijk om de aarde en niet om geld en bedrijven. Dit zou op korte of langere termijn negatief zijn want er komt dan strijd en concurrentie wat nu juist niet de bedoeling is. “

“groen kapitalisme is een leugen. wanneer de markt de richting mag aangeven zal het altijd voor winst/omzet gaan, niet voor de duurzaamheid.

Het zijn kleine zorgen, maar wanneer de markt zou bepalen, lijkt me dat er een soort van leiding ontbreekt. Zoals eerder aangegeven, zie ik opslag niet als een verbetering van het 'probleem' en lijkt me dat dat beter niet kan.

Dan loopt het misschien uit de hand

“Ik denk niet het aan de markt over laten een goed idee is. Stel het wordt heel lucratief, dan slaat alles helemaal door. Overal waar je kijkt centrales. Ook zal de concurrentie die ontstaat slecht zijn voor de ontwikkeling van duurzame energie. Als de prijzen zakken zal het niet meer houdbaar zijn, vooral niet als het nog in de kinderschoenen staat.”

Dit gaat te ver

“Duurzaamheid gaat veelste ver vroeger kon het ook dus nu ook”

“Wil je een batterij voor heel nederland worden, zet dat SWF wel gunstig op de kaart, en maak je het misschien aantrekkelijker. De vraag is alleen, zou je een batterij voor nederland moeten willen zijn. ”

Of het is juist ontoereikend

“2 & 3: Ongecontroleerd en ontoereikend beleid om de doelstellingen te behalen.”

Recycling / hergebruik

“Geen energie leverancier van Nederland worden het hele landschap wordt verpest en over 20 jaar zit je met een enorme hoeveelheid oude windmolens en zonnepanelen die lastig te recyclen zijn. “

Overlast of invloed op natuur is zorgwekkend

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

“We moeten in SWF zelf geen problemen krijgen met overlast van energie-opwekkers of dat we te weinig natuur hebben.”

“4: De gemeente moet sowieso controle houden over het aantal energieparken en hierover in gesprek gaan met experts. De intensieve vorm van landgebruik en productie spreekt me minder aan.”

“Ik vind niet dat Súdwest-Fryslân de batterij moet worden van het Nederlandse energiesysteem. Hierdoor ontstaan vele onnodige risico's waar uiteindelijk iedereen ten nadelen van komt.”

Dat daken niet goed benut worden

“Het creëren van grote zonneparken op de grond terwijl er nog vele daken vrij zijn voor het plaatsen van zonnepanelen. “

Súdwest-Fryslân kan en moet dit niet alleen doen

“Súdwest-Fryslân alleen zal dit niet alleen kunnen, heel Nederland moet eraan werken.”

“Als provincie groene energieleverancier worden voor de rest van Nederland gaat ten koste van de natuur in frl”

“We moeten ophouden hiermee het kost te veel geld en we gaan niks doen voor andere gemeentes”

De gemeente kan het geld beter anders besteden

“Ik denk dat wanneer de inwoners zelf energie mogen wekken, en zelf dus met de touwtjes in handen staat, de orde en de discipline niet van elke inwoner gelijk is en daardoor zie ik de economie en crisis instorten. Omdat wanneer deze inwoners niet hun eigen energie opwekken of wanneer ze teveel energie gebruiken, wat dus niet in evenwicht is met hun energie die ze opwekken. Dan moet de gemeente die mensen substitueren en met dit geld had de gemeente veel beter een eigen plan kunnen maken wat voorspoed geeft aan elke (Súdwest'er) inwoner”

Kansen en zorgen volgens laagopgeleide deelnemers

Kansen

Betrek lokale spelers

“betrek lokale mkb ondernemers uit de gemeente bij projecten , met het huidige windmolenpark en verbouw afsluitdijk zijn wij als mkb bedrijf ook niet benaderd terwijl we wel ingeschreven staan in het bidboek , helaas worden hier de grote bedrijven alleen maar beter van “

“Betrek altijd de bewoners in de naaste omgeving, bij de ontwikkelingen wat betreft de energie voorziening.”

Lokale winstdeling

“voor een deel zeggenschap en baat voor eigen regio”

“De energie van de toekomst is groen en lokaal

Energie VanOns is meer dan ~gewone” groene energie. Onze stroom wordt lokaal opgewekt door meer dan honderd energie coöperaties. Hoe ze dat precies doen, besluiten ze zelf. De winst die we maken, geven we terug aan de regio. Van dorps huis via speeltuin tot weer nieuwe windmolens of zonnepanelen: Energie VanOns geeft de regio extra energie. “

“100% groene lokale energie. Beslis mee wat er in jouw omgeving gebeurt. Samen zorgen we goed voor elkaar”

Verminder barrières voor duurzame initiatieven

“wij mochten jaren terug geen molen of zonnepark realiseren nu hoeft het niet meer”

Beperk consumptie

“Meer werken naar consumptie vermindering door o.a. de winkels op zondag gesloten te houden en kortere openingstijden van de grote supermarkten in de stellen. Uiteraard landelijk!!!!”

“Betere verdeling arbeidsmiddelen en grondstoffen. Het proberen naar onderen te brengen van ons stijgende consumerend gedrag ook op het gebied van energie. ”

Zet in op besparing

“inwoners stimuleren dmv hoe lager je energie verbruik hoe minder belasting je moet betalen”

“energie zuinig maken van bestaande woningen”

“Een van de belangrijkste punten is besparen op energie”

“niet alleen inzetten op opbrengst, maar ook op besparing”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Gemeente kan eigen gebouwen verduurzamen

"Gebouwen die reeds in eigen beheer zijn (oa schoolgebouwen) voorzien van zonnepanelen.

Met de winst zonnepanelen beschikbaar maken voor de lagere inkomens.

Betrek woningcoöperaties

"En/of woningcoöperatie meer motiveren hun huizen dmv zonnepanelen energiezuinig te maken. Zonder daar bedragen voor te vragen die de winst op de energierekening weer wegneemt. "

Meer/andere vormen van windenergie

"Zelf meer windenergie. Ook op kleine schaal b.v dorpsmolens"

"Jazeker, plaats de molens bij voorkeur in het IJsselmeer. en e.v.t. zonnepanelen in weilanden van boeren die gedwongen moesten stoppen."

"Kleinere windturbine's. Deze leveren ook 's nachts stroom. Zullen derhalve stabielere kunnen leveren."

<https://www.eazwind.com/nl/product/met-deze-windmolen-bij-de-boeren/land-eigenaren-plaatsen-om-dorpen-van-energie-te-voorzien?>

Kijk ook eens naar:

"Kernenergie"

"aardwarmte"

"Ja, door grote turbines in de afsluitdijk te plaatsen die door het spuien van water energie opwekken, dat bespaart landschap voor windmolens."

"Winning van warmte uit oppervlakte water, lijkt me ook in onze gemeente een optie. Verder verduurzaming (isolatie) van onze bestaande huizenvoorraad scheelt enorm voor het verder opwekken van energie"

"hoe komt het met de ontwikkeling van waterstof? Mijn oudste broer, overleden in 2006, bijna 80 jaar toen, sprak altijd al over waterstof als de oplossing voor de toekomst"

"waterstof productie (of iets anders) uit pieken energieopwekking."

"Kernenergie, steeds veiliger"

"De regering zou moeten overwegen om over te gaan op thoriumcentrales. Dat is heel veilig; de opslag stelt weinig voor en je kunt er geen kernwapens van maken. Wat wil je nog meer?"

Dit is niet een kerntaak van de gemeente

"Energieproductie is m.i. niet een kerntaak van de gemeente. Dit zou anders zijn als dat weer een soort PEB of GEB zou worden. Mijn eigen ervaringen de afgelopen 30 jaar zijn niet bepaald hoopgevend bij verduurzaming van onze energie: de gemeenten remden eerder af dan dat zij stimuleerden. Nu is dat wettelijk vast gelegd, maar ik moet maar zien wat daar van terecht komt."

Ik ben bang dat er niks van terecht komt

"Ik vertrouw bedrijven niet om dit goed te doen het zelfde geldt voor inwoners."

"Het moet sneller. Ik zag laatst een film over de transitie naar aardgas, een ongelooflijke klus, die toch heel snel ging. Dat kon."

Inwoners moeten geholpen worden

"Het grootste belang is dat mensen met hun huizen geholpen worden te verduurzamen. Ook scholen en bedrijven. "

"Bij 2 als inwoners het zelf moeten doen, wordt het een grote bende"

Er komt weerstand

"Ik ben bang dat er veel weerstand zal komen als Friesland wordt volgebouwd met diverse energie opwerk mogelijkheden."

Er is veel onzekerheid

"Mensen hebben straks geen idee hoe ze van het gas af moeten? En wanneer gebeurt dit? Met welke investering moeten ze rekening mee houden? Gemeente stimuleer electr. auto's. Wanneer komt de eerste laadpaal in Koudum bv? etc, etc."

De markt baart me zorgen

"multinationals beperken in hun machtspositie"

"Tegenwoordig is het allemaal marktwerking maar, dit zou beter en goedkoper zijn. in de praktijk komt dit niet vaak zo uit. De grote bedrijven krijgen dan een monopolie positie, en

maken daar jammer genoeg misbruik van.”

“marktwerking is nooit goed “

“Niet op de markt wachten, wordt het steeds maar duurder”

“De markt bepaald hebben we keer op keer zien mislukken. AUB niet nog een keer”

“De markt bepaalt daar hebben we hier in Friesland al genoeg ellende mee gehad. Als er eenmaal groot geld in een project zit gaat het niet snel anders. De markt kan instappen op het moment dat er overeenstemming is in de gemeente. Wensen kunnen indien in alle redelijkheid natuurlijk dan meegenomen worden.”

Want de markt geeft niet om duurzaamheid

“Vraag me af of commercieel partijen op de langere termijn oog hebben voor duurzaamheid en betaalbaarheid voor iedereen. Dat ze gaan voor een keuze die op kortere termijn het beste rendeert maar op langere termijn misschien niet”

“Als de markt zou bepalen zou het weer teveel over macht en geld gaan en dat is hier niet belangrijk; het gaat namelijk om de aarde en niet om geld en bedrijven. Dit zou op korte of langere termijn negatief zijn want er komt dan strijd en concurrentie wat nu juist niet de bedoeling is. “

“Marktpartijen gaan vooralsnog alleen maar voor geldelijk gewin. Natuurlijk moet er een gezonde economische basis aan verduurzaming ten grondslag liggen, maar marktpartijen gaan direct voor winstmaximalisatie, dan wordt de maatschappij weer vergeten.”

Invloed en inspraak lijkt beperkt

“Hoeveel is er de laatste jaren al niet over vergaderd / overleg / onderzoeken /visie's e.d. door mensen die die het vergaderen betaald krijgen, geen besluiten nemen en nu nog een keer om tijd te rekken de bewoners vragen dit is totaal zinloos en kost veel. Bij het niet halen schuift de politiek het even door zoals meestal.”

“Je hebt zelf geen invloed tot weinig invloed”

Houdt rekening met inwoners en bedrijven uit gemeente zelf

“Mijn zorgen zijn dat er met de inwoners en bedrijven uit de gemeente geen rekening wordt gehouden “

“Ben voor kleinschalige projecten en meer zeggenschap van burgers. Multinationals en gemeente hebben een te grote invloed verworven op mens en maatschappij.neoliberalisering van de markt zorgt voor te veel eenzijdig van de multinationals, gemeente , en regering”

Er is een vorm van regie nodig

“inwoners het zelf laten doen ..oke maar dan ook weer samen... niet zomaar wat doen “

Súdwest-Fryslân kan en moet dit niet alleen doen

"iets voor heel Nederland betekenen, is een te grote belasting"

“Wel opslag maar niet voor heel Nederland.”

“Energieleverancier van Nederland vergt een heleboel solidariteit, die zie ik helaas op dit gebied te weinig naar boven komen.”

De nationale overheid vertrouw ik niet

“... en waarom de bemoeienis van dit kabinet heb ik geen vertrouwen in. nog niet”

Invloed op het landschap

“zorgen dat er te veel windmolens komen die het landschap verpesten”

“Heel Nederland voorzien gaat ten koste van de natuur in Friesland.”

“Verstoring van het landschap door windmolens en zonnepanelen.”

"Het hoeft hier niet vol gebouwd te worden of opslag onder de grond.[Zie Groningen hoop schade welke niet vergoed wordt].In Duitsland overschakeling verwarming op gas Nederland van het gas op warmte pomp . Hoe krom wil je het hebben .

Het kan ten koste gaan van de leefbaarheid van de gemeente

" Súdwest-Fryslân is een prachtige gemeente. Hou dit zo ."

“Word een rommeltje de ene doet dit de ander dat. “

Kosten

“er zijn veel kosten aan verbonden en dat geld heb ik niet beschikbaar dus tja...”

Onze gemeente lijkt mij te klein om voor heel Nederland Energieleverancier te worden. "

“te dure energie “

Van het gas af is niet wenselijk

“het van het gas af is de klok 100jaar terugzetten.”

Zonnevelden vind ik onwenselijk

“ik ben niet voor zonnevelden ,maar wel voor op daken.”

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Windturbines vind ik onwenselijk

"Hier heb ik 10 punten gegeven. Bij mij in de buurt komt al een vrij groot windpark, tussen Zurich en Witmarsum. Dat vind ik voor Súdwest-Fryslân wel voldoende."

"minder wind investeren in grootschalige zonneparken. Graag de lasten verdelen. En dit geldt ook voor opslag van energie."

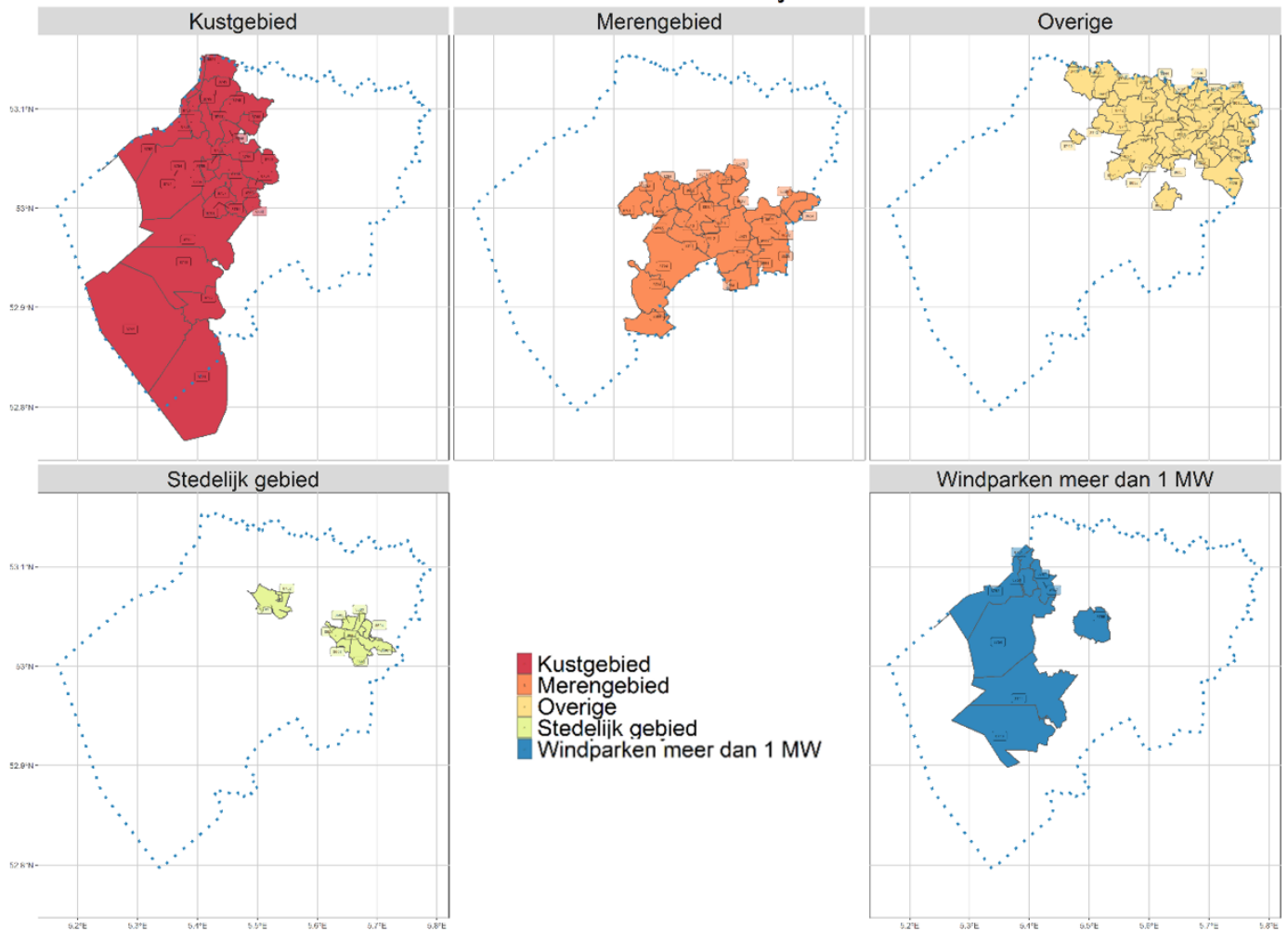
De plannen zijn te ambitieus

"het moet allemaal nog maar blijken te werken. plannen en idealen prima, maar hoe reëel is het allemaal?"

"Energieleverancier worden van heel Nederland lijkt mij een te grote optie. Zelfde geldt voor de opslag voor heel Nederland."

BIJLAGE 5: POSTCODEGEBIEDEN

Postcodegebieden Gemeente Súdwest-Fryslân

Indeling van de postcodegebieden voor de regressieanalyse. Let op! Postcodegebieden met minder dan 25 inwoners zijn wegens privacy-redenen weggelaten.

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

BIJLAGE 6: RELATIE TUSSEN DEMOGRAFISCHE EIGENSCHAPPEN EN VOORKEUREN EN ZORGEN

Beschrijvende statistiek voorkeuren

Hieronder staan per mogelijkheid (vertikale kolommen) het gemiddelde aantal toegekende punten beschreven voor deelnemers met een bepaalde eigenschap (horizontale rijen met daarin geslacht, leeftijd, opleiding en werving). Verschillen in antwoorden tussen groepen zijn interessant, maar om te kijken of die verschillen ook echt samenhangen met de eigenschappen van deelnemers hebben we een regressieanalyse gedaan. Dit leggen we uit in de volgende sectie.

Geslacht	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Man	31,02	22,63	10,79	15,94	14,93	4,69
Vrouw	34,86	23,55	7,18	16,77	11,74	5,89

Leeftijd	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
0-17 jaar	20,13	11,00	10,67	26,33	17,87	14,00
18-25	26,88	18,12	11,65	16,50	14,00	12,85
26-35	30,51	22,71	11,34	13,16	16,99	5,29
36-45	31,17	23,44	9,45	14,75	15,21	5,98
46-55	29,23	24,80	9,55	15,69	14,80	5,92
56-65	31,33	25,22	8,84	16,88	13,62	4,12
66+	36,50	20,16	10,44	17,08	12,13	3,69
Zeg ik liever niet	33,00	22,70	10,00	12,00	20,30	2,00

Opleiding	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Basisonderwijs	32,50	20,00	0,00	30,00	7,50	10,00

Lager beroepsonderwijs	38,29	23,82	5,35	13,71	13,65	5,18
VMBO /Mavo	39,00	17,56	7,51	18,71	11,62	5,60
Havo of VWO	33,44	18,83	10,97	18,32	12,57	5,86
MBO	32,28	23,68	8,46	15,82	14,51	5,26
HBO of WO	31,17	23,55	10,31	15,95	14,25	4,77
Zeg ik liever niet	31,72	25,39	11,39	18,11	11,56	1,83

Werving	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Open	31,60	23,62	9,80	16,04	13,98	4,96
Kantar	31,44	18,58	12,41	18,69	12,27	6,63

	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Ik ben actief in een energiecoöperatie	24,79	29,69	8,26	17,11	16,34	3,81
Ik ben ondernemer in de duurzame ener..	22,81	27,30	13,04	17,37	16,26	3,22
Ik gebruik groene stroom via mijn ene..	35,08	21,09	9,14	16,84	13,08	4,77
Ik heb deelnemingen/aandelen duurzame..	28,37	26,40	8,27	15,74	17,47	3,75
Ik houd me op een andere manier hier..	30,31	23,85	9,00	16,83	14,62	5,39
Ik wek mijn eigen duurzame energie op	28,88	25,42	9,55	15,06	16,40	4,69
Nee, ik ben daar niet in geïnteresseerd	36,20	15,40	13,33	22,78	9,53	2,78
Nee, maar dat zou ik wel willen	33,90	22,80	8,63	16,01	12,57	6,09

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Postcodegebieden	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Stedelijk	35,68	18,33	10,90	16,25	12,94	5,90
Merengebied	27,99	26,30	9,16	17,72	14,37	4,47
Kustgebied	32,04	26,44	8,25	15,53	14,08	3,65
Windparken	33,53	22,05	9,40	17,01	14,14	3,88
Landelijk	29,08	25,21	9,73	15,73	15,31	4,93

Regressieanalyse van eigenschappen en voorkeuren

Om toch iets te kunnen zeggen over de relatie tussen eigenschappen van deelnemers en hun voorkeuren hebben we een lineaire regressieanalyse gedaan : voor elke strategie hebben we het aantal toegekende punten gerelateerd aan de kenmerken van respondenten. Op die manier kun je kijken met hoeveel betrouwbaarheid je kunt zeggen dat eigenschappen van deelnemers samenhangen met hun voorkeuren. Dus met hoeveel betrouwbaarheid je kunt zeggen dat iemands voorkeuren samenhangen met geslacht en niet met leeftijd o.id. De effecten die statistisch significant zijn (gemarkeerd met 2 of 3 asterisken, dat wil zeggen met een significantieniveau van 5% of lager^{xxxi}) hebben wij opgenomen in de hoofdttekst van het rapport.

	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energieleverancier van...'
Vrouw	4.539***	1.998	-3.822***	0.585	-2.710***	0.950
	(1.648)	(1.425)	(1.032)	(1.156)	(0.999)	(0.626)
0-17 jaar (referentie)						
18-25	9.129	6.592	-1.597	-11.179**	-5.631	-1.616
	(7.584)	(6.557)	(4.748)	(5.319)	(4.594)	(2.880)
26-35	11.907*	12.417**	-1.815	-12.626***	-0.862	-7.544***
	(6.727)	(5.817)	(4.211)	(4.718)	(4.075)	(2.554)
36-45	12.827**	11.409**	-2.555	-10.491**	-3.085	-6.855***
	(6.508)	(5.627)	(4.075)	(4.565)	(3.943)	(2.471)
46-55	10.681*	12.009**	-2.899	-10.087**	-4.189	-6.942***
	(6.347)	(5.488)	(3.974)	(4.452)	(3.845)	(2.410)
56-65	13.332**	12.300**	-3.439	-8.611*	-5.200	-8.493***
	(6.301)	(5.448)	(3.945)	(4.420)	(3.817)	(2.392)
66+	16.656***	7.991	-3.127	-9.228**	-7.686**	-9.001***
	(6.314)	(5.459)	(3.953)	(4.429)	(3.827)	(2.397)
Opleiding	-1.205	0.417	1.207**	0.252	0.025	-0.087
	(0.765)	(0.661)	(0.479)	(0.536)	(0.464)	(0.290)
Kantar	-2.128	-1.239	3.436*	2.675	-0.641	-0.037
	(3.141)	(2.716)	(1.967)	(2.203)	(1.903)	(1.193)
Verhouding tot duurzame energie						
Actief in cooperatie	-5.420*	6.197**	-1.594	1.639	1.617	0.004
	(3.060)	(2.646)	(1.916)	(2.146)	(1.853)	(1.162)
Ondernemer	-3.331	-1.455	3.848	1.106	-2.129	-0.965

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

	(4.541)	(3.926)	(2.843)	(3.185)	(2.750)	(1.724)
Groene stroom	5.267***	-2.193*	-1.561	1.121	-0.911	0.295
	(1.517)	(1.312)	(0.950)	(1.064)	(0.919)	(0.576)
Aandelen	-0.877	2.564	-0.825	0.076	2.569	-0.624
	(2.748)	(2.376)	(1.721)	(1.928)	(1.664)	(1.044)
Andere manier	-1.099	1.921	-2.062*	-0.063	0.254	0.324
	(1.768)	(1.529)	(1.107)	(1.240)	(1.072)	(0.671)
Wekt energie op	-3.152*	4.114***	-2.494**	-2.049*	3.975***	0.501
	(1.761)	(1.523)	(1.102)	(1.235)	(1.067)	(0.669)
Geen interesse	-1.089	-7.615**	-0.160	2.671	-3.763	-2.185
	(3.830)	(3.312)	(2.398)	(2.686)	(2.320)	(1.454)
Nee, maar zou willen	0.942	2.793	-3.472**	-0.840	0.633	1.108
	(2.154)	(1.862)	(1.348)	(1.511)	(1.305)	(0.818)
<i>Postcodegebied</i>						
Stedelijk	0.049	-2.282	-0.431	0.493	-2.505	-0.856
	(6.086)	(5.263)	(3.810)	(4.269)	(3.686)	(2.311)
Mereengebied	-5.089	3.526	-1.202	2.813	-1.696	-1.831
	(5.709)	(4.936)	(3.574)	(4.004)	(3.457)	(2.168)
Kustgebied	-1.988	8.634*	-4.491	-3.017	-0.797	-2.767
	(5.474)	(4.733)	(3.427)	(3.840)	(3.315)	(2.079)
Windparken	0.634	-7.440***	2.978	4.272*	-0.460	-0.016
	(3.110)	(2.689)	(1.947)	(2.182)	(1.884)	(1.181)
Landelijk	-4.511	3.267	-1.446	-0.220	-0.983	-1.664
	(6.157)	(5.324)	(3.855)	(4.319)	(3.729)	(2.338)
N	1149	1149	1149	1149	1148	1149
r²	0.06	0.08	0.04	0.02	0.06	0.05

* p<0.10, ** p<0.05, *** p<0.01

Beschrijvende statistiek zorgen

Hieronder staan per mogelijkheid (vertikale kolommen) de score op de zorgenindex (0-2) beschreven voor deelnemers met een bepaalde eigenschap (horizontale rijen met daarin geslacht, leeftijd, opleiding en werving). Verschillen in antwoorden tussen groepen zijn interessant, maar om te kijken of die verschillen ook echt samenhangen met de eigenschappen van deelnemers hebben we een regressieanalyse gedaan. Dit leggen we uit in de volgende sectie.

Geslacht	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Man	0,89	1,02	1,20	1,01	1,01	1,19
Vrouw	0,72	0,99	1,40	1,04	1,08	1,25

Leeftijd	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
0-17 jaar	0,50	1,06	0,88	0,81	0,56	1,07
18-25	0,76	1,11	1,14	0,86	1,00	0,86
26-35	0,86	0,88	1,08	1,14	1,09	1,20
36-45	0,76	0,89	1,31	0,98	0,94	1,14
46-55	0,87	0,95	1,27	1,08	1,01	1,22
56-65	0,80	1,03	1,36	0,97	1,07	1,24
66+	0,94	1,10	1,15	1,02	1,06	1,22

Opleiding	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Basisonderwijs	0,00	1,67	1,67	1,00	1,33	1,50
Lager beroepsond	0,87	1,13	1,14	1,07	1,20	1,14
VMBO /Mavo	0,83	1,10	1,20	0,82	0,90	1,08

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

Havo of VWO	0,72	1,06	1,27	1,01	1,00	1,33
MBO	0,88	1,01	1,18	1,06	1,09	1,13
HBO of WO	0,86	0,99	1,27	1,01	1,02	1,22

Werving	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Open	0,86	1,01	1,25	1,03	1,04	1,23
Kantar	0,66	0,97	1,07	0,84	0,94	0,90

Interesse in duurzame energie	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Ik ben actief in een energiecoöperatie	0,97	1,00	1,31	1,07	0,93	1,20
Ik ben ondernemer in de duurzame ener..	0,94	1,06	1,00	1,00	0,93	1,10
Ik gebruik groene stroom via mijn ene..	0,81	0,99	1,27	0,98	1,05	1,22
Ik heb deelnemingen/aandelen duurzame..	0,96	0,94	1,41	1,14	1,01	1,34
Ik houd me op een andere manier hier..	0,93	0,98	1,35	1,07	1,07	1,28
Ik wek mijn eigen duurzame energie op	0,85	0,98	1,25	1,04	0,98	1,18
Nee, ik ben daar niet in geïnteresseerd	0,90	1,20	1,34	1,08	1,10	1,31
Nee, maar dat zou ik wel willen	0,77	1,01	1,21	0,98	0,99	1,17

Postcodegebieden	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energie-leverancier van...'
Stedelijk	0,81	1,01	1,23	1,00	1,01	1,17
Mereengebied	0,83	0,96	1,28	1,00	1,01	1,15

Kustgebied	0,91	1,05	1,28	1,15	1,12	1,34
Windparken	0,93	1,12	1,21	1,12	1,17	1,35
Landelijk	0,87	0,99	1,24	0,93	1,01	1,19

Regressieanalyse van eigenschappen en voorkeuren

Om toch iets te kunnen zeggen over de relatie tussen eigenschappen van deelnemers en hun zorgen hebben we een "ordered logit" model geschat: voor elke strategie hebben we de zorgen die respondenten hierover hadden gerelateerd aan hun kenmerken. Op die manier kun je kijken met hoeveel betrouwbaarheid je kunt zeggen dat eigenschappen van deelnemers samenhangen met hun zorgen. De effecten die statistisch significant zijn (gemarkeerd met 2 of 3 asterisks, met een significantieniveau van 5% of lager) hebben wij opgenomen in de hoofdtekst van het rapport.

	'De gemeente neemt de leiding...'	'Inwoners doen het zelf'	'De markt bepaalt'	'Op een klein aantal...'	'Inzetten op opslag'	'Energieleverancier van...'
vrouw	-0.332**	-0.057	0.482***	0.094	0.161	0.170
	(0.134)	(0.133)	(0.137)	(0.131)	(0.134)	(0.135)
0-17 jaar (referentie)						
18-25	0.954	0.419	0.925	0.480	1.586**	-0.140
	(0.685)	(0.624)	(0.616)	(0.611)	(0.639)	(0.550)
26-35	1.123*	-0.125	0.531	1.004*	1.616***	0.306
	(0.620)	(0.562)	(0.549)	(0.550)	(0.581)	(0.488)
36-45	0.889	-0.122	1.242**	0.591	1.343**	0.293
	(0.604)	(0.541)	(0.538)	(0.532)	(0.566)	(0.467)
46-55	1.169**	0.139	1.071**	0.888*	1.500***	0.464
	(0.593)	(0.528)	(0.522)	(0.518)	(0.555)	(0.453)
56-65	0.997*	0.290	1.352***	0.616	1.647***	0.484
	(0.590)	(0.526)	(0.520)	(0.515)	(0.552)	(0.450)

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

66+	1.361**	0.443	0.885*	0.800	1.674***	0.512
	(0.591)	(0.528)	(0.519)	(0.516)	(0.554)	(0.452)
opleiding	0.042	-0.094	-0.009	-0.010	-0.041	0.001
	(0.064)	(0.064)	(0.065)	(0.064)	(0.063)	(0.065)
Kantar	-0.185	-0.168	-0.601**	-0.356	-0.242	-0.685***
	(0.250)	(0.255)	(0.248)	(0.254)	(0.246)	(0.245)
<i>Interesse in duurzame energie</i>						
Actief in coöperatie	0.269	0.063	0.128	0.238	-0.257	-0.056
	(0.251)	(0.253)	(0.259)	(0.252)	(0.250)	(0.247)
Ondernemer	0.095	0.177	-0.714**	-0.168	-0.080	-0.258
	(0.346)	(0.371)	(0.356)	(0.374)	(0.357)	(0.378)
Groene stroom	-0.211*	-0.074	0.139	-0.171	-0.010	0.029
	(0.123)	(0.123)	(0.125)	(0.122)	(0.122)	(0.124)
Aandelen	0.185	-0.162	0.414*	0.322	0.020	0.386
	(0.216)	(0.219)	(0.238)	(0.212)	(0.221)	(0.236)
Andere manier	0.262*	-0.011	0.490***	0.225	0.107	0.223
	(0.143)	(0.141)	(0.147)	(0.142)	(0.139)	(0.144)
Wekt energie op	-0.158	-0.156	0.110	0.060	-0.300**	-0.138
	(0.144)	(0.143)	(0.146)	(0.141)	(0.142)	(0.145)
Geen interesse	-0.030	0.470	0.482	0.111	0.020	0.433
	(0.326)	(0.321)	(0.335)	(0.317)	(0.323)	(0.331)
Nee, maar zou willen	-0.247	-0.015	0.120	0.026	-0.238	-0.034
	(0.177)	(0.177)	(0.179)	(0.175)	(0.175)	(0.177)
<i>Postcodegebied</i>						
Stedelijk	0.189	-0.304	-0.110	-0.362	0.129	0.495
	(0.494)	(0.479)	(0.515)	(0.501)	(0.516)	(0.573)
Mereengebied	0.210	-0.322	0.012	-0.371	0.135	0.384
	(0.462)	(0.447)	(0.484)	(0.472)	(0.488)	(0.547)

Kustgebied	0.336	-0.311	0.138	0.185	0.225	0.875*
	(0.444)	(0.424)	(0.465)	(0.452)	(0.466)	(0.528)
Windparken	0.179	0.258	-0.298	-0.270	0.307	0.061
	(0.251)	(0.258)	(0.259)	(0.255)	(0.260)	(0.266)
Landelijk	0.341	-0.334	-0.095	-0.562	0.128	0.600
	(0.498)	(0.484)	(0.521)	(0.507)	(0.521)	(0.578)
N	1088	1076	1089	1086	1085	1079
r²_p	0.02	0.01	0.03	0.01	0.01	0.02

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Wilt u meer weten over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek www.tudelft.nl/tbm/pwe/

ⁱ Referentiecijfers uit 2018 van het Fries Social Planbureau: https://www.fsp.nl/wp-content/uploads/2019/06/FSP_LIF_TOTAAL-DEF.pdf

ⁱⁱ Op basis van de 'Zonnestroom' dataset van het CBS uit 2018:

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84772NED/table?ts=1591694644263>

ⁱⁱⁱ Dit is gebaseerd op regionale kerncijfers van het Centraal Bureau der Statistiek, te downloaden via statline.

^{iv} Deze oververtegenwoordiging is ten dele tegengegaan door het versturen van een brief over de raadpleging. Op 6 mei is er een brief verstuurd aan 10 000 huishoudens van de gemeente Súdwest-Fryslân met daarin een uitnodiging tot deelname. Tussen 7 en 12 mei (zie sectie [X]) is er een piek in deelnemers, in die periode die bestaat uit 408 deelnemers. Als we de groepen van voor en na de brief vergelijken dan zijn er een voornamelijk opmerkelijke verschillen in interesse in duurzame energie. De deelnemers na de brief zijn 1) minder vaak lid van een energiecoöperatie (1,74% in deze groep, vergelijken met 9,22% voor de brief), 2) minder mensen zijn ondernemer in de duurzame energie (0,74% in vergelijking met 3,71% voor de brief), 3) hebben minder vaak aandelen in duurzame energie (4,47 % tegenover 9,08 %) en wekken minder vaak – maar nog steeds vaak - zelf duurzame energie op (39,95 tegenover 49,00). Ook zien we een verschil in voorkeuren, deelnemers na de brief geven gemiddeld 20,55 punten aan 'Inwoners doen het zelf' dat is minder dan voor de brief, deelnemers geven dan gemiddeld 25,38 punten aan deze optie. Dit ligt in lijn met de bevinding dat ondernemers in de duurzame energie geneigd zijn meer punten aan 'Inwoners doen het zelf' toe te kennen. Na de brief kent men ook meer punten toe aan 'De markt bepaalt' dan voor de brief (12,18 tegenover 8,40). Het resultaat dat de optie 'De gemeente neemt de leiding en ontzorgt' en 'Inwoners doen het zelf' de meest favoriete opties geldt nog steeds voor beide subgroepen.

^v Bij de gemeente Súdwest-Fryslân zijn er momenteel geen subsidies voor het aardgasvrij maken of isoleren van jouw woning. Wel zijn er verschillende landelijke subsidies voor duurzame energie. Op de website van [Energie Subsidie Wijzer](#) ontdek je gemakkelijk en snel of er subsidies en leningen zijn om je woning energiezuiniger te maken.

^{vi} Het klimaatakkoord beschrijft een wijkaanpak voor het aardgasvrij maken van gebouwen. Gemeentes bepalen dan welke wijk er eerst van het aardgas afgaan. Dergelijke programma's stellen de gemeente in staat om snel veel huishoudens te verduurzamen. Hierbinnen is ook ruimte voor initiatieven van bewoners.

Lees meer op [deze](#) website van de rijksoverheid.

^{vii} Er zijn voortdurend nieuwe ontwikkelingen op het vlak van duurzame energie en besparing. De rijksoverheid geeft subsidies aan bedrijven en universiteiten om nieuwe ideeën te ontwikkelen. RVO heeft een [uitgebreid overzicht](#) gemaakt van mogelijke innovaties in de energiesector. Klik na het openen van de website door op de kaart onderaan om meer te leren over specifieke projecten.

^{viii} Als bewoners van een dorp samen energie willen opwekken, kunnen ze een energiecoöperatie starten. Ze wekken duurzame stroom op, meestal vanuit zon met zonnepanelen op het dak van een boerenschuur in de buurt. Waarom is dit interessant? Via de Regeling Verlaagd Tarief (ook wel bekend als de postcoderoosregeling) krijgen leden van de coöperatie korting op de energielasting. Ook hebben ze inkomsten uit de verkoop van elektriciteit of warmte.

Friesland heeft per hoofd van de bevolking de meeste energiecoöperaties (64 in totaal). In Heeg is een groep inwoners actief in de energiecoöperatie Heeg, [hun website](#) geeft veel informatie.

Meer informatie is te vinden via [Hier Opgewekt](#), het kennisplatform voor duurzame energie-initiatieven.

^{ix} Buurtbatterijen zijn kleinschalige energieopslagsystemen die op het net zijn aangesloten. Ze kunnen door een energiecoöperatie of wijk beheerd worden. En [worden gezien](#) als een belangrijke stap in het verduurzamen van het energiesysteem.

^x Ter vervanging van gas kunnen burens of bewoners van een wooncomplex kiezen voor een elektrische oplossing. Bijvoorbeeld een collectieve warmteoplossing zoals [warmte-koude opslag](#) (WKO).

^{xi} In Fryslân is Liander de netwerkbeheerder. Liander onderhoudt het elektriciteitsnetwerk, zodat er stroom afgenomen kan worden door alle Friese huishoudens en bedrijven, maar ook voor bijvoorbeeld de straatverlichting.

Bij het opwekken van duurzame energie met windmolens en zonnepanelen wordt er stroom aan het stroomnetwerk geleverd. Het stroomnetwerk kan momenteel maar nét de huidige duurzame opwek aan. Ook daarvoor worden er afspraken gemaakt in Fryslân: we brengen in beeld waar de huidige knelpunten zitten en waar in de toekomst de aanpassingen op het stroomnet moeten gaan komen.

Lees meer over knelpunten op het netwerk van Fryslân op [de website](#) van Liander.

^{xii} Een energieloket geeft advies over energiebesparing en duurzame opwek. Via [deze website](#) kun je het regionaal energieloket bereiken en hen vragen stellen over energieopwekking en besparing.

^{xiii} Duurzame energie zal in de komende jaren het landschap beïnvloeden. Grote of kleine windturbines, zonneweides, hoogspanningsleidingen en mestvergisters hebben allemaal een invloed op het landschap. Dit is niet nieuw, het Nederlandse landschap is sterk gevormd door het gebruik van energiebronnen zoals turf. Klik [hier](#) voor meer informatie over deze geschiedenis.

Om verrommeling van het landschap te voorkomen, kan er in het ontwerp van projecten en technologie rekening worden gehouden met het landschap. Lees [hier](#) meer over hoe energieprojecten een invloed kunnen hebben op cultureel erfgoed, of bekijk [deze toekomstverkenning](#) van een groep landschapsarchitecten.

^{xiv} In 2021 zal er een nieuwe wet in werking treden; de omgevingswet. Deze wet wordt gemaakt om regels en procedures (bijvoorbeeld rondom vergunningen) te versimpelen. In de omgevingswet staat ook dat burgerparticipatie bij grote ruimtelijk projecten verplicht is. De exacte invulling van de wet is nog niet bekend.

[Hier](#) kunt u meer lezen over de omgevingswet.

^{xv} De Nederlandse overheid heeft regels opgesteld voor hinder. Verschillende energieopwek mogelijkheden kunnen tot verschillende vormen van hinder leiden.

Klik bijvoorbeeld [hier](#) voor informatie over de regels voor hinder door windmolens nabij woonwijken. En [hier](#) voor juridische informatie over regels voor geuroverlast van mestvergisters.

^{xvi} De afgelopen jaren zijn [de kosten](#) van duurzame energie sterk afgenomen. Hierdoor is er een toename in investeringen van bedrijven in bijvoorbeeld wind energie. Ook kunnen bedrijven subsidie krijgen voor de ontwikkeling van duurder energietechnologie (biomassa, geothermie, waterkracht, wind- en zon). De rijksoverheid geeft deze subsidie ([de SDE+ subsidie](#)) om de ontwikkeling van duurzame energie te steunen.

^{xvii} Er zijn voortdurend nieuwe ontwikkelingen op het vlak van duurzame energie en besparing. De rijksoverheid geeft subsidies aan bedrijven en universiteiten om nieuwe ideeën te ontwikkelen. RVO heeft een [uitgebreid overzicht](#) gemaakt van mogelijke innovaties in de energiesector. Klik na het openen van de website door op de kaart onderaan om meer te leren over specifieke projecten.

^{xviii} Duurzame energie zal in de komende jaren het landschap beïnvloeden. Grote of kleine windturbines, zonneweides, hoogspanningsleidingen en mestvergisters hebben allemaal een invloed op het landschap. Dit is niet nieuw, het Nederlandse landschap is sterk gevormd door het gebruik van energiebronnen zoals turf. Klik [hier](#) voor meer informatie over deze geschiedenis.

Om verrommeling van het landschap te voorkomen, kan er in het ontwerp van projecten en technologie rekening worden gehouden met het landschap. Lees [hier](#) meer over hoe energieprojecten een invloed kunnen hebben op cultureel erfgoed, of bekijk [deze toekomstverkenning](#) van een groep landschapsarchitecten.

^{xix} Er zijn verschillende manieren waarop omwonenden kunnen profiteren van een duurzaam energieproject.

- Mede-eigenaarschap via een vereniging of coöperatie
- Financiële deelneming met bijvoorbeeld aandelen, certificaten of obligaties
- Omgevingsfonds dat ten goede komt aan maatschappelijke doelen zoals een zwembad, sportclub of bibliotheek
- Omwonendenregeling waarbij direct omwonenden een voordeel ontvangen zoals de verduurzaming van een woning of korting op de energierekening

Het klimaatakkoord streeft na dat 50% van de opgewekte energie door windmolens op land eigendom wordt van omwonenden. Dat kan verschillende vormen aannemen, zoals hierboven beschreven. Meer lezen kan in [de participatiewaaiër](#).

^{xx} In het algemeen leeft er zorg dat windmolens een groot effect hebben op toerisme. Er is ook veel onderzoek gedaan naar de effecten van windmolens op toerisme. Daaruit blijkt dat de effecten eigenlijk heel klein zijn. Dat komt omdat bezoekers ook naar andere dingen kijken, zoals accommodaties, voorzieningen en activiteiten.

Lees meer in [dit artikel](#) van webkrant De Correspondent over de invloed van windparken op Zee op kusttoerisme.

Lees het rapport '[Windpark Fryslân Potentiële toeristische impact](#)' uit 2014, en '[Duurzame energie en toerisme op Goeree-Overflakkee](#)' uit 2011.

^{xxi} De Nederlandse overheid heeft regels opgesteld voor hinder. Verschillende energieopwek mogelijkheden kunnen tot verschillende vormen van hinder leiden.

Klik bijvoorbeeld [hier](#) voor informatie over de regels voor hinder door windmolens nabij woonwijken. En [hier](#) voor juridische informatie over regels voor geuroverlast van mestvergisters.

^{xxii} Als je minder inkomen hebt door een energieproject. Of je huis vermindert waarde door een energieproject dan heet dit planschade. Compensatie van planschade is wettelijk vastgelegd.

^{xxiii} Energie kan onder andere opgeslagen worden in grote (buurt)batterijen, of in energiedragers zoals waterstof. Ook kunnen innovatieve vormen van energieopslag worden onderzocht, bijvoorbeeld met gebruik van het IJsselmeer of de Waddenzee.

Lees meer over onderzoek naar vernieuwende vormen van opslag op de [website van TNO](#).

^{xxiv} Buurtbatterijen zijn kleinschalige energieopslagsystemen die op het net zijn aangesloten. Ze kunnen door een energiecoöperatie of wijk beheerd worden. En [worden gezien](#) als een belangrijke stap in het verduurzamen van het energiesysteem.

^{xxv} Waterstof is een energiedrager. Elektrische energie die opgewekt wordt, bijvoorbeeld met windturbines, kan worden omgezet in waterstof. Lees [hier](#) meer over waterstof en de rol van waterstof in de energietransitie.

^{xxvi} Er zijn voortdurend nieuwe ontwikkelingen op het vlak van duurzame energie en besparing. De rijksoverheid geeft subsidies aan bedrijven en universiteiten om nieuwe ideeën te ontwikkelen. RVO heeft een [uitgebreid overzicht](#) gemaakt van mogelijke innovaties in de energiesector. Klik na het openen van de website door op de kaart onderaan om meer te leren over specifieke projecten.

^{xxvii} Geothermie (aardwarmte) is lokale duurzame warmte uit de ondergrond voor de verwarming van huizen, kassen en industrie. De temperatuur loopt op met de diepte: hoe dieper hoe warmer. Het van nature aanwezige warme water wordt uit de ondergrond opgepompt. De warmte wordt eruit gehaald. Een pomp zorgt ervoor dat het afgekoelde water terugstroomt in dezelfde aardlaag waarna het weer opwarmt.

Je kunt [hier](#) meer informatie vinden over geothermie.

^{xxviii} Op de Afsluitdijk wordt energie gewonnen met (zee)water. Door gebruik te maken van het verschil in zoutconcentratie tussen de Waddenzee en het IJsselmeer kun je energie opwekken. Deze energie heet 'Blauwe Energie'. In de Breezanddijk draait een proefinstallatie van het bedrijf REDstack BV om kennis op te doen over deze nieuwe manier van energieopwekking.

Je kunt [hier](#) meer informatie vinden.

^{xxix} In Fryslân is Liander de netwerkbeheerder. Liander onderhoudt het elektriciteitsnetwerk, zodat er stroom afgenomen kan worden door alle huizen en bedrijven over deze raadpleging of de methode? Mail dan naar S.L.Spruit@tudelft.nl of bezoek

Bij het opwekken van duurzame energie met windmolens en zonnepanelen wordt er stroom aan het stroomnetwerk geleverd. Het stroomnetwerk kan momenteel maar nét de huidige duurzame opwek aan. Ook daarvoor worden er afspraken gemaakt in Fryslân: we brengen in beeld waar de huidige knelpunten zitten en waar in de toekomst de aanpassingen op het stroomnet moeten gaan komen.

Lees meer over knelpunten op het netwerk van Fryslân op [de website](#) van Liander.

^{xxx} Waterstof is een energiedrager. Elektrische energie die opgewekt wordt, bijvoorbeeld met windturbines, kan worden omgezet in waterstof. Lees [hier](#) meer over waterstof en de rol van waterstof in de energietransitie.

^{xxxi} Meer informatie over significantieniveaus vindt u op: <https://www.eupati.eu/nl/glossary/significantieniveau/>